

הישיבה המאהייעשר של הכנסת האחת-עשרה

יום שני, כ"ו בתמוז התשמ"ה (15 ביולי 1985)

ירושלים, הכנסת, שעה 16:01

א. מסמכים שהונחו על שולחן הכנסת

לקריאה ראשונה מטעם חברי הכנסת - הצעת חוק כינוס הכנסת (הוראת שעה), התשמ"ה - 1985 - מאת חבר הכנסת אלעזר גרנות; הצעת חוק איסור גידול חזיר (תיקון), התשמ"ה - 1985 - מאת קבוצת חברי כנסת.
 לדיון מוקדם - הצעת חוק שירות לאומי (בני מיעוטים), התשמ"ה - 1985 - מאת חבר הכנסת רפאל איתן; הצעת חוק "כל השחית" - איסור השמדת תוצרת חקלאית, התשמ"ה - 1985 - מאת חברי הכנסת א' גרנות ו' צבן; הצעת חוק איסור השמדת תוצרת חקלאית, התשמ"ה - 1985 - מאת חבר הכנסת רפאל איתן; הצעת חוק יישוב סכסוכי עבודה (הבטחת הפתיחה של שנת הלימודים) (תיקון), התשמ"ה - 1985 - מאת חבר הכנסת רפאל איתן.

היו"ר ש' הלל:
 אני מתכבד לפתוח את ישיבת הכנסת.
 הודעה למזכיר הכנסת, בבקשה.

מזכיר הכנסת ש' יעקבסון:
 בשרות יושב-ראש הכנסת, הנני מתכבד להודיע כי הונחו היום על שולחן הכנסת:

לקריאה ראשונה מטעם הממשלה - הצעת חוק היטל על נסיעה לתרץ-לארץ (תיקון), התשמ"ה - 1985; הצעת חוק ההוצאה לפועל (תיקון מס' 7), התשמ"ה - 1985; הצעת חוק מלווה קצר מועד (תיקון מס' 2), התשמ"ה - 1985.

ב. שאלות ותשובות

2. עד כה קיימה הוועדה ארבע ישיבות ודנה ברפורמה כוללת בשיטת הבחירות ובנושאים האלה: העלאת אחוז החסימה; הצורך בשינוי דפוסי המשטר בישראל; חוק המפלגות; שינויים בדרכי בחירת מועמדים לכנסת על-ידי המפלגות; סוגיית הסכמי עודפים; הצורך בחיזוק כושר הפעולה של הרשות המבצעת; הגבלות על מעבר חברי כנסת מסיעה לסיעה; ושינויים בדרכי תעמולת הבחירות באמצעי התקשורת. הוועדה החלה בלימוד שיטות בחירות בארצות מספר שבהן נהוגה השיטה המעורבת היחסית-האזורית בצורותיה השונות. הוקם צוות-משנה לבחינת השינויים הדרושים בדרכי התעמולה באמצעי התקשורת. ככל הנושאים הללו תמשיך הוועדה בדיוניה לקראת גיבוש הצעות והמלצות.

3. הוועדה גיבשה הצעה מוסכמת על נציגי מפלגת העבודה, שינוי והליכוד להעלות את אחוז החסימה ל-2.5%. סוכם כי ההצעה תידון במסודות המוסכמים של מפלגות הקואליציה, לקראת הגשת הצעת חוק זו לכנסת.

בנושא שינוי שיטת הבחירות לכנסת חלוקים חברי הוועדה בדעותיהם, ולא חלה, לעזרי, התקדמות בדיוני הוועדה. לדעת, שינוי שיטת הבחירות מהשיטה היחסית-האזורית הקיימת לשיטה אזורית-יחסית וארצית יחסית מעורבת הוא כוורת דחוף וחיוני לישראל. שינוי זה יגביר את רצון ההשתתפות הפעילה של הציבור בתהליך הדמוקרטי, יחזק את הזיקה בין הבוחרים לנבחרים, יעלה את איכות נבחר הציבור וימשיך כוחות איכותיים יותר ליטול חלק בחיים הפוליטיים, יגבש מסגרות משמעותיות יותר במפה הפוליטית ויסייע לחיזוק המשטר הדמוקרטי. נוכח מגמות חמורות בחברה הישראלית ותופעות המצביעות על שחיקת יסודות הדמוקרטיה, רפורמה זו הופכת לגורלית לישראל.

היו"ר ש' הלל:
 אני עוברים לסעיף הבא בסדר-היום: תשובה על שאלתא.
 אני מתכבד להזמין את שר הכלכלה והתכנון.

683. ועדת השרים לשינוי שיטת הבחירות
 חבר הכנסת ש' דינור שאל את שר הכלכלה והתכנון ביום כ' בשבט התשמ"ה (11 בפברואר 1985):

כעבר פורסם, כי הוקמה ועדת שרים לשינוי שיטת הבחירות, ובראשה עומד השר יעקבי.

שאלות:

1. האם נתכנסה הוועדה?
2. באיזה שלב מצויים הדיונים?
3. מתי ניתן לצפות להמלצות לגבי שינוי שיטת הבחירות?

שר הכלכלה והתכנון ג' יעקבי:

1. הוועדה הקואליציונית לבחינת שינוי שיטת הבחירות לכנסת ותיקון חוקי הבחירות הוקמה על-פי ההסכם הקואליציוני בין הליכוד למערך וסמכויותיה הוגדרו בסעיף 12 להסכם כלהלן: "הוקם ועדה קואליציונית לבדיקת שינוי שיטת הבחירות ותיקון חוקי הבחירות. בראש הוועדה יעמוד נציג המערך. שינוי שיטת הבחירות וכן שינויים בחוקי הבחירות לא ייעשו אלא בהסכמת שני הצדדים".

הרכב הוועדה נקבע כלהלן: השר גר יעקבי - יושב-ראש, השרים משה ארנס, חיים קורפא, אמנון רובינשטיין, משה שחל ויושבת-ראש הנהלת הקואליציה חברת הכנסת שרה דורון.

הוועדה לא יכול להוות מחסום ליוזמה פרלמנטרית עצמאית או להתקדמות אחרת בנושא הנדון?

שר הכלכלה והתכנון ג' יעקבי:

אניני חושב כך. אני דיווחתי לראש הממשלה, וממילא ראש הממשלה דיווח לממלא מקומו, שבועדה יש בנושא זה מחלוקת על-פי מרכיביה העיקריים — כלומר נציגי המערך ושינוי מצד אחד, ונציגי הליכוד על כל מרכיביו מצד שני — ולכן אין דיוניה בעניין זה יכולים להתקדם. עבודתה תתקדם בנושאים אחרים שהוטלו עליה. לכן אני סבור שבנושא זה יש ליטול יוזמה פרלמנטרית חופשית, ואני מקווה שאף לא אחד ממרכיבי הקואליציה יראה בכך משום עניין העומד בסתירה לאופיו, לתוכנו ולמהותו של ההסכם הקואליציוני.

היו"ר ש' הלל:
תודה רבה.

ג. הצעה לסדר-היום

44 שנים לרצח 12,000 יהודים ביאסי שכרומניה

ביאסי, בבית-המרוח "לה פומול ורדה", "העץ הירוק" ייסד אברהם גולדפאדן, ב־1876, את התיאטרון היהודי. כאן הוא הציג את "המכשפה", את "בר-כוכבא", את "שולמית"; כאן פעל ריצר הטורבדור וולוול וברזשער; זו עירו של נפתלי הרץ אימבר, המחבר של המנונון הלאומי "התקווה"; כאן פעלו הפילולוג חיים טיקטין, וד"ר קרפל ליפה, הנשיא של הקונגרס הציוני הראשון בבאזל. כאן חי ופעל איציק מאנגער, שולית החייט, המשורר, סופר המשלים אליעזר שטיינברג, הלה-פונטיין והקריולוב של שפת היידיש, המשורר יעקב גרופר וחבריו, שמסביבם לכתבה-העת "ליכט", שאיר על-ידי הצייר ראובן רובין; ויידל לחיים ארוכים המשורר חיים רבינון, החי בתוכנו.

הזמן אינו מרשה לי לפרט את ההיסטוריה התרבותית המפוארת של קהילת הקודש יאסי. אבל יאסי היתה גם בית-היוצר של האנטישמיות הרומנית, עוד לפני היטלר. כאן פעלו האידיאלוג של שנאת היהודים ברומניה, הפרופסור אצ'ה קוזה, שהתפאר שאת נאומיו האנטישמי הראשון השמיע כשנה שכן נולד היטלר, ב־1899.

באוניברסיטת יאסי הוא כתב את התיאוריות בדבר נחיתותם של היהודים, השפעתם המרעילה של היהודים והצורך לסלק מהמדינה ומהחברה את היהודים האלה. בעקבותיו הקים וליאג קודריאנו את "משמר הברזל", הס"ס של התנועה האנטישמית. עיר זו, עריסת האנטישמיות, נבחרה על-ידי המפקדה הגרמנית ושירתה הכיתות הרומני כזירת הפוגרום הראשון, עם פרוץ המלחמה נגד בריית-המועצות.

הכול התחיל במוצאי-שבת, בערב שבין 28 ל־29 ביוני 1941. המלחמה נגד בריית-המועצות התחילה שבע לפני כן ביום ראשון, 21 ביוני 1941. גרמניה של היטלר, בסיוע רומניה של המרשל אנטונסקו, הכריזה מלחמה נגד בריית-המועצות. ב־22 ביוני הצבא הגרמני והרומני נמצאו בעיצומה של אופנסיבה, אשר מטרתה היתה שכירת טבעת ההגנה של הצבא האדום, כדי לפלס לעצמם דרך לעבר בסרביה ואוקראינה. זה היה ערב של חום מתניק, 55,000 יהודי יאסי היו שרויים במתח ובאי-שקט. הנחית היתה במרחק של 15 קילומטר בלבד. רעמי התותחים והתנועת המטוסים נשמעו היטב. העיר סבלה כבר מכמה הפצצות סובייטיות, שלא בחתנו בין יהודים לרומנים. מסמכים, עדויות, פרוטוקול המשפט נגד פושעי המלחמה האחרים לפוגרום שנערך ב־1947, מתארים כך את ההתחלה.

על רקע המחלוקת בוועדה, נראה לי כי מוטב שתחודש היהודה הפרלמנטרית החופשית בנושא זה. בכך תתאפשר מחדש הגשת הצעת חוק לשינוי שיטת הבחירות לכנסת על-ידי קבוצה של חברי הכנסת. אני מקווה שהצעה זו תיתמך על-ידי רוב מכלל חברי הכנסת.

היו"ר ש' הלל:
רשות לשאלה נוספת לחבר הכנסת שמחה דיניץ.

שמחה דיניץ (המערך):
אני מודה לשר הכלכלה והתכנון על תשובתו המלאה, ואני מברך אותו גם על דבריו בספיא של השאלתא.

שאלה נוספת: לאור העובדה שהוועדה חלוקה בנושא המרכזי של שינוי שיטת הבחירות, האם המשך קיומה של

היו"ר ש' הלל:

אנחנו עוברים לסעיף ג' בסדר-היום, הצעה לסדר-היום בחלוקה 44 שנים לרצח 12,000 יהודים ביאסי שכרומניה. אני מתכבד להזמין את חבר הכנסת יצחק ארצי להעלות את הנושא.

יצחק ארצי (המערך):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, בנים וקורבי המשפחות שנספו ביאסי ובכרכת המוות, במלואות 44 שנים לפוגרום ביאסי, שבו נרצחו כ־12,000 יהודים, הנני מרשה לעצמי להוציא את הבית לרגע קט מעיסוקי השגרתיים, מבעיות התוכנית הכלכלית, מסים ויחסי חרץ, ולהחזיר את כולנו 44 שנים אחורנית.

ביקשתי לעשות זאת לפני שבועיים, סמוך לתאריך 29 ביוני, תאריך הפוגרום, אלא שהדיון על תוכנית ההבראה לפני שבועיים והצעת האי-אמון לפני שבע דחו את הנושא להיום. בפעם הראשונה מעל רגעי כמה, זו. אני מעלה את זכר האירועים בימי סוף יוני 1941.

קשה למצוא בהיסטוריה שלנו תאריך שבו לא נשפך דם יהודי בפוגרומים או ברדיפות. מדוע אני עוסק אפוא דווקא ביאסי? — משני טעמים: כיוון שהציבור היהודי יודע מעט מאוד על שואת יהודי רומניה. מעמד זה מעניק מידע וכן כבוד ל־12,000 יהודים קורבנות הפוגרום הראשון המסיבי בימי מלחמת העולם השנייה, שבוצע במשותף על-ידי הצבא הגרמני והרומני; הוא קדם לאודסה, לבאביואר, ללובוב-למברג ולפוגרומים אחרים, אשר בוצעו עם התקדמות הצבא הגרמני.

ועוד סיבה: בניגוד לפולין ולהונגריה, ההיסטוריוגרפיה הרומנית איננה אזהבת לעוסק בנושא השואה, ומכיוון שהכנסת ממונה בין השאר גם על קיבוץ הגלויות של שרידי הכיליון היהודי, יש מקום להעלות את הנושא כדי שהוא ייזכר בישראל, ברומניה ובעולם כולו.

הפוגרום ביאסי ירד על קהילה גדולה ועתיקה, על 55,000 יהודיה. יאסי, בירת נסיכות מולדובה, נחשבת למרכז התרבות והלאומנות של רומניה. בעיר זו נולדו זרמים פוליטיים מהפכניים: פעלו בתוכה הוגי דעות וסופרים חשובים, ואילו קהילת יהודי יאסי וכלה להוכיח קיום רצוף של 500 שנה, מימי הרופאים היהודים כמו ד"ר שמיל, ששירתו בחצרות הנסיכים, דרך רבי אברהם יהושע השל, הרבי מאפטה, דער אפטער רב, ועד לפריחה התרבותית במאה ה־19 וה־20.

חלקי העיר, והתירוצ היה — להוציא את היהודים כדי להצילם מפני זעם ההמונים. הם הוכנסו לקרונות בהמות, כ-150 בכל קרון במקום 30. הקרונות היו בלא אוויר. מים ומוזן לא הוגשו. בקרונות שרר חום מחניק, אווירה של גיהנום, לכלוך וריחות. במשך שלושה ימים הסתובבו הרכבות בין תחנות שונות. בקרונות הצטופפו החיים עם המתים, הגוססים עם המשוגעים. זעקות התערבבו עם בכי, תפילות עם שירה של אנשים שיצאו מרצתם.

להלן קטע מתאורו של הפרופסור וייסברג זיכרונו לברכה, מייסד תנועת "מכבי" ברומניה, שנפטר בארץ. אחד מניצולי רכבת המוות: "עלינו לקרונות הבהמות. היה מקום ל-40 איש. הם צופפו אותנו 140 בקרון. האנשים הכירו אותי ולכן שחררו לי מקום ליד פתח האוויר, אלא שהפתח היה סתום בקרשים. לשווא צרחנו ודפקנו בדרגות הקרון. תוך כדי כך אחרים נפלו מאפיסת כוחות, ואילו בחור נשמעו יריות. יותר ויותר אנשים נכנסים למצב של אפיסת כוחות ושיגעון. אם לוחצת לגופה את ילדתה המתה. אחרים אומרים וידוי, אחרים תהילים ואחרים שרים".

כאשר נעצרה הרכבת, ביקש וייסברג לדבר עם הקצין. הקצין הגרמני נעתר לפנייתו של וייסברג, שגם לנידון למוות יש זכות לבקש בקשה אחרונה, והוא נתן להם מים, אבל כשנפתחו שערי הקרון, אנשים מתו מחנק בגלל פריצת אוויר. וייסברג מסיים: "מתוך הקרון שבו הייתי, מ-140 איש נותרו בחיים 36".

לפי הגרסה במסמכי המשפט נגד פושעי המלחמה, שהתנהל ב-1947, נהרגו למעלה מ-10,000 יהודים. חוקרים ישראלים מדברים על 12,000.

בעולם זה של רצח אכזרי, שפיכות דמים ואובדן צלם האדם, בולט המעשה של יושבת-ראש הצלב-האדום בעיירה רומאן, ויוריקה אגרש. בשומעה רכבת מתקרבת וזעקות, היא ביקשה רשות להיכנס ולהגיש לאנשים סעד וקצת מים, ובשל כך היא הוכרזה על-ידי הוועדה המוסמכת בארץ לחסידת אומות העולם.

על מעשים זוועתיים אלה איננו כאים להאשים את העם הרומני כולו, אלא רק את הפושעים, את הרוצחים, את הפאשיסטים, את מכשירי הנאציזם המשמדי.

אני שמח לציין, שהעם הרומני הסתייג אחרי המלחמה ממעשים אלה. ב-1947, האחראים לרצח המוני זה — גנרלים, קולונלים וחיילים פשוטים הועמדו למשפט כפושעי מלחמה ונידונו לעונשים כבדים.

השנה השחורה של ידות רומניה התחילה כפוגרום בבוקרשט בינואר 1941 וממשיכה ביאסי ביולי באה רציחת יהודי בסרביה והשנה היא הסתיימה בגירוש ההמוני של יהודי בוקובינה, בסרביה, דורובוי וצפון-מולדובה למחנות טרנסניסטריה באוקטובר 1941. בתום המלחמה חזרו משם רק שליש ממספר המגורשים.

קורבנות הפוגרום ביאסי קבורים בבתי-הקברות של יאסי ושל עיירות אשר בהן נעצרה רכבת המוות והורדו המתים. על המצבה של קבר האחים בבתי-הקברות ביאסי רשום: הם התאחרו עם ששת מיליוני היהודים שנהרגו בשנות השואה.

העליתי את אפיזודת יאסי כדי לספר פרק לאידוע משואת יהודי רומניה, משהה הרג זה, אבל גם כדי להדגיש מסקנה חינוכית. בבתי-הספר עלינו ללמד על כל שדות ההרג, על סבלותיהם של יהודי רומניה, יוגוסלביה ויוון; את סיפור

החוגים שהכינו את הפוגרום הפיצו בעיר שמועות, שמעל העיר הורדו צנחנים סובייטיים, וכיניהם יהודים, ובכיסיהם נמצאו כתובות של יהודים מקומיים. על הקירות צוירו סממאות, הקוראות לחיסול היהודים בעלי-הברית של הסובייטים.

מראש קהילת יהודי יאסי ביקשו לראש שהיהודים ימסרו מצלמות ופנסים שבידיהם, וזאת נוכח השמועות שיהודים מאותנים לעבר מטוסי האויב. השמועה התפשטה. פניקה ומתח פשטו גם בקרב החיילים הגרמנים והרומנים. באווירה זו התארגנה כנופיה של פאשיסטים אנשי "משמר הברזל". הם ירו ברחובות ואחר כך טענו שאלה היו היהודים שירו על החיילים הרומנים והגרמנים. לבילה שכין 28 ל-29 ביוני, לאחר אזעקת שווא, פשטו חיילים ברחובות יאסי, הוציאו יהודים מבתיהם, ריכוזו אותם כחצר המשטרה של העיר, היכו אותם והתעללו בהם. כשעות הצהריים היו מרוכזים כמשטרת יאסי כ-6,000 יהודים, ואז פתאום פרץ מטר של יריות, חיילים ירו מעל הגגות מפניות שונות על אלפי היהודים שרוכזו בחצר המשטרה. חיילים אחרים פשטו ברחובות העיר וירו לתוך בתיהם של היהודים. ביאסי שהה אז הסופר האיטלקי קורצ'ו מלפורטה. כתב צבאי של "קוריירה דה לה סרה". בספרו "קאפוט" הוא מתאר את מראה עיניו: "חיילים ואזרחים רודפים יהודים ברחובות, הולמים בהם באלות ברזל או יורים בהם ללא הבחנה. מחלון הקונסוליה האיטלקית הסתכלתי על הסביבה. הרחוב היה מכוסה גוויות. כלבים רעבים נשכו בתיאבון את הגוויות. יהודים כפקוקות חיילים רומנים מזוינים הוכרחו למיין את הגוויות, לסדרם במדרכות כדי לפנות את הדרך לכוחות השריון הגרמני המתקדם".

במכתב אלי העלתה תושבת פתח-תקוה, אשר אביה נרצח ברכבת המוות, את זיכרונותיה. הכותבת הייתה אונערה צעירה, תלמידה בבית-הספר התיכון. זיכרונה אותם ימים לא נמחק מתודעתה. להלן תיאורה: "כמו עיני ראתי כיצד זרם הדם לאורך המדרכה של הרחוב הראשי, התגבר זרם כפי שזורמים המים בימי הגשם. על המדרכה שכבו בערבוביה הרגלים ופצועים שנורו על-ידי החיילים הנאצים והזנדרמריה הרומנית".

אני זוכר את מראה המתים, עמוסים במכוניות הזבל וראשיהם או רגליהם שמוטים לפני מטה. מכוניות אלו פינו את המתים לקבר המוני שנכרה בבית-הקברות היהודי בקורד. הרציחות נמשכו בלא הרף. כל מי שניסה לברוח נורה. חיילים גרמנים ורומנים הוסיפו לרצות ויהודים הוסיפו לאסוף את הגוויות ולקבור אותן בעבודה בלא הפוגה במשך שלושה ימים ולילות. ב-29 ביוני פרסמה המפקדה הצבאית הרומנית את הודעה הרשמית הבאה: "הסובייטים מנסים בכל דרך אפשרית לבצע מעשי תבולה, אי-סדר ותוקפנות מאחורי קווי החזית. לצורך זה מטוסים רוסיים הורידו צנחנים, מרגלים וסוכני טרור המתקשרים עם סוכנים המתגוררים בארץ זו וכן עם האוכלוסייה היהודי-קומוניסטית, במטרה לארגן מעשים של תוקפנות. סוכנים רבים כאלו נתפסו ונענשו. ביאסי הוצאו להורג 500 יהודי-קומוניסטים שירו מגנות על חיילים גרמנים ורומנים. כל ניסיון לעודד אי-שקט ואי-סדר יועש במקום. על האוכלוסייה למסור לשלטונות הודעה על כל חשוד ועל כל זר שהגיעו לאחונה לסביבתם. כל מי שלא יביא דבר כזה לידעת השלטונות יוצא להורג במקום יחד עם כל בני משפחתו".

במקביל התפתחה מערכה נוספת, שכונתה "רכבת המוות". כמשטרה נותרו כ-2,500 יהודים אשר לא נהרגו. אלה הובלו לתחנת הרכבת. הצבא ריכו עוד כמה אלפי יהודים מכל

קורבנות השואה. יהודים אלה, צאצאי יהדות ספרד שהתפזרו לאחר הגירוש, רבים מהם נרצחו בידי הנאצים במקומותיהם, בדרכם למחנות ההשמדה ובמחנות ההשמדה.

אלפי היהודים שנרצחו ביאסי, בעודם עומדים חסרי הגנה ליד תחנת המשטרה, ואלפי היהודים מיאסי שמתו ב"רכבת המוות" הם סמל נורא ללקת החשוב ביותר לעם היהודי ולעולם כולו מהשואה, והוא, שאין דבר שהוא בכחינת בלתי אפשרי, שגם האיום מכול והבלתי-ניתן להכנה כבר התרחש.

על כן, אנו מתחייבים לחזור ולספר, לחשוף, לזכור ולהזכיר לעצמנו ולעולם כולו, שידעו הדורות הבאים את סיפור המעשה על הקורבנות הרבים של יהודי קהילת יאסי עם יהודי הקהילות האחרות.

כשם ממשלת ישראל בא אני לחלוק כבוד וזיכרון לאלפי היהודים מיאסי שנספו כפוגרום הנורא בקיץ 1941.

הרשו לי לומר גם מלים אחדות על הקהילה היהודית ברומניה לאחר השואה. מאז קום המדינה עלו לארץ כ-260,000 מיהודי רומניה. השלטונות נתנו חופש דת ליהודים והתירו לרבים מהם לעלות לארץ ולהתאחד עם משפחותיהם. רוב יהדות רומניה נמצאת היום בישראל, ונציגיה אף יושבים אתנו כאן היום. הם נקלטו כאן היטב. רבים מהם פעילים בחיי התרבות והיצירה ובחיים הציבוריים במדינת ישראל. הם, בלא ספק, דוגמה מצוינת לקליטה טובה שתומה לחברה ולמדינה.

אנו מעלים היום מעל במת הכנסת את זכרם של הנספים. זה משהו מנר הנשמה הלאומי לזכרם. ננצו את זכרם. תלויה אותנו טרגדיית השואה כדיכרון מחנך וכלקח עד לעם ישראל בארצו.

אני מציע ליושב-ראש להסתפק בהעלאת הדברים.

היו"ר ש' הלל:

תודה. אני רוצה לשאול את המציע אם הוא מסתפק בחשבות השר.

יצחק ארצי (המערך):
כן.

היו"ר ש' הלל:

תודה רבה.

ד. סקירת שר הבינוי והשיכון על פעולות משרדו

המתאים למצב שבו אנחנו נהנים. אבל, הסיכום כשלעצמו בא לאחר מאמץ וזיכרון, וסוף סוף הושג.

הסיכום מורכב משלושה מרכיבים: א. הערכון — ממחר — הוא הגרלת הסיכום ב-23%; ב. בהתחשב במצב הקשה שבו נהנים כל אזרחי המדינה ובתוכם הוכאים למשכנתא ואלה אשר ביצעו אותה ומתקשים היום מפאת המצב — תהיה ירידה ב-30%; ג. בהתאם לשחיקה בחודשים הבאים, בהחזר החורשי שלהם; ד. ניתן הלוואה בלי ריבית לתקופה ארוכה מאוד. כלומר, הסכום הזה, שבו גלומה סובסידיה גדולה מאוד, יוחזר בתום תקופת ההלוואה הכוללת.

עם הבנקים הושג הסדר, שלפיו גם על המשכנתאות המשלימות שניתנו מכספי הבנקים תינתן הלוואה מיוחדת, אשר תקל אף היא בהחזרים שיורדו, בהתאם לירידה של 30% שעליה החליטה הממשלה.

ההצלה המופלא של יהודי בולגריה, שבת שבת ותלאותיו, שבת שבת וקורבנותיו. אכן, קיים קיבוץ גלויות של הכליון, ופנים רבות לקיבוץ הגלויות הזה. המשותף הוא השנאה הבהמית שהשתוללה וחסלה אלפים, רבבות, מיליונים. עלינו לזכור ולהזכיר לעצמנו וזועות אלה השכם והעבר.

העלאת פרשיות אלה בכנסת היא הכבוד העליון שהעם היהודי יכול להעניק לאלמונים הכלולים במושג הנורא: ששת המיליונים.

המשרד היהודי הפולני יוליאן טובים כתב: "אותנו היהודים לא מאחד כל כך הדם שזורם בעורקינו, כמו הדם שזרם מעורקינו". על יסוד אחדות זו הזכרתי היום את האירוע הטרי שאירע לפני 44 שנים בעיר ההרגה יאסי. תודה רבה.

היו"ר ש' הלל:

אני מודה מאוד לחבר הכנסת יצחק ארצי. אני מתכבד להזמין את כבוד השר לקליטת העלייה.

השר לקליטת העלייה י' צור:

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, מדי פעם חודר אל אולם הכנסת זיכרון העבר היהודי, מאורעות אשר עמדו במקור החיים היהודיים ומהווים גם סך הכול של סיפור השואה והתקומה.

אכן, הטבח של יהודי קהילת יאסי בקיץ 1941 מסמל את הטרגדיה של העם היהודי במלוא עוצמתה וכאבה. קהילה יהודית זו, שמנתה עשרות אלפי איש, חלקם נצר לניצולי פוגרום חמלניצקי, איבדה תוך ימים ספורים כמעט שליש מבניה. במשך כ-400 שנים חיו שם יהודים, יצרו ותרמו ליצירה היהודית ולחברה בכלל. הם הקימו שם קהילה יהודית מפוארת עם מוסדות חינוך ומוסדות צדקה, ובהם גם מוסדות קשורים לארץ-ישראל, ללימוד השפה העברית והתרבות היהודית בבתי-הספר. ערב פרוץ מלחמת העולם השנייה היו ביאסי 112 בתי-כנסת, 12 בתי-ספר, ישיבה, גני-ילדים ובתי-חולים. אך מיקומה של יאסי בסמוך לגבול עם ברית-המועצות הביא אליה את מפקדותיהן של הצבאות הגרמני והרוסי, ובכך נחרץ גורל יהודי יאסי להיות סמל ואות לתחילת הפוגרומים ביהודי רומניה.

הטבח של יהודי יאסי צריך להזכירו, שהיהודים בארצות הבלקן — רומניה, יוגוסלביה, יוון ובולגריה, היו גם הם

היו"ר ש' הלל:

חברי הכנסת, אנחנו עוברים לסעיף הבא בסדר-היום: סקירת שר הבינוי והשיכון על פעולות משרדו. אני מתכבד להזמין את סגן ראש הממשלה ושר הבינוי והשיכון. אדוני השר, בבקשה.

שר הבינוי והשיכון ד' לוי:

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, אני מנצל את ההזדמנות הזאת כדי להודיע לכנסת ובאמצעותה לציבור על הסיכום שהושג סוף סוף היום עם משרד האוצר לגבי המשכנתאות הניתנות על-ידי המדינה לקבוצות זכאים.

יאר צבן (מפ"ס):

לפי התיאור, זה סיכום עצוב.

שר הבינוי והשיכון ד' לוי:

בימים אלה גם לסיכום טוב אני משתרל לתת את הטון

היקף גורמי הייצור המועסקים בענף וקשרי הגומלין שלו עם ענפים אחרים עושים אותו לגורם חשוב בפיתוח המשק ובצמיחתו.

אדוני היושב-ראש, בוועדת המנכ"לים, כראשות מנכ"ל משרדי ונציגי המשרדים ביטחון, אוצר וכלכלה, שמונתה על-ידי ראש הממשלה ועל-ידי לבדיקת מצב הבנייה והחשתי, נתקבלו המלצות שמטרתן לשמור על קיום הענף כמצב הכלכלי שבו הוא נתון. אני אפעל שעיקרי המלצות הוועדה יאומצו על-ידי הממשלה, והיום סיכמתי זאת בפגישה עם ראש הממשלה, שתמך בעיקרון ובמגמות.

פעילות המשרד ב־1984: כפי שאמרתי, בבנייה של למעלה מ־20,000 יחידות דיור, 6,000 מתוכן יחידות דיור במסגרת הבנייה הציבורית במגזר העירוני והכפרי — זוהי רמה דומה כמעט לרמה שהיתה בשנת 1983.

בירושלים הסתיים ב־1984 השלב הראשון של הבנייה בשכונה החדשה פסגת-זאב. שם הגיע היקף הבנייה לכ־2,200 יחידות. בחודשים אלה עוסק המשרד בהכנות אחרונות לקראת תחילת אכלוס שכונה זו. הכנות אלה כוללות הבטחת שירותים, מוסדות ציבור וכבישים. בסיימון של הבנות אלה צופה המשרד אכלוס מוצלח של השכונה, שתוכננה בקפדנות והוכתחה בה איכות חיים גבוהה ומיוחדת.

אזורי פיתוח — בשנה זו הוחל בבנייתן של 900 יחידות בערי הפיתוח. הבנייה נעשית ביישובים שבהם דירות נצרכות ואין בהם עודפי דירות, כגון ביישובים כרמיאל, טבריה, עכו, שדרות, נתיבות, ערד, קריית-גת וקריית-מלאכי. ביישובים שבהם קיים מלאי גדול של דירות ריקות לא התחיל המשרד בשנה זו בבנייה נוספת. סך כל מלאי הדירות באזורי הפיתוח מגיע היום לכ־8,500 יחידות, מתוכן חדשות — כ־3,600, ומתפנות, שבחלקן דרוש שיפוץ יסודי — כ־5,000 יחידות דיור. על-מנת לאפשר אכלוס שלהן מקצה המשרד משאבי תקציב ניכרים לשיפוץן ולהבאתן לסטנדרט נאות.

הבנייה החדשה בערי הפיתוח בשנת 1984 היתה כרוכה בנייה חד-קומתית ודו-קומתית. לפני שנים נבנו בערי הפיתוח בתים גבוהים, אך בשנים האחרונות הושם דגש בבנייה נמוכה, כאשר גרעין המגורים הוא דירה קטנה ופונקציונלית המתאימה למשפחות בתחילת דרכן, וניתנת להרחבה בעתיד, עם התרחבות המשפחה. לכל דירה צמודה גינה, המאפשרת רוחות דיור שונה מזאת שהיתה בעבר.

מרכז הארץ ושפלת התוף — בשנה זו המשיך המשרד לבנות באזור המרכז בהיקפים גדולים במטרה למנוע עליות מחירים מופרזות. בשנה זו נבנו על-ידי המשרד באזור המרכז כ־1,400 יחידות דיור, מהן כ־550 יחידות על קרקע פרטית. הבנייה בשנה זו התפרעה פני יישובים רבים במרכז ולא התמקדה בשכונות גדולות, כפי שהיה בשנים 1982—1983. כך היישובים שבהם התחילו בבנייה ציבורית בשנה זו היו עתלית, ראשון-לציון, רמלה, לוד, בת-ים, אשדוד, נתניה ועוד. על-מנת להגדיל את אפשרויות הבנייה במרכז, שוקד כיום המשרד על חכונן ההבאתן לזמינות של כמה שכונות חדשות בערים במרכז הארץ.

יהודה ושומרון — בשנת 1984/85 נמשכה תנופת הבנייה בערי יהודה ושומרון ויישוביהם, והוחל בהם בבנייה של כ־1,400 יחידות דיור. ביישוב אריאל הסתיימה הבנייה בשכונה הקיימת והוחל בבנייה של שכונה חדשה. בקריית-שומרון הוחל באכלוס הדירות, ועתה בא לידי ביטוי ביתר שאת התכנון המוצלח והאטרקטיבי של יישוב זה.

כל זכאי שרצונו בכך יוכל לפרוס את ההלוואה המשלמה שקיבל מהבנק לחקופה כפולה מהזמן שנקבע בעת שקיבל את המשכנתא. על-ידי כך, אדוני היושב-ראש, אנחנו מקילים ונותנים תשובה שהחתיבה מהמבק הקשה, ובלבד שנקל על הזכאים כדי שלא יעמדו בפני שוקת שבורה.

עם זאת, אני רוצה לומר לכנסת, שאני ממשיך בדיונים עם ראש הממשלה כדי למצוא תשובה הולמת לעתיד, שתביא בחשבון את הקשיים המיוחדים של הזכאי גם מבחינת היקף המשכנתא הניתנת על-ידי המדינה, גם מבחינת ההחזר וגם מבחינת האחוז של ההחזר משכרו של הזכאי. אני מקווה שנמצא בקרוב סיכום גם בעניין זה.

היום, ודאי וודאי שסיכום זה, שעליו בישרתי לכנסת, הוא בשורה לרבים רבים שהמתינו לה. למרות הקשיים, למרות האילוצים, לא נחננו וחיפשנו כל דרך, ואכן, התשובה הזאת היא התשובה שלה חיכו רבים.

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, הגני מתכבד להגיש את הסקירה השנתית על פעולות משרדי לשנת 1984/85 וכן המגמות לשנת 1985/86. הסקירה המקיפה הונחה על שולחן הכנסת. אעמוד על עיקריה בסקירתי מעל דוכן נכבד זה.

מצב ענף הבנייה — בשנת 1984 הצטמצמה הפעילות בענף הבנייה וחפוקתו ירדה בכ־8%. זאת בהמשך לירידה מתונה שידענו במשך השנתיים הקודמות. האינדיקטורים העיקריים לענף הבנייה בשנים האחרונות הם: התחלות הבנייה לסוגיה בהיקפים מבחינת מטרים רבועים. ב־1980 היקף הבנייה בארץ היה 4,930,000 מ"ר; ב־1981 — 5,780,000 מ"ר; ב־1982 — 4,730,000 מ"ר; ב־1983 — 4,820,000 מ"ר; ב־1984 — 4,210,000 מ"ר. קרי: היציבות של הענף בהיקף ההשקעות והביצוע נשמרה בחומש האחרון. לדבר הזה משמעות כלכלית וחברתית כאחד.

התחלות הבנייה בדירות — ב־1980 — 32,690; ב־1981 — 37,400; ב־1982 — 28,520; ב־1983 — 28,050; ב־1984 — 21,980.

המועסקים בענף הבנייה — ב־1980 הועסקו 114,000; ב־1981 — 117,000; ב־1982 — 121,000; ב־1983 — 130,000; ב־1984 — 122,000.

אדוני היושב-ראש, אני ממחיש את המספרים האלה כדי שנרע לא רק על פעילות אלא גם על האספקט האחר מבחינת התעסוקה שבענף הבנייה והשפעתה על כל מגזרי המשק.

ירידת הפעילות משתקפת בעיקר בהתחלות הבנייה למגורים. מספר הדירות שבהן הוחל בשנת 1984 עבר את 20,000 הדירות, לעומת 26,000 בשנת 1983 ו־28,500 ב־1982.

עיקר הירידה בפעילות בענף הבנייה נובע מהירידה בבנייה למגורים. בנייה זו הצטמצמה בשנים האחרונות בשל שלושה גורמים: א. הגורם הדמוגרפי — חלה התייבשות בשיעור הנישאים וירד היקף העלייה ארצה, לצערנו; ב. רמת הדיור — עם צמצום מספר המשפחות המתגוררות בצפיפות ובתנאי דיור קשים ירדה הבנייה שנועדה לשיפור רמת הדיור בתחום זה. המשרד שיפץ אלפי דירות והחזיר אותן לאכלוס ועל-ידי כך צומצם הצורך בבניית דירות חדשות; ג. הגורם הכלכלי — הרפיון בשוק הדירות הביא לכך שהציפיות לעליית מחירים של דירות נחלשו ועל כן קטנה כראיות ההשקעה בדיור מבחינת המשקיע.

חוברת מ' ישיבה ק"י
— סקירת שר הבינוי והשיכון על פעולות משרדו —

ניתנו במסגרת מפעל חיסכון לבניין. דגש מיוחד הושם השנה בסיוע למשפחות חסרות דירה, ובכללן זוגות צעירים ומשפחות עולים.

סיוע לזוגות צעירים — בשנת התקציב החולפת סיוע המשרד ל-17,500 זוגות צעירים, מרביתם, כ-14,200 זוגות צעירים, רכשו בסיוע המשרד דירת קבע. יותר מ-2,000 זוגות צעירים קיבלו מענק השתתפות לתשלום דמי שכירות לדירה ששכרו בשוק החופשי. הגדלת הסיוע במסגרת המבצע בתודשים דצמבר 1984 וינואר 1985 תרמה להגדלה ניכרת במספר הזוגות הצעירים המקבוצות החולשות יחסית, שצברו ניקוד גבוה, ואפשרה להם להגיע לרכישת דירה.

סיוע לעולים — בסך-הכול ניתנו השנה כ-7,700 פתרונות דיור לעולים, ומתוכם 1,700 פתרונות בשיכון הציבורי. בשנת הכספים החולפת הופעלה תוכנית סיוע חדשה למשפחות עולים. במסגרת תוכנית זו יכלה כל משפחה לשכור דירה לפי בחירתה בשוק הפרטי או בשכר-דירה חודשי ביישובי פיתוח במסגרת השיכון הציבורי על-פי בחירתה, ולקבל מענק השתתפות בשכר דירה, המגיע עד 75% משכר-דירה ממוצע.

יותר מ-3,000 משפחות עולים נהנו מסיוע במסגרת זאת. עם זאת, יש לציין שיותר מ-2,700 עולים כחרו בפתרון קבע ורכשו את דירותיהם בסיוע המשרד. מספר זה לא פחת ממספרם של העולים שרכשו את דירותיהם בשנת התקציב הקודמת, וזאת אף שקטן מספר העולים, למעט העולים מאתיופיה.

קליטת עולי אתיופיה — אדוני היושב-ראש, מאמץ מיוחד נעשה בתחום זה כידיענו את הקשיים של עליה טובה זו. בהתחלה היו קשיים והיתה דרושה היחלצות של משרדי ומשרד הקליטה, כדי לפעול אצל כמה ראשי מועצות מקומיות וראשי ערים, שנרתעו בהתחלה מקליטת עולי אתיופיה. אני שמח שמאמץ זה נשא פרי ואין עוד אותה רתיעה, ועולים אלה, אחינו שזה מקרוב באו, מתקבלים בסיוע של אדוהים, של רשויות ושל ארגונים וולנטריים המסייעים לקליטתם.

מאז 1983 ועד תחילת 1985 טיפל משרד הבינוי והשיכון במתן כ-1,250 פתרונות דיור לעולים מאתיופיה, מתוך תקציב המשרד ובלא תוספת. פתרונות אלה כללו כ-900 דירות בכתיים שלמים חדשים או משופצים לצורך שימוש במרכזי קליטה, כ-200 דירות חדשות ומתפנות מהבניה הציבורית המפורזות לאכלוס קבע, וכ-150 דירות יד שנייה שנרכשו בשוק החופשי לצורך אכלוס קבע. בסוף חודש ינואר 1985 קיבל המשרד תקציב מיוחד לבנייה ולרכישה של כ-500 דירות כשכיל עולים אלה. באפריל 1985 סוכם על הגדלה נוספת של התקציב המיוחד, כדי לרכוש ולבנות 850 דירות נוספות.

בדיון זה סרכם עוד על מבצע בהיקף כספי של כ-14 מיליון דולר לפינוי מרכזי קליטה מעולים ותיקים לצורך אכלוס בעולים מאתיופיה, הנמצאים עדיין במסגרות מעבר כגון אכסניות ובתי-מלון. המבצע נמצא כיום בעיצומו.

הדירות שנרכשו והועברו לאכלוס זה מפוזרות בכל חלקי הארץ, בקריית-שמונה, בצפת, בכרמיאל, בעפולה, בנתניה, בקרית, בחיפה, באשדוד, בבתי-ם, בפתח-תקוה, בקריית-ארבע, בירושלים, בקריית-גת, באילת ועוד. העיקרון שנקבע במשותף עם משרד הקליטה בנושא אכלוס הקבע של עולים אלה, הוא אכלוס בריכוזים של 10 — 20 דירות במבנה או ברחוב אחד, וזאת במטרה להשאיר את העולים במסגרת קהילתית מצומצמת מחו גיטא, ולא ליצור ריכוזים גדולים מאידך גיטא.

מוסדות ציבור ביישובי פיתוח — אדוני היושב-ראש, פעולה רחבה וחיונית התבצעה בחמש האחרונות בתחום זה בערי הפיתוח. בחמש השנים האחרונות, 1979 עד 1984, הושקע אקוויולנט של 140 מיליון דולר בפיתוח תשתית משלימה והקמת מבני ציבור ביישובי פיתוח, מתוכם כ-22 מיליון דולר בשנת 1984. במסגרת זו הוקמו — חלק בהשתתפות מוסדות שונים: כ-1,000 כיתות לימוד בבתי-ספר וכגני-ילדים; כ-50 פרויקטים לספורט, ובכלל זה אולמות, מגרשי טניס, מגרשי כדורגל ועוד; 22 מבנים למתג'סים, ספורט, כתי-קולנוע ותיאטרון; 13 פארקים; 20 מבנים למעונות-יום; טיפות-חלב; שירותי רווחה ובריאות; ו-12 בריכות-שחייה.

מגמות פעילות המשרד לשנה תקציבית זו — מבחינת אופיה, היקפה ופזורה הגיאוגרפי אמורה פרוגרמת הבניה לשנת 1985/86 להיות דומה לפרוגרמת הבניה בשנתיים האחרונות, דהיינו, ריכוז בנייה באזורים שבהם קיימים ביקושים וצרכים גדולים וכתוצאה מכך מגמות של עליית מחירי דירות; ריכוז בנייה בערי פיתוח שבהן אין עודף של דירות ריקות; והמשך בנייה ביהודה ובשומרון בהתאם לביקושים באזורים אלו. בירושלים תהיה כשנה זו האטה מסוימת בבניה, וזאת על רקע היקפי בנייה גדולים מאוד בשנים האחרונות בכירה המאוחדת.

דיור לקשישים — אדוני היושב-ראש, מגזר נוסף של מבקשי דירות הוא אוכלוסיית הקשישים, ההולכת וגדלה בממדים ניכרים בשנים האחרונות בישראל. צרכיה של אוכלוסייה זו לדיור שונים במידה רבה מצורכי יתר האוכלוסייה, בעיקר בשני תחומים: הצורך בהגנה על הדיור לקשיש ומתן שירותים קהילתיים למענו. בשנתיים האחרונות התחיל המשרד בבניית שמונה פרויקטים של דיור מוגן לקשיש ביישובים האלה: עכו, רמלה, לוד, באר-שבע, חיפה, נתניה, רמת-השרון ואשקלון. בכל פרויקט 50 עד 100 דירות בנות חדר וחצי ושני חדרים, מתוכננות במיוחד לצורכי הקשיש, דירה מיוחדת לאס-יבית וקומת קרקע המיועדת כולה לפעילויות מרכזיות של הקשישים: מועדון, מטבח, חדר-אוכל, חדרי חוגים, משרד וכו'.

חברות השיכון הציבורי — בשיכון הציבורי מתגוררות כיום כ-180,000 משפחות בשכירות. בשנת 1985, אדוני היושב-ראש, יימשכו פעולות השיפוצים שעשוות חברות אלו בעיקר בחזיתות הבתים, כחדרי המדרגות, בצנרת ובפיתות הסביבתי. עיקר הדגש מושם בערי הפיתוח. בסך-הכול יבוצעו שיפוצים בכ-3,000 יחידות דיור.

יש לציין, כי בשנים האחרונות הפכו שכונות שלמות בעלות תדמית ירודה לשכונות נאות ואטרקטיביות, וזאת כתוצאה ממפעל השיפוצים הגדול שנעשה בחברות אלו. בשנת 1984/85 אוכלסו בשכירות בחברות השיכון הציבורי 7,700 משפחות. מהן 1,800 משפחות עולים, כ-3,200 משפחות במסגרת הטבת תנאי דיור, ו-2,700 משפחות במסגרת שכירות חופשית באזורי פיתוח. כל הדירות המתאכלסות עוברות שיפוץ טרם אכלוסן.

פתרונות דיור — כנסת נכבדה, במהלך שנת התקציב 1984 נתן המשרד כ-57,100 פתרונות דיור, מהם כ-36,000 הלוואות לזכאים לרכישה וכן לבניה או להרחבת דירה, כ-2,000 הלוואות לריידי השיכון הציבורי. לרכישת דירה, כ-9,000 מענקי השתתפות בשכר דירה, ו-7,900 פתרונות על-ידי העמדת דירות ציבוריות בשכירות. כ-800 הלוואות

ובשומרון — כרמי-צור, עותניאל ודולב: בגוש-קטיף — בדולח.

מגזר כפרי ויישובים חדשים בשנת התקציב 1985, היערכות — בשנת תקציב זו יפעל המשרד לבנייה ישירה בהיקף של כ-50 מיליארד שקל ויעניק סיוע לכ-3,200 מתיישבים במסגרות השונות בהיקף של כ-24 מיליארד שקל, כפי שיפורט להלן. בשנת תקציב זו יפעיל המשרד הקמת 14 יישובים חדשים כדלקמן: בגליל — קדרים, קציר, טפחות ומסד; ביהודה ובשומרון — כדים, מלכישוע, ביתר, ואבני-חפץ; בבקעת-הירדן — נעמה; בגב, בערבה ובקטיף — עצמנה. אליפו ושיפון: בדרום הרי-חרבון — מצדות-יהודה ולבנה.

יוקמו כ-450 יחידות דיור ביישובים חדשים במסגרת עיבוי היישובים וחיווקם, על-ידי בנייה עצמית. יפותחו שכונות חדשות במתן אפשרות לבנייה עצמית ביישובים הקהילתיים בגליל וביהודה ובשומרון. תימשך תוספת הבנייה במסגרת החברות ביישובים קצין ומעלה-אפרים. יושם דגש מיוחד בהקמת 50 כיתות לימוד באזורים הכפריים.

מושבים, יישובים קטנים וקיבוצים — תימשך הפעולה של סיוע לבנייה עצמית. לזכאים במסגרת זוגות צעירים, הטבת תנאי דיור ועוד. יפותחו שכונות חדשות בבנייה עצמית, בעיקר ביישובי הגליל, למתן אפשרות לתוספת אוכלוסייה.

יישובים דרוזיים — תימשך הפעילות המקיפה בתחום הקמת בתי-ספר, תוך מתן דגש מיוחד בהקמת בתי-ספר ביישובים דרוזיים ברמת-הגולן. יפותחו שכונות חדשות בכפרים הדרוזיים למתן פתרונות דיור לחיילים משוחררים. יינתן סיוע לזכאים במסגרת תוכנית הסיוע המקובלת, הוזה לדרוזים וליהודים.

על אף הצמצום המתוכנן והאפשרויות התקציביות בשנת התקציב 1985, נערך המשרד למתן פתרונות בכל תחומי הפעילות ובמגזרים השונים מתוך מגמה לקדם פתרון דיור והתיישבות כפרית, קהילתית ועירונית בכל חלקי ארץ-ישראל.

יאידי צבן (מפ"ס):
בכשן...

שר הבינוי והשיכון ד' לוי:
בבית-שאן יש מפעל ששמו "בשן".

יישובי העימות — בעקבות נסיגת צה"ל מלבנון לקו הגבול הבין-לאומי, נותן משרדנו עדיפות לביצוע עבודות תשתית, פיתוח מבני ציבור, הגברת פעולות מפעל שיקום השכונות, הקמת מקלטים חדשים, מיגון ומערכות ביטחון ביישובים הכפריים והעירוניים הפרוסים לאורך קו העימות בגבולנו הצפוני.

שיקום השכונות — אדוני היושב-ראש, בשנת 1984 נתן המשרד סיוע מועדף לביצוע כ-4,000 הרכבות דיור בשכונות השיקים. עיקר המאמץ הופנה להרחבת דירות בבנייה רוויה. ניתן לראות כיום בתים נאים בשכונות השיקים, ואלה, יותר מכל גורם אחר, מצביעים על התחזקותה של השכונה ועל רצון התושבים להישאר בה, להשקיע ולהתגורר הם ובניהם בשכונה. שאך לפני זמן מועט כרחו ממנה. יש תופעה חיובית שכנים שעזבו את השכונה חוזרים אליה.

במפעל גדול ומבורך זה בוצעו עד כה כ-50,000 שיפוץ דירות, מתוכם כ-11,000 שיפוצים בתוך הדירות. אוחדו והורחבו כ-13,000 דירות, ונבנו יותר מ-6,000 יחידות דיור

האכלוס מתכצע אך ורק בשכונות וביישובים חזקים יחסית, שבהם מוכתשים מקורות תעסוקה וקליטת קבע נאותה מצד האוכלוסייה הקיימת, וכן בהתאם להעדפות האוכלוסייה עצמה.

מימון הסיוע — בשנת התקציב האחרונה היה הסיוע הריאלי הממוצע שנתן המשרד גבוה ב-20% לערך מזה שהיה בשנת התקציב שקדמה לה.

עם זאת, ניכרה הקטנה במספר ממשי הסיוע במהלך שנה זו. ניתן לזקוף זאת למצב אי-הוודאות במשק, שהשפיע על ציבור הזכאים בכמה מישורים: א. מגמת ירידה במחירי דירות גורמת לציפייה לירידה נוספת ולדחיית הרכישה; ב. שחיקה מהירה בסיוע בין עדכון הקשתה על יכולת התכנון לרכישת דירה; ג. החשש משחיקה בשכר שבטעיה לא יוכלו הזכאים לעמוד בהחזרי הלוואות.

בתחילת שנת התקציב החולפת הנהיג משרד הבינוי והשיכון, בתיאום עם משרד האוצר, הסדר למתן הלוואות משלימות באמצעות הבנקים למשכנתאות. במסגרת הסדר זה כל זכאי יכול לקבל הלוואה משלימה להלוואה מתקציב המשרד בתנאים משופרים לעומת תנאי הלוואות המשלימות הבנקאיות — ריבית של 6.2% לעומת 7.5%, וההלוואה נפרסת על 20 שנה, לעומת 5–10 שנים בהלוואות הבנקאיות.

באמצעות שיטה זו יכולים הזכאים להשיג אשראי נוסף למימון רכישת דירתם, וזאת בתנאים טובים מתנאי השק החופשי. במקביל להנהגת הלוואות המשלימות במתכונת זו, הושג הסדר עם הבנקים למשכנתאות, שלפיו כל הזכאים שקיבלו עבר הלוואות לעומת תנאי מכספי הבנקים. כפי שהודעתי לכנסת, יוכלו לפרוס את ההחזרים לתקופה כפולה מזו שנתורה לפירעון הלוואתם, ובכך להקטין את גובה ההחזר החודשי.

מגמות לעתיד — הקטנת התקציבים מביאה לצורך בבחינת עדיפויות בהקצאה. בשנת התקציב הבאה יתמך המשרד בכמה נושאים: א. הגדלת היקף המקורות מתוך לחצי, שניתן להפנותם למימון הסיוע למשכנתאים, ובכלל זה כספי קופות הפנסיה; ב. הגדלת שכר הדירה לדיירי השיכון הציבורי תוך הגדלת השתתפות לבעלי הנסות. נמוכות; ג. הפעלת מנגנון להשתתפות בהחזרי המשכנתאות למי שלא יוכלו לפרוע הלוואתם במקרה של אבטלה גדולה ושחיקה גדולה ומתמשכת בשכר. אני מקווה שנוכל למצוא את הכלים שימנעו שחיקה גדולה, שבה יהיה קושי רב לא רק לגבי החזר המשכנתא, אלא לקיום משפחה; ד. בחינת דרכים נוספות לשיפור השירות לאזרח וקיצור תהליך רכישת הדירות ומימוש הזכויות.

יישובים חדשים — אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, סך כל הפעילות בתחומי הבינוי והשיכון במגזר הכפרי היה בשנת התקציב 1984 כ-50 מיליארד שקל, מהם כ-26 מיליארד שקל בבנייה ישירה וכ-24 מיליארד שקל בתחומי הסיוע.

בשנה האחרונה חלה עלייה ניכרת במידת עיבוי היישובים החדשים וחיווקם, באמצעות הבנייה בסיוע המשרד. במגזר הכפרי הגיעו לביצוע 4,500 פתרונות דיור. בנוסף, החל המשרד בבנייה של כ-100 יחידות לדיור בבנייה ישירה לתוספת חיוק היישובים החדשים.

בשנת התקציב 1984 הוחל בבניית יישובים חדשים. אדוני היושב-ראש, ברמת-הגולן הוקמו 2 יישובים — קדמתי-צבי ומיצר; בגליל — שורשים, כחל, רקפת ואלון-הגליל; ביהודה

ובמהלך השנה יושלם הפרויקט. ב־1984 בוצעו עבודות כבשים עוקף כפר־אקסם ובכביש הגישה לצפת.

בתחום האזור המטרופוליטני של ירושלים בוצע פרויקט הכניסה לעיר ונמשכת סלילת כביש רמת־גבעת־שאל, וכביש נוה־יעקב־מעלה־האדומים.

מגמות לשנה זו: בשנת התקציב הבאה בכוונתנו להשלים את ההרחבה לשני מסלולים בכבישים מלאכי־בית־קמה, בואכה בארשבע, וצומת אשדוד־אשקלון. כמו כן, נמשיך כשיקום ובשיפור כביש ראש־פינה־מטולה, המהווה ציר ראשי לגליל ולקריית־שמונה. בכביש גהה העמוס לעיפה בכוונתנו להשלים התקנת מחלף ולהמשיך בהתקנת מחלף צומת גבעת־שמואל ובשיפור צומת אלוף שדה. אנו נשלים את כביש חוצה שומרון לאורך כ־14 קילומטרים. שיהווה ציר מרכזי ומשופר מאזור תל־אביב והשפלה ליישובים ביהודה ובשומרון.

כמו כן, בדעתנו להשלים את כביש עטרות־מכמש, שנפרץ בשנתיים האחרונות. בגולן אנו נמשיך בשיפור הקטע ממבוא־חמה לרמת־מגשים.

בכוונתנו, בשנת תקציב זו, גם להתחיל בפריצת כביש כרמיאל־תפ, זאת בהמשך לכביש שב־כרמיאל, שנפתח לתנועה לאחרונה.

פעולות ומגמות במסגרת החקיקה — במשך השנה הושלמו במשרד הבינוי והשיכון פעולות החקיקה של חוקים שונים להגנת רוכשי דירות: הצעת חוק המכר (דירות) (תיקון מס' 2), התשס"ה—1985, הנוגעת על שולחן הכנסת ותובא לקריאה ראשונה בימים הקרובים. הצעת חוק זו באה להבטיח כי מוכרי דירות יקימו את התחייבויותיהם כלפי הרוכשים והדירה שיקבל הרוכש תהא תואמת לאמור בחוזה.

פעילות משפטית בנושאים אחרים: החברות הבנות מטעם המשרד וביוזמתו נדרשו להגיש את חזויהם עם המשתכנים לבית־הדין לחווים אחידים, על־מנת להבטיח כי לא ייכללו בחוזים תנאים מקפחים. המשרד בודק חוזים אלה ולוקח חלק פעיל בגיבוש עמדה לגביהם, כדי להבטיח כי המשתכנים יזכו בחוזים נאותים.

במשך כל תקופת עסקת החבילה, אדוני היושב־ראש, נתן משרד הבינוי והשיכון ייעוץ שוטף לציבור בנושא המקרקעין וניתן סיוע לכל דורש בעניין סכך הבעיות הכרוכות בעסקות החבילה ובהקפאות. גם כעת, עם החלטת הממשלה על המדיניות הכלכלית, המשרד מעמיד מידע שוטף. הקימונו מוקד מיוחד לאינפורמציה שוטפת לציבור, לכל המעוניין לדעת, על כל פרט הנוגע לתחום הפעולה שלנו, בנוגע לרכישת דירה או חווה כלשהי.

פעילות המשרד בתחומי התכנון וההנדסה — פעילות המשרד בתחומי התכנון והבנייה ובתחומי המחקר והפיתוח, בשנת התקציב 1984, התרכז בעיקר במישורים האלה:

א. בתחום התכנון חוכנו כמה פרויקטים "חודיים", וכיניהם "הבית הגדל" — בית קטן הצומת בד כבר עם גידול המשפחה. "הבית הגדל" בא לענות על צורכי האוכלוסייה והזוגות הצעירים כיישובים השונים ומאפשר להתחיל בבית צנוע, צמוד קרקע, שניתן להרחיבו על־ידי הרחבתם בהתאם ליכולתם וצורכיהם.

ב. פיתוח פרויקט "בנה ביתך" — הוכנו הנחיות תכנון כדי לחסוך בהוצאות, הן של המשתכנים, הן של המפתחים. לכל פרויקט נעשית בדיקה כלכלית הנדסית לפני הפעלתו.

חדשות. כמו כן חודשה ופותחה בשכונות השיקום תשתית נרחבת הכוללת שיפור וסלילת כבישים חדשים, הקמת מתקני ספורט, פארקים ופינוח משחק, התקנה וחידוש מערכות תאורה, ניקוז, מים וחשמל.

מבני ציבור: הוקמו עד כה והורחבו כ־200 מוסדות ציבור, וכן שופצו וצוידו כ־350 מוסדות ציבור נוספים, הכוללים בתי־ספר, מועדונים, מרכזים קהילתיים, מבני תרבות, ספורט ומוסיקה ומבני דת.

שירותים חברתיים — על אף האילוצים והקיצוצים התקציביים שחלו בשנת 1984, נמשכו השירותים, והם יפורטו להלן, בכל היקפם בשכונות השיקום. כ־60,000 תלמידים, אדוני היושב־ראש, נהנים מיום למידה ארוך ומשיעורי עזר בשכונות השיקום. כ־35,000 תלמידים מרחבים כתובניות חדשות באמצעות מחשבים. כ־35,000 ילדים ואמהותיהם נהנים מתוכניות תרבות והעשרה ייחודיות. כ־12,000 מבוגרים זוכים להשלמת השכלה במסגרת תהליך. ניתן סיוע לסטודנטים. מעל ל־10,000 קשישים נהנים משירותי קהילה מיוחדים. כ־2,000 בני נוער וצעירים נמצאים בטיפול המיועד להחזירם למסגרות לימוד ועבודה. כ־8,000 תושבים זכו להכשרה מקצועית במסגרת התקציב השיקום. כ־130,000 ילדים, בני נוער ומבוגרים משתתפים בחוגים, במסגרות חינוכיות בלתי פורמליות בשכונות. כמו כן מופעלות 36 מרפאות שיניים במסגרת פרויקט שיקום השכונות.

על כל העשייה הגדולה והברוכה של הפרויקט הזה ועל תרומתו לחברה הישראלית תעיד הוועדה הבין־לאומית אשר בדקה את הנושא והמלצותיה הן ציון לשבח למדינת ישראל בתחום זה.

פיתוח מערכת הכבישים — אלה הם הפרויקטים המבוצעים השנה ואשר הוחל בהם בשנים קודמות:

כביש קריית־מלאכי־פלוגות: כביש זה, אשר נטל בזמנו בסטנדרדים נמוכים, מורחב עתה לכביש דיר־מסלולי עם הפרדה. השנה יושלם הכביש עד צומת פלוגות ותחלנה עבודות עפר דרומה לצומת פלוגות לכיוון קריית־גת בעוד ארבעה קילומטרים.

כביש אשדוד־אשקלון: כביש זה, שבו אירע מספר רב של תאונות יורחב לארבעה נתיבים מופרדים. בשנת 1984 בוצעה תפיסת שטחים ופניו מטרדים וכן בוצעו עבודות עפר וחלק מהמצעים. השנה יושלם קטע הצומת אשקלון־צומת־אשכולות, וימשכו תפיסת שטחים ועבודות עפר ועוד שבעה קילומטרים מצומת־אשכולות לכיוון צפון.

כביש ראש־פינה־מטולה: כביש זה, שהינו עורק התנועה הראשי בצפון ובאצבע־הגליל סבל מצפיפות ומהרס עקב התנועה הצפופה שהיתה עליו בשלוש השנים האחרונות.

במהלך 1984 בוצעו שיפורים בשלושה קילומטרים מצומת־כוח, דרומה לקריית־שמונה, וכן בוצע חלק מגשר דישון. השנה יושלם הגשר וישופרו ארבעה קילומטרים נוספים.

כביש עכר־נהרייה: ב־1984 בוצעו עבודות תוספת מסלול לאורך הקטע לוחמי־הגייטאות־עין־שרה. השנה יושלם קטע זה שאורכו שלושה קילומטרים וחצי.

קריית־אטא־קריית־ביאליק: כביש זה בא להסיט את התנועה ממרכז קריית־ביאליק לקריית־אטא והוא יתחבר לכביש חיפה־עכו. ב־1984 בוצעו עבודות עפר חלקיות

אני חושב שמה שאנחנו עושים הוא דבר כלתי רציונלי וכלתי פרלמנטרי ממדרגה ראשונה. כדי שיהיה טעם לדיון על תחום פעולתו של משרד, סקירת השר צריכה להימסר לחברי הכנסת שבוע לפחות לפני שהדיון נערך והם יתכוננו אליו ברצינות. השר צריך לבוא אל הדוכן ולחממת את הסקירה, לשים את הדגש בכמה נקודות ספציפיות, לעורר כמה נקודות ייחודיות, וכך יובטח דיון רציני, שקול ומומקן. יש הרגשה כאילו רצו כאן להפתיע את האויב, לא במקרה הקונקרטי —

שר הבינוי והשיכון ד' לוי:

יארצ צבן (מפ"ם):

האם יכול אני להתייחס עכשיו לסקירה זו משמיעה ראשונה? זה איננו רציני, והאשם אינו בשר דוד לוי. האשם היא בנוהג הבלתי מתקבל על הדעת בכנסת שלנו. אני חושב, אדוני היושב-ראש, שתהיה זו אחת מזכויות הגדולות, אם בזמן כהונתך כיושב-ראש הבית יחולו השינויים המחויבים בתחום זה.

היו"ר ש' הלל:

אני רוצה להעיר: היום היה דיון בוועדת הכנסת, ועלתה בו, בין השאר, השאלה הזאת של הנהלים הקיימים באופן הגשתן של סקירות שרים. יש כוונה של ועדת הכנסת לקיים דיון בעניין זה. אני חושב שזה רעיון טוב. אינני יודע מה יחליטו, אבל אנחנו חייבים אכן לבדוק מדי פעם את הלכות הדיונים בבית. זו הערה נכונה, ואני בטוח שוועדת הכנסת אכן תקיים את הדיון בנושא זה.

יארצ צבן (מפ"ם):

אני מודה לך מאוד, אדוני היושב-ראש.

רבותי חברי הכנסת, אדוני השר, אינני מתכוון להתפתות לפיתויים הלא-רציונליים שהדיון הזה מומן ולדבר על סגן ראש הממשלה דוד לוי ושאלת האחריות הקולקטיבית. אני עדיין שרוי במקצת תחת הסחרור והטלטלה של הימים האחרונים, וקשה לי לזכור היטב האם הוא באופוזיציה או בקואליציה. אך, אינני רוצה להתבלבל בדיון הזה יותר מדי.

גם לא אדבר על שיח הנאהבים והנעימים של ממשלת האחדות הלאומית, שאמרה יחד: הבה נטה כתף. ניתן כתף לכתף, וראש לראש, שלא לדבר שנשים לכ ליד לב, כמו חבר הכנסת אורי וסגן ראש הממשלה דוד לוי. בשיח הנאהבים והנעימים שלהם.

אפילו לא אתפתה ולא אכנס יותר מדי לפרטים של דוח מבקר המדינה האחרון, שמשדרך, אדוני שר הבינוי והשיכון, תופס בו את המטרד הגדול ביותר, הכי הרבה מטרים מרובעים של בניית דוח מבקר המדינה הוקדשו למשרד הבינוי והשיכון.

ודאי לא אצטרף להתקפות האישיות, שכן אני רוצה למקד כל דברי בנושא אחר, שאני חושב שהוא הנושא הכאוב ביותר בתחום שאתה מופקד עליו, בנושא המשכנתאות.

חברי הכנסת, מצוקת המשכנתאים, מצוקת חסרי הדיו, היא מצוקה אמיתית, כואבת, צורבת, היא מצוקה היוצרת חרדות בחברה הישראלית. אני יודע שמנסים להרגיע אותנו ולומר לנו: לך לבנקים למשכנתאות, עם כל הפניקה שאחם, חברי הכנסת והעיתונאים, עושים, רמת ההחזר של המשכנתאות בבנקים למשכנתאות היא בדרך כלל סבירה, הפיגורים אינם משמעותיים, והרי לכם קנה-מידה אובייקטיבי

ג. פיתוח טכנולוגי — נבדקו, הלכה למעשה, שיטות חימום בירושלים ובהר באמצעות משאבות חום. שיטה חדשנית זו מאפשרת חיסכון של כ-50% מהוצאות החשמל.

ד. יישום חומרים ושיטות בנייה — המשרד החל השנה בשימוש בחומרי בנייה קלים ובשיטות מתועשות במטרה להגביר את היעילות והחיסכון בכוח אדם בענף הבנייה.

ה. רישום שיכונים ציבוריים — אושרו תוכניות לצורכי רישום של כל השכונות החדשות בירושלים, בהן עשרות אלפי יחידות דיור.

במשרד הבינוי והשיכון פעלה ועדת מומחים כדי לדון בבקשות במסגרת צו הקפאת הבנייה הציבורית. הוועדה התיירה בנייה שמצאה אותה חיונית למשק המדינה ובנייה שבה השתתפות המדינה לא עלתה על 25% מערך הבנייה.

פעילות ומגמות באגף המדידות — אגף זה הוא גאווה המשרד, כשל פעולתו הברוכה, הקשורה במשרדים רבים ובגורמים שונים בארץ ובחוץ-לארץ. הוא מבצע עבודה יעילה תוך פיתוח מתוחכם בענפים, לא רק לצרכים אזרחיים, אלא בשעת הצורך גם בשביל הצבא, ועבודות חיוניות ביותר. בחודשים אלה מסתיימת הכנת מדרגה חדשה של "אטלס ישראל", אטלס לאומי שרמתו המדעית גבוהה ביותר, והכלול בו הביא כבוד למשרד הבינוי והשיכון.

האגף קלט, בשנת 1984, מחשב כעל עוצמה והוא עובר משיטת הפעלה מרוכזת לשיטת הפעלה על-ידי יחידות האגף.

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, רצוני למסור מעל כמה נכבדה זו את ברכתי לכל העושים במלאכת הבנייה בכל חלקי הארץ, לכלל משפחות הבונים, המתכננים והבנאים, לעובדי השדה והמטה של המשרד, המקדישים ימים ולילות למען חיוקם, פיתוחם והקמתם של יישובים עירוניים, קהילתיים, כפריים ושכונות חדשות ברחבי הארץ.

ברכתי נתונה לכל העוסקים במפעל שיקום השכונות, לאלה הדואגים לשיפור תנאי מגוריהם של המתגוררים בצפיפות — לא רק תפקידים מעניקה המדינה אלא גם עצה והעמדת תכנון לכל דורש בשכונה — להעלאת רמת החיים בשכונות המצוקה, לרווחה חברתית וקהילתית ולאיכות חיים בתוך חברתנו ובארצנו.

הימים הם ימים קשים, ימים של קיצוצים תקציביים ואילוצים כלכליים. בטוחני כי נרע להתמודד ולעמוד באתגרים למען חיוקם החברה, הבטחת קורת-הגג לזוגות הצעירים, לעולים ולמשפחות ברוכות הילדים, נמשיך יחדיו לפעול לשגשוג ענף הבנייה ולהצלחתו, ענף שהיוניותו וחשיבותו כאו לידי ביטוי בסקירתך, תודה.

היו"ר ש' הלל:

אני מודה לשר הבינוי והשיכון. אנו עוברים לדיון בסקירת שר הבינוי והשיכון, ועדת הכנסת הקצתה שעה וחצי לדיון זה. רשות הדיבור לחבר הכנסת יאיר צבן, ואחריו — לחבר הכנסת אריאל ויינשטיין.

יארצ צבן (מפ"ם):

אדוני היושב-ראש, הרשה לי לפתוח בהערה לסדר הדיונים שלנו, הערה שאינה מכוונת לכתובתו הייחודית של שר הבינוי והשיכון, אני מעיר הערה זו כבר השנה השלישית, ואני קצת חושש, שאצטרך להעיר הערה זו כל שנה שבה אתיחס לסקירה של שר.

אלמלא הייתם עושים את ההסדר לגבי יולי, אוגוסט וספטמבר — זו היתה קטסטרופה. תיאורי לעצמי שזה יהיה ההסדר, פחות או יותר. היו פרסומים מוקדמים בעיתונות וחישבתי, שלפי אותה הקלה ה-3%, אכן ביולי ובאוגוסט תהיה הקלה רצינית. אבל, בספטמבר הכול יתחיל לעלות שוב, ועם 1,400 נקודות יגיע הזכאי ל-31%; עם 1,800 — ל-26%.

אדוני השר, כפי שקראתי בעיתון אתה אחוז בדעתי שהסיכויים להצלחתה של התוכנית הכלכלית של הממשלה אינם כה רבים. אין אחריות קולקטיבית של הממשלה על נבואות. מותר לכל שר להתנבא על הסיכויים של הצלחת התוכנית, ומבחניה זאת שרי לך. אבל אם התוכנית תצליח וההסדר הזה יימשך שלושה חודשים, הרי באוקטובר הדברים יחזרו לקדמותם, ואז יעלה אחוזו של ההחזר מהשכר נטו. עם כל ההנחות המקובלות בממשלה על אינפלציה כזאת וכזאת ביולי, אינפלציה ה-6% באוגוסט, 2% בספטמבר, 0% באוקטובר — אני מקבל קאנט בלש את כל ההנחות של הממשלה על התוכנית הכלכלית — אזי בעלי 1,400 נקודות יחזירו 44% מהשכר נטו; בעלי 1,800 נקודות יחזירו 36% מהשכר נטו.

אשמח מאוד, אדוני השר, אם תזים את הנחונים האלה. אם תזים אותם, אולי זה יהיה ב-1% או 1.5% לכאן או לכאן. מה תעשו אז? הרי חלק גדול מאי-המימוש של הנכונות הוא לא רק בגלל התנאים הספציפיים של האדם העומד בפני ההכרעה: אני יכול לקבל ממשד השיכון כך וכך, מהבנק למשכנתאות כך וכך, מחיר הדירה הוא כך וכך, הפער הוא כזה וכה, האם לצאת לדרך או לא? יש בנושא הזה אירודאות, פחד, חרדה, אי-ידיעה מה יקרה באינפלציה, מה יקרה לגבי החתומים, מה יקרה בתנאי ההחזר ומה יקרה לשכר הברוטו והנטו. הרי הממשלה התחילה "לשחק", וכשתחשק לה היא נותנת נטו במקום ברוטו, וברוטו במקום נטו. אי-בהירות ואי-הודאות מונעות מאנשים להיכנס למחיריכויות ולטוות ארוך. לכן היה חשוב שהוונות הצעירים, גם למען השקט הנפשי וגם למען כחנן חייהם לטווח הארוך, ידעו מה יהיה באוקטובר, בנובמבר ובדצמבר.

אדוני השר, יש בנושא הזה של המשכנתאות ארבעה מוקרי בעיות: מחירי הדירות, עומס המסים, תנאי הסייע וגורל ההחזר. אנחנו חייבים להתמודד כארבעת התחומים האלה התמודדות יסודית הרבה יותר, רדיקלית הרבה יותר, מכפי שאדם עשויים במשך כל השנים האחרונות בממשלות הליכוד, ומה שעוד לא עשתה ממשלת האחדות הלאומית. עדיין לא נעשו הפעולות הדרושות להפחתה רצינית של מחירי הדירות בכל התחומים, ולא אמנה אותם. לא נעשו הדברים כדי להקל את עומס המסים על מחירי הדירה. לא היה טיפול בבעיית הקרקעות. בארץ כמו ארצות-הברית, שאינה זולה מבחינת דיור, אדם צריך להקדיש 60 חודשי משכורת נטו לדירה ממוצעת. אצלנו זה מגיע היום ל-150 — 160 חודשי משכורת. זה פער בלתי מתקבל על הדעת. פערים דומים קיימים אצלנו בהשוואה לארצות אירופה. זה נטל עצום, וכאשר אנחנו מקטנים את העומס הזה על-ידי הארכת התקופה — קודם זה היה עשר שנים, אחר כך הגדלנו את זה לעשרים שנה — עדיין תקופת ההחזר של עשרים שנה כנראה אינה מספיקה לזוג הצעיר, כדי לתכנן לעצמו חיים ראויים.

אני רוצה להסב את תשומת לבך, אדוני השר, למחקר האחרון שפורסם על-ידי סטיוארט גבריאל, מהמכון למחקר של השירותים החברתיים. נאמר שם בפורש שמדיניות הסייע של היום, תנאי ההסדר של היום, שאינם מתחשבים במבחן הכנסה, גורמים לעיוות שעל-פיו 28% מההלוואות מנוצלים

לכן שלא הגיעו מים עד נפש. אינני מקבל את האמירה הזאת. נכון שהאנשים עדיין לא טבעו, אבל לא נכון שלא הגיעו מים עד נפש. ואני חושב שכל מי שנפגש בימים אלה עם המשתכנים מצד אחד ועם חסרי הדירור המחפשים פתרון מצד שני ומסתכל בעיניהם, רואה הרבה פעמים עיניים מלאות חרדה, הרבה פעמים עיניים כבות בייאוש. למה ירחיק לכת? יסתובב נא בבית הזה — וכאן לא מסתובבים בעלי ההכנסות הנמוכות בחברה הישראלית — בין הסדרנים, בין עובדי מנגנון הכנסה, בין עובדות מנגנון הכנסה, ויראה את התלוצצים, יראה את תלוש המשכורת מכאן ואת תלוש המשכנתא מכאן.

ככנסת הקודמת היתה לי הזכות לעמוד בראש ועדה מיוחדת של הכנסת לעניין המשכנתאות. לא הספקנו לסיים את עבודתנו כי היו בחירות מוקדמות, אך הגענו לסיכומי ביניים. ואני יכול לומר, שכלל זאת הבאנו אז, בתיאום-פעולה עם הנהלת משרד הבינוי והשיכון, לכמה שיפורים — להארכת תקופת ההחזרים, לתנאי ריבית קצת יותר קלים וכדומה. אבל, נאמר את האמת: עם כל ההקלה, טיפלנו בשוליים ולא בעיקר.

והיום אנו שומעים מפי השר דוד לוי על הסדר חדש שהוא הגיע אליו — אני מבין שהיום לפני הצהריים — ואני רוצה לומר, שזה מובן מאליו שהסדר זה הוא טוב מחוסר כל הסדר. אם אני צריך להשוות את ההסדר שהשגת בדי עמל עם שר האוצר — ואני יודע כמה קשה להשיג משר האוצר של ממשלת האחדות הלאומית הסדרים שיקלו את מצוקת השכנות החלשות — אלמלא השגת את ההסדר הזה, ודאי שהמצוקה היתה חמורה ביותר. אבל, אני חושב, שכלי לנקוט לשון של הגזמה אפשר לומר על הסדר זה: מעט מדי ומאוחר מדי. מאוחר מדי — מפני שזה היה צריך להיות חלק מההסדרים שהודרום לחתום אותם כחותמת הבלתי-סימפתית והאנטי-דמוקרטית של תקנות לשעת-חירום. אם כל כך נחפזים להטיל מס על קצבאות זקנים על-ידי תקנות שעת-חירום ולבטל את קצבת הילד הראשון ועוד כהנה וכהנה, של לזכר על השכר והפיטורים — יכולים באותה התלהבות לדאוג לאותם 150,000, 170,000, 180,000 משתכנים וחסרי דיור המחפשים את סידורי ההשתכנות שלהם, כדי להרגיע גם אותם ולא להשאיר אותם במתח הזה, כפי שהשארתם אותם בתקופה הזאת.

ואולם, אני רוצה לומר משהו לגבי תנאי ההסדר. ההקלה לגבי הזכאים שיש להם 1,800 נקודות בשלושת החודשים האלה היא בערך בסכום של 25 דולר בחודש. אני אינני מזולז בכך. לפי תנאי ההחזר, ב-1,800 נקודות היה צריך לשלם ביולי כ-131,000 שקלים; הם ישלמו פחות מ-100,000 שקלים. יש כאן הקלה של 39,000 שקלים, שהם היום כ-25 דולר. בשלושה חודשים — 75 דולר חלק, כחצי, הוא יחזיר כאמור צמוד בלי ריבית: כחצי, לבנקים למשכנתאות, הוא יחזיר צמוד עם ריבית. אינני מזולז בזה. אבל לא הייתי אומר שגלומה כאן סובסידיה גדולה מאוד.

אבל, אדוני סגן ראש הממשלה, אני חושב שאתה יודע מה אני עומד לומר לך. ראה איך אחם מנהלים את העניינים ולקראת מה אחם הולכים. זה טלאי על גבי טלאי. ניקח אחד מבין 2,400 הזכאים שמימשו את נכונותם ביוניאר, בגלל המימוש הגדול. אם היו לאותו זכאי 1,800 נקודות, הוא קיבל הלוואות בסך הכול בערך של 33,000 דולר. זה לא כיסה את מחיר הדירה כולה; במקרים מסוימים זה היה 80%, קצת יותר או קצת פחות, והוא יצא לדרך. אם שכרו היה השכר הממוצע במשך — אז הוא 350,000 שקלים — הרי מבחינת הנטו שלו ההחזר היה כ-29% מהשכר. כך הוא יצא לדרך. בינוי הוא הגיע ל-31%.

אין כיום מצוקת דיור, משום שהפתרונות ששמענו עליהם הם רחבים, והם ניהנים במגוון רחב, לפי מצבן הסוציאלי של המשפחות. כיום המחשב קובע מי יקבל פתרון, לא הפקיד. הציבור חש בכך, ולכן רוצים עולה על משרד הבינוי והשיכון ועל המשרדים כבעבר, משום שהוא יודע שיש צדק בחלוקה. משום שכיום לא הפתקה קובעת איזה פתרון ינתן אלא המחשב, לא הפקיד קובע אלא המחשב, זו המהפכה שחלה בתחום הזה, זו מהפכה אחת, לא יחידה.

ובתחום השני: אני מבקש לברך על השיקום הפיסי. אנחנו זוכרים כיצד קראו לכך כאן, בבית הזה — קוסמטיקה, אבל השיקום הפיסי, בניצוחו של משרד השיכון, עורר שכונות מתרוממת. שכונות, שבהן היו דירות ריקות, אוכלסו, ערכן עלה, ערכים חברתיים ופיסיים עלו. זה הגביר את הביקוש, וכיום השכונות הללו פורחות. זו המהפכה הרועשת מקול הפטישים והעושים כמלאכה.

אני מציע למשרד השיכון להמשיך במלאכה, ואת המשאבים המעטים שיש לנו כיום להפנות בעיקר לא לבנייה חדשה. אני מאמין שהשוק יסתדר, יש להפנות גם לבנייה, אבל בעיקר לתחום השיפוצים ולתחום הבנייה בכמויות קטנות, שתועמד להשכרה לחברות השיכון הסוציאליות, כדי שהן תעמדה את הדירות לזוגות צעירים בעיירות, וזוגות שבאים ממשפחות שאין ביכולתן אפילו לרכוש את הדירות במחיר המינימלי המוצע. לכך צריך להיות מכון המאמץ.

ועתה לכמה נקודות ביקורת, אדוני היושב ראש: הממשלה החליטה להעלות את שכר הדירה בשיכון הסוציאלי. תבענו זאת משום שיש דולרים — כפי שאמרתי — ותרשו לי להשתמש במונחים דולרים — הם טיפה כים, אבל ההעלאה שהוחלט עליה גדולה מדי, משום שאם משפחה תצטרך לשלם שכר דירה של 40 — 50 דולר לאחר ינואר 1986 — כשהכנסת ראש המשפחה היא כ-400 דולר לחודש כממוצע — משמעות הדבר 10% עד 12% מהכנסת ראש המשפחה לעומת 2% כיום, וזו תמורה קיצונית מדי. אני חושש לאישיקט בתחום השיכון הסוציאלי כתוצאה מהחלטת הממשלה להעלות את שכר הדירה בשיעור תלול מדי, ואני מציע לממשלה לשקול מחדש את החלטתה.

ובתחום המשכנתאות: נכון, כשעה שהשכר מוקפא ומשלמי המשכנתאות ברובם הם שכירים, משום שמרבית המפרנסים במדינה הם שכירים, כשהממשלה מקפאה שכר יש הצדקה להקלה בתחום המשכנתאות, אבל, כשחושבים על הצד הזה יש גם לחשוב על הצד האחר: אנחנו רוצים צמיחה במשק, וכשעה שאנחנו אומרים לבנקים למשכנתאות — תספגו, השאלה היא באיזו מידה יהיו השקעות בבנקים למשכנתאות. אם מערכת הבנקאות — ופעם זה הבנקים המסחריים ולאחר מכן הבנקים למשכנתאות, ולאחר מכן זו תעשייה שצריכה לקלוט משקיעים כדי שאותם משקיעים ייצרו מקומות תעסוקה — נתבעת לספוג, השאלה היא מה יהיה על ההשקעות ועל אלה שרוצים להשקיע, ואנחנו רוצים שהם ישקיעו. אנחנו צריכים להיות ערים ליציבותם של הבנקים, אנחנו צריכים להיות עירניים ליציבותם של העסקים שהם הם היוצרים מקומות תעסוקה. מבחינה זו שמענו אומנם מהשר על הפתרון שניתן לבעלי המשכנתאות, אבל לא שמענו — ואני מקווה לשמוע זאת בתשובת השר — כיצד תישמר יציבותם של הבנקים הנתבעים לספוג ולתת גם את ההנחות מכספי בנק, מהלוואות שניתנו לא רק מכספי התקציב אלא גם מכספי הבנק.

שמענו על הפעולה הרחבה שנעשתה בתחום בניית מבני הציבור, התחום הזה ראוי לכדיקה. אנחנו יודעים שמקמים

עלידי אנשים שמצבם הכלכלי-החברתי טוב יחסית, ורק 17% מההלוואות מנוצלים על-ידי בעלי הזכויות הגבוהות. אתן לך דוגמה קונקרטית, לא ממחקרים, ברחתי בשכונת ג'סי כהן, 56 זוגות צעירים רשומים שם היום לדירה. רק 14 זוגות צעירים בשכונת ג'סי כהן הם בעלי זכויות מעל 1,400 נקודות, מפני שכל הפרמטרים שיצרתם, פרמטרים של מצב משפחתי ואחרים, אינם הולמים. וכך 42 זוגות בשכונת ג'סי כהן דינם כדן זוגות בצפון תל-אביב, לא יתכן דבר כזה. אם מבחן ההכנסה לא יכנס לתוך התמונה, אומנם בצורה מבוקרת ושקולה, נעשה עוול חברתי ולא נחלק את המשאבים באורח צודק.

אדוני השר, יש הרבה מה לומר. אני חושב שהזוגות הצעירים והמשכנתאים לא יוכלו להסתפק בהסדר הזה, לא החורש, לא בשלושת החודשים הקרובים, ודאי לא בספטמבר ואוקטובר ולאחר מכן. הדרישה צריכה להיות שהמשכנתא תהיה לפחות 75% ממחיר הדירה, ההחזר לא יהיה יותר מ-25% מהכנסתו של הזוג הצעיר, ותהיה הצמדה לתוספת היוקר ולא למדד או לדולר, כי אנשים חיים מהצמדה לתוספת יוקר ולא ממקורות אחרים. אם הדברים האלה לא ייענו, אנחנו דוחקים לפניה את האנשים הצעירים שלנו, אלה שחוזרים משירות בצבא, ולא אחזור שוב מאיזה שירות הם חוזרים — שירות ממושך, קשה, ורבי-סכנות.

אדוני השר, משרדך, הממשלה, לצערי גם הממשלה הזאת, במיוחד מינהל מקרקעי ישראל, יוצרים תנאי עדיפות בלתי מתקבלים על הדעת, שנותנים העדפה עצומה לשיכונים באריאל וביהודה וכשומרון על פני שכונות המצוקה. דיברתם על כך שאחם רוצים ליהדר את הגליל, ניסיתם ואחם מנסים ליהדר את יהודה ושומרון. במדיניות הזאת אתם מיידיים בלא הרף את ניריירוק, ובנייריירוק יש די יהודים גם בלי הדאגה המיוחדת שלכם. דרושה כאן מערכה פרלמנטרית, דרושה כאן כנראה גם מערכה ציבורית, כדי לשנות את המדיניות הזאת.

היו"ר ש' הלל:

תודה לחבר הכנסת צבן. רשות הדיבור לחבר הכנסת אריאל ויינשטיין, ואחריו — לחבר הכנסת רפי אדרי.

אריאל ויינשטיין (הליכוד):

אדוני היושב ראש, כנסת נכבדה, לי אין ספק: חבר הכנסת יאיר צבן הוא באופוזיציה. חבר הכנסת צבן מדבר על מצוקת דיור, והשאלה שלי היא: מדוע כיום חזית השיכון היא החזית השקטה ביותר במדינה? אם אומנם יש מצוקת דיור ואם אומנם המצב כה קודר, כפי שחבר הכנסת צבן תיאר אותו, מדוע השקט? מדוע כל בעלי המצוקה אינם עולים על משרד השיכון?

יאיר צבן (מ"ס):

יש לך הצעות בכיוון הזה?

אריאל ויינשטיין (הליכוד):

אני קובע עובדה, והסיבה היא זאת: יש כיום ביקוש לשיכון, אבל לא מצוקה. והביקוש הזה נובע משום שעדיין יש בתחום השיכון קטעים מסוימים, והיו קטעים שהיו זולים מאוד ולכן היה להם ביקוש. אם שמענו מפי מנן ראש הממשלה ושר הבינוי והשיכון, 180,000 משפחות במדינה גרות במה שקרוי השיכון הסוציאלי, ואם מרבית המשפחות הללו שילמו עד לפני החלטת הממשלה 7 דולרים לחודש שכר דירה, כשעה ששכר הדירה בשוק החופשי מגיע ללמעלה מ-100 ו-150 דולר, אזי באמת הסדרים והתכנים שבאים אתנו בקשרים, ולא רק אתנו, מבקשים את הדירות הללו. יש ביקוש, אבל אין מצוקת דיור, ולכן נוצר רושם כאילו יש מצוקה.

התחום הזה, הרגיש ביותר, למרות הזעזועים העוברים היום על החברה בתחומים שונים, הוא שקט, ועצם השקט מעיד על איכות השירות, על איכות המכלול שהמשרד הזה מספק אותו.

היורש ש' הלל:

תודה, רשות הדיבור לחבר הכנסת רפי אדרי, ואחריו — לחברת הכנסת גאולה כהן. אינני רואה אותה, אם היא לא תהיה — חבר הכנסת יעקב זיאק אמי.

רפאל אדרי (המערך):

אדוני היושב ראש, כנסת נכבדה, ענף הבינוי מאז ומתמיד היה ענף מוביל במשק, ולא רק בארץ, אלא בכל משק בעולם. ענף הבינוי הוא ענף מוביל, יש פתגם האומר, שכשהבינוי הולכת — הכול הולך. פתגם זה מתורגם מצרפחית לעברית, למעשה זה שיר, ואכן, מצב הענף היום משקף את מצבה הכלכלי של מדינת ישראל. אבל, יש אפשרויות וניתן להיערך גם לקראת המצב הקשה שישורו, מצב שהיה קשה יותר משהיה בשנתיים הקודמות.

אם נביא בחשבון ששנת 1984 היתה השנה הגרועה ביותר זה 25 שנה, ויש גורמים אובייקטיביים מדוע היא היתה שנה גרועה, וגם שנת 1985 תהיה פחות טובה, וגם לכך יש היום אינדיקציות — מצבנו הכלכלי, הקיצוץ בתקציבים לרווחה — לא ייתכן שהשמאי הממשלתי ימשיך לנהוג כאלו לא קרה דבר במשק, והשמאי הממשלתי ממשיך לקבוע מחירי קרקע — באור-עקיבא, למשל, בנשר, ביישובים באזורי פיתוח ובשכונות מועדפות — בין 7,000 דולר ל-14,000 דולר ליחידת קרקע. אם מחיר דירה באותם יישובים הוא כ-40,000 דולר, ומרכיב הקרקע הוא כפי שצינתי, איך יכול להיות שאותו משרד ממשלתי, אותו שמאי ממשלתי, שממונה עליו שר המשפטים, ממשיך להיות למעשה המוביל במחירי הקרקעות? ואני מרשה לעצמי לומר דבר לא מקובל — אולי זה גם מעורר את הקוניונקטורה, ואפילו, ואשתמש במלה לא יפה, גם את הספסרות, בכל מה שקשור למחירי הקרקעות.

והנה, לפני כשלוש שנים, כשהנושא הובא לדיון, אותו שמאי ממשלתי הפחית את המחירים בין 40% ל-50% לאחר שקמה צעקה, אחרי שהיה דיון, אחרי שהוכח שהמחירים שהוא קבע אינם מציאותיים. אם הוא הגיע למסקנה שניתן להפחית בין 40% ל-50% הוא טעה בקביעתו הראשונה לגבי כמה יישובים, מדוע המדיניות הזאת ממשכה להיות נקודה מובילה ומרכיב הקרקע הוא מרכיב חשוב במחיר הדירה — הוא נע בין 25% ל-45%, תלוי במיקומה של הדירה, במיקומו של הבניין וביישוב.

מרכיב אחר אשר גורם לייקור הדירות הוא הבינוי הבלתי-מתועש. אנחנו ממשיכים לבנות בשיטות מיושנות. בשנת 1984, בניין של 8 קומות נבנה במשך 27 חודשים, 27 חודשים, לפי הסטטיסטיקה המונחת לפני. בשנת 1973 —

יאיר צבן (מפ"ם):

19.

רפאל אדרי (המערך):

אדוני, חבר הכנסת יאיר צבן, צדקת — 19.5 חודשים.

היורש ש' הלל:

אולי זה צמוד לאינקוס.

רפאל אדרי (המערך):

גם אינפלציה.

מבני ציבור — הממשלה על משרדיה השונים, הסוכנות היהודית, מפעלי שיקום השכונות — ואני חושב שכל ראש עיר שמגיע לכיסא אחרי הבחירות שנבחר בהם על-ידי התושבים שואל את השאלה: לאחר ארבע שנים, אם אעזוב את התפקיד, אילו מבני ציבור אשאיר אחריו? מה יהיה בעיירה? ואנחנו מוצאים היום בערים ובעיירות מכונים שהוקמו ככספים יקרים של כולנו, של הציבור, והם לא מתחזקים, והשאלה שאני שואל את עצמי לפעמים היא: אתה מקים מועדון שהנוער יגיע אליו ויספוג שם תרבות וחינוך, יראה כיצד מטפלים במועדון, כיצד מתחזקים אותו, מה מצב הריהוט, כיצד מנקים אותו, והוא בא למועדונים ומחוסר אמצעים לפעולה ובגלל הכפילויות שיש הם לא מתחזקים. אני מכיר עיירות, אדוני סגן ראש הממשלה, שבהן כמשבצת אחת יש שלושה מתנ"סים: אחד הוקם על-ידי הסוכנות, אחד הוקם על-ידי המשרד, ואחד — על-ידי נעמת וויצ"ו, ואף אחד מהם לא מתפקד וכולם מוזנחים בגלל החיסרון התקציבי שלנו. השאלה היא באיזו מידה אנחנו מגיעים לקואורדינציה בתחומים הללו.

שר הבינוי והשיכון ד' לוי:

יכול להיות שמועדון נתרם על-ידי וויצ"ו, נעמ"ת, אבל לא תמצא שלושה מתנ"סים שכל אחד הוקם על-ידי נעמ"ת או וויצ"ו. מתנ"סים — לא.

אריאל ויינשטיין (הליכוד):

אני מדבר על מועדונים, לא על מרכזי תרבות, בהחלט. אבל במקומות האלה קוראים להם מתנ"סים, לא מבחינים. אתה רואה במשבצת הפעולות אחת את שלושת הגורמים הללו, והמבנים ריקים. יש בהם מנגנון, משום שמנגנון לא מפטרים, אבל אין תקציבי פעולות.

ונקודה אחרונה: אחת הבעיות שלא פתרנו מאז קום המדינה ואנחנו לוקים בה, כל המערכת, היא העדר קואורדינציה בתכנון. אני יודע שיש ניסיונות להגיע לקואורדינציה, אבל אנחנו בונים שיכונים, וכשהבינוי מסתיימת רואים שאין תעסוקה בשטח: בונים מפעלים — רואים שאין שיכונים; בונים דירות במספר מסוים של חדרים, לאחר מכן אנחנו רואים שאנחנו זקוקים למערכת אחרת.

תחום זה נוגע לא רק למשרד השיכון. אני מדבר גם אל סגן ראש הממשלה. אחת הבעיות שראוי שהממשלה תיתן את דעתה עליה היא כיצד להגיע למצב שהמערכת הזאת תהיה מוסדרת, ואני אומר זאת אף שאינני מאמין בתכנון ממשלתי. כשמדברים על ממשלה מתכננת ועל גורמים מתכננים, זה מזכיר את הבדיחה שנוסעים ממוסקה כדי לקנות גפרורים בפינסק או במקום אחר, כי גפרורים יש בפינסק ובמוסקה יש עופות. מי שמדבר על תכנון ורואה את התכנון כדגל איננו יכול להגיע לשלמות. שום תכנון לא מגיע לשלמות, בשום מדינה. אנחנו צריכים להגיע לצמצום המעורבות, אבל אם הממשלה עדיין נוטלת חלק גדול ורחב במשק, אני מצפה לכך שנשכיל יותר. הבעיה היא, כפי שאמרתי, כלל-ממשלתית — להגיע לאותה קואורדינציה.

לסיכום, זה שנים אני עוקב מקרוב אחר מערכת השיכון הציבורי ואני מרשה לעצמי לקבוע שהמערכת הזאת על בעיותיה, ובעיות יש, מתפקדת. המערכת הזאת גורמת לכך, שבתחום הרגיש ביותר, תחום השיכון, שבו אזורת רגיל רוצה לזכות בדבר היקר ביותר, יקר משתי בחינות, גם מבחינה כספית וגם מפני שזאת היא קורת גג, בתחום הזה, שעבר אזורים הורגלו לקבל משכנתאות לא צמודות ולקבל פתרונות, והוד מעלתו הפקיד והממשלה היו מספקים את הרברים לאורך —

מאותו משרד ויועברו למשרד הבינוי והשיכון. שהוא יצטרך לקבוע ולהיערך לקראת הבאות ולא תמיד לנסות להגיע להבנה ולהסכמה עם מינהל מקרקעי ישראל, עם משרד החקלאות, כשהשמיא הממשלתי עושה כחוקך שלו וקובע את המחירים.

אחת ההצעות שצריכה להידון היום בממשלה היא: העברת הקרקעות המיועדות לבנייה למשרד הבינוי והשיכון. אינני מדבר על קרקע חקלאית, אני מדבר על קרקע שאושרה לבנייה, שתוכננה ומיועדת לבנייה, לא לפני שתוכננה ואושרה. לאחר שהקרקע הזאת תוכננה ואושרה לבנייה, צריך להעביר אותה למשרד האחראי לבנינו ולשיכון במדינת ישראל. אם שינינו את שם המשרד ממשרד השיכון למשרד הבינוי והשיכון, לפחות נעביר את הפונקציה הזאת אליו.

נושא התכנון, שהיום הוא מסורבל, וגם המסלול הירוק, שמשרד הפנים חשב בזמנו שהוא יפתור חלק מהבעיות — אין באלה מענה על הדרישות ונצטרך להיערך גם כסוגיה זו.

נביא דוגמה מצרפת בקשר לאישור תוכניות. מדוע מהנדס שעובד אצל קבלן או אצל חברה, במשרד הבינוי והשיכון או במשרד התעשייה והמסחר, הוא טוב פחות מאותו מהנדס שעובד ברשות מקומית זו או זו? יש לקבוע בתכנון, שהתוכנית מאושרת על-ידי אותו מהנדס או אותו בעל חברה, ושאינן לחכות לאותם 27 מהנדסים, כפי שזה קיים בעריית תל-אביב, שצריכים לאשר כל דבר ודבר. ואם תהיה חלילה חריגה מהתכנון, אזי אותו מנהל חברה, או אותו מהנדס, או אותו אדריכל, יהיו צפויים לעונש. משרד הפנים חושב שזו הדרך הטובה; אינני מדבר על הקדנציה הזאת של משרד הפנים וגם לא על הקדנציות הבאות. המצב הזה נמשך מאז קום המדינה, שלא נעשה דבר וחצי דבר בכל מה שקשור בתכנון. על הכנסת לתת את דעתה כדי שנושא זה ימצא את פתורו אחת ולתמיד.

אם נוכל על-ידי כך להיערך לבנייה מתועשת, להעמיד את הקרקע כהלואה עומדת, ואם גם נפשט את הליכי הרישוי, אפשר יהיה להגיע לחיסכון של 35% — 40%, להפחית ולהקטין את המשכנתאות שנעמיד לרשות הזכאים ועל-ידי כך נפחית גם את העומס המוטל על אותו זכאי בהחזר התורשי, וגם — הממשלה תזרים פחות כסף. אנחנו יודעים ש-91% מהקרקע נמצאת בידי מדינת ישראל. נכון שאין זה הזמן לדבר על בנייה להשכרה, אבל גם בתקופה קשה, זו ניתן לדבר על כך, כאשר המרכיב העיקרי יהיה הקרקע. חלק מהקרקע יועמד לרשות הקבלנים, הם יפתחו אותה ויכינו תשתית, והיא תהיה חלק ממרכיב העלות של הבנייה להשכרה, כאשר ההחזר יהיה אחוז מסוים ממשכורתו של אותו זוג צעיר. אני מודה לך, אדוני היושב-ראש.

הי"ר א' שוסטק:
תודה רבה. רשות הדיבור לחברת הכנסת גאולה כהן; — איננה באולם. רשות הדיבור לחבר הכנסת יעקב ז'אק אמי, ואחריו — לחבר הכנסת מיכאל רייסר.

יעקב ז'אק אמי (המערך):
אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, שר הבינוי והשיכון וסגן ראש הממשלה, מדינת ישראל נבנתה על-ידי פועלי הבניין. אתה עובר לאורכה ולרוחבה של המדינה ורואה ארץ יפה, בנויה ומבטיחה, למרות כל הקשיים הכלכליים שבהם אנחנו נתונים בשנה זו.

מדינת ישראל קלטת עלייה במשך כל השנים והוציאה את האנשים מפחונים ומאוהלים והעבירה אותם לשיכונים, הכינה למענם תשתית רצינית, הקימה ערים חדשות בדיונות של הנגב,

יאר צבן (מפ"ם):
תאר לעצמך מה יהיה בשנת 2000.

חיים רמון (המערך):
ב-1981 — 120,000 עובדים; כונים 137,700 דירות, בשנת 1984 — 122,000 עובדים כונים 22,000 דירות.

יאר צבן (מפ"ם):
זה נקרא "צפיפות דיור".

חיים רמון (המערך):
זה כדי לפתור את בעיות האכילה.

רפאל אדרי (המערך):
גם בבנייה הפרטית לא חלה התקדמות; להיפך, חלה נסיגה. לכן המצב הזה מחייב את כולנו לחשוב מה אנחנו צריכים לעשות ואין ניעור לבאות, כדי שנוכל להפחית את המחירים.

בשנת 1984 התחלות הבנייה היו 21,980 דירות לעומת כ-51,000 דירות ב-1975, והשנה, להערכתי, התחלות הבנייה לא יעלו על 18,000 יחידות דיור. אין זה אומר שאם אין הפגנות ואין שרפת צמיגים הכול טוב.

אמרתי שיש תנאים אובייקטיביים, יש מצב כלכלי קשה, יש קיצוץ בתקציב, אבל לצערי חלק מאלה שאינם מממשים את הזכאות שלהם מוצאים את דרכם לארצות-הברית, לאירופה ולמקומות אחרים, ועל הממשלה לעשות דווקא למען אותם מעוטי יכולת, למען אותם זוגות צעירים, שיש להם 1,400, 1,800 נקודות. להם צריך להעלות את מרכיב המשכנתא, שנע היום סביב 30%, ולאחר הערכון הקרוב, שיהיה כנראה 23%, הוא יהיה 52% — 55% ממחיר הדירה.

הייתי מבקש בהזדמנות זו לנסות ולפרוס בקצרה, אין לדעת, צריך להתארגן לקראת השנים הבאות. אם אמרנו שמרכיב הקרקע נע בין 25% ל-45%, מדוע לא נציע למינהל מקרקעי ישראל, למדינה, לממשלה, שנחכנו ונניח תשתית לעשרות אלפי יחידות דיור על קרקע ששייכת למדינת ישראל ונעמיד את הקרקע הזאת כהלואה עומדת למשפחות ברוכות ילדים, לזוגות צעירים ולעולים חדשים, כאשר על הקרקע הזאת, לא הקבלן, לא החברה ולא המתווך ידווחו, אלא היא תועמד כהלואה עומדת, ואם הזכאי ימשיך לגור בדירתו במשך חמש עד שבע שנים, אחרי אותה תקופה היא תיהפך למענק, על-ידי כך נוכל להוזיל את מחיר הדירה בכ-25%.

אם נתעש את הבנייה באתר, לא במפעל, על-ידי טכנולוגיות מתקדמות, אפשר לבנות בניין של 8 קומות ב-10 — 12 חודשים, ולא במשך 27 חודשים כפי שמקובל היום. על-ידי כך אפשר גם להוזיל את מחיר הדירה ב-5% עד 7%. אם נאחד חלק מאותן רשויות המטפלות היום בתכנון, בבנייה — ומי מטפל בזה היום? משרד המשפטים קובע את מחירי הקרקע באמצעות השמיא הממשלתי; משרד האוצר הוא למעשה המוביל בכל מה שקשור בתקציב משרד הבינוי ובמשכנתאות; משרד החקלאות מחזיק את הקרקעות באמצעות מינהל מקרקעי ישראל; משרד הפנים מאשר את התוכניות השונות, תוכניות מתאר וכדומה; הוועדות המקומיות, ועדות-המשנה — עשרות גופים ומומחים שמייצעים בקשר לכיוב, בקשר למים, בקשר למדרכות. כל אלה מייקרים גם כן את מחירי הדירות.

עלינו לחבוע שהקרקעות המיועדות לבנייה ונמצאות ברשות מינהל מקרקעי ישראל, קרי משרד החקלאות, יוצאו

משרות נוספות וחוזים אישיים. לדעתי, הרשות המקומית נכונה ומסוגלת לשאת בעצמה עניין זה. עליי כן נחסוך כספים רבים שיכולים להיות מושקעים בשכונה עצמה.

כמו כן, אנחנו שומעים שפרויקט שיקום השכונות כמעט מגיע לקצו. אשמח מאוד לשמוע משר הבינוי והשיכון, האם מעבר לחמש השנים שעליהן הוחלט יש המשך לכך והאם לא הגיעה השעה לחשוב היום איך לתחזק את אותן שכונות משופצות. מפני שלצערי, תרבות הריור עדיין לא חדרה ממש בשכונות. בנושא הזה חייבים להכין כלים להחזקת דירות ולטיפולן בהמשך.

מה שמדאג אותי עוד יותר הוא כונו ישראל היום. הנה, ב־1975 היו 90,000 יהודים ישראלים שעברו בבנייה. אך ב־1984 ירד מספרם ל־79,000. ואולם, מיהודה, משמרון ומחבל—עזה עברו בשנת 1975 36,000 עובדים והיום עובדים בארץ 43,000 — 44,000 עובדים.

נשאלת השאלה, מה עושים כדי לשכנע את היהודים להמשיך לעבוד בבניין? האם לא הגיעה השעה, עליידי תנאים מיוחדים, עליידי הכשרה מקצועית, עליידי שכנוע חילים משותפים. לעודד אנשים להצטרף לענף הבנייה, לבנונים, בתקופה זו של תחכום וידע מקצועי רחב וטכנולוגי בענף הבניין?

אני מבקש לדעת מה בעצם מוטל על ועדת המנכ"לים, שעליה לשמור על היקף הענף למרות הקשיים הכלכליים. שר הבינוי והשיכון אמר בדבריו ההסבר שלו, שבוועדת המנכ"לים בראשות נציגי המשרדים — הביטחון, האוצר, הכלכלה — שמונתה עליידי ראש הממשלה לבדיקת מצב הבנייה והתשתית, נתקבלו המלצות שמטרתן לשמור על קיום הענף במצב הכלכלי שבו הוא נכון. הוא ממשיך ואומר: "אני אפעל כשעיקר המלצות הוועדה יאומצו עליידי הממשלה". מן הראוי שאנחנו נדע מה הן המלצות, לפחות מבחינה עיונית, אולי יש לנו כחברי הכנסת מה להעיר בנושא הזה. אני בטוח שהמגמות והרצונות הם חיוביים, אך צריך לשתף גם את חברי הכנסת.

דבר נוסף שמדאג אותי מאוד, כאדם שבא מעיר פיתוח שבה יש הרבה דירות שזקוקות לשיפוץ יסודי או לעיקרת המבנים מעל פני הקרקע, מה עושים ומה מתקצבים לשיפוץ דירות אלה. בעבר היתה תוכנית גדולה מאוד — גם אני הייתי שותף בה, כראש עיר — של לקיחת דירות הרוסות, שיפוצן בצורה מעולה ומכירתן לרווחת התושבים. הייתי רוצה לדעת מה היו מגמות משרד השיכון בעידוד בנייה מעולה כערי הפיתוח, למרות המגמות של הגירה השלילית שאנחנו שומעים עליה ורואים אותה, בעיקר בגלל מחסור מקומות עבודה. הייתי רוצה גם לדעת מה מדיניות ההמשך של פיזור האוכלוסייה. האם לא הגיעה השעה להחליט בעצם החלטה נועזת, כפי שהתקבלו החלטות נועזות אפילו עליידי הרצאה צורי חידום, ואני מקווה שהם ישקבו חיים לכל חי — — —

שבת וייס (המערך):

צריך החלטה מתונה וביצוע נועז. זה יותר טוב.

יעקב ז'אק אמיר (המערך):

בנושא הזה אני רוצה לציין לשבח את משרד הבינוי על מבינו הציבור שנבנו כערי הפיתוח. צריך רק לדאוג לכך שהמבנים המפוארים האלה, שהוקמו לרווחת התושבים, יקבלו תקציבים ממשרד הממשלה, ושהרשות תוכל לתחזק ולהפעיל אותם לרווחת התושבים.

בגליל הרחב והיפה, כנתה את ירושלים — היום האחת — וגם כונה בשטחים שטופחו, שוחררו או אפילו נכבשו אחרי מלחמת ששת הימים; כל אחד והדעה שלו.

משרד השיכון עמד מאז ומתמיד בראש העשייה הזאת. זכורים לי שרי שיכון שראו כיצד מרכז של בנייה הארץ הזאת את חיזוקם של יישובים קיימים, בהגשמה הלכה למעשה של מדיניות פיזור האוכלוסייה, שבלעדיה אין לנו ביטחון לאורך הגבולות ואין לנו ביטחון בהמשך השמירה על שטחים גם בתחום הקו הירוק. על כן הסקירה שמשרד היום סגן ראש הממשלה ושר הבינוי והשיכון היתה מעניינת לאו דווקא מבחינת המספרים, אלא מבחינת העשייה עצמה.

אני רוצה להעלות בעיות מספר, שהן, לדעתי, מרכז התחלואה של התברה הישראלית. צריך לזכור, שבמדינת ישראל כ־70% — 80% מאזרחי המדינה, דומני, הם בעלי בית. היתה מדיניות מכוונת לתת לאזרחי המדינה תחושה שיש להם קרקע לבנות עליה, לרכוש בית ולהיצמד למקום שבו בנו את ביתם.

לכן, אני מעלה על נס את הרעיון הנשגב שהתחיל להתפשט בערי הפיתוח של "בנה ביתך". בתוכנית זאת המדינה עזרה ברכישת הקרקע ובפיתוחה ובמתן משכנתא. בתקופה זאת המשכנתאות לא היו צמודות וגם האינפלציה לא היתה גבוהה. על כן אנשים עובדים, שכירים לרכבות, בנו ביתם.

נשאלת השאלה: האם התנאים המוצעים היום לאותם אזרחים, כשמחיר הקרקע גבוה במיוחד וגם הפיתוח וגם המשכנתא צמודים למדד היוקר, זאת אומרת לאינפלציה החדושה, אומנם בחישוב תלת־חודשי — האם כל אלה מאפשרים לאנשים להעזי ולרכוש דירה כיום ולהבטיח להם ולבניהם קורת גג?

בנושא זה יש לי הערה, ואני הערתי אותה גם בשמישי בקדנציה הקודמת ראש העיר של דימונה. לדעתי, עושים משגה חמור ביותר כשמצמידים את המשכנתא שנותנים לזכאים לגובה האינפלציה החדושה. הצעתי הצעת חוק — וחבל ששר הבינוי לא השיב לי עליה — שהמשכנתא תהיה צמודה לתוספת היוקר המשולמת בפועל לשכירים. אז יהיה איוון באפשרות ההחזר ולא נעמוד במצב, כפי שהוא היום, שההחזר הוא כמעט כלחי אפשרי, למרות הסטטיסטיקות שעדיין מראות שאנשים מכבדים את חובותיהם.

לא ייתכן, שממשלה המעקרת תוספת יוקר, וכתוצאה מכך מקטינה את זכויות הפיצויים המגיעים לעובדים דטרואקטיבית לפעמים בעד 30 שנה, אינה מוכנה בשום אופן לעקר חלק מהמדר. יש להחליט לפחות שהמדר של שלוש התחדשים האלה לא יבוא בחישוב המשכנתא של הזכאים.

אומנם אני בעד כל שיפור, אבל השיפור הזה, הקטנת ההחזר ב־30% ופריסה לתקופה כפולה, לא יפתור את הבעיה. אם נביא דוגמה — רק בחודשיים הקרובים המדר יגיע לממוצע של 50%, ובאופן אוטומטי גם המשכנתאות תעלינה באותו אחוז. נשאלת השאלה, האם בכך עושים צדק עם מקבלי המשכנתאות ועם רצונם להבטיח לעצמם קורת גג.

אני מודאג — אף שהייתי שותף ואני שותף לעשייה הברוכה בשכונות והפיתוח לשכונות מטופחות גם מבחינה פיסיית וגם מבחינה חברתית — ושואל שאלה: האם לא הגיעה השעה לחשוב להחזיר לניהול העיריות את נושא שיקום השכונות, ועליידי כן אולי לצמצם את כוח האדם במאות

היו"ר א' שוסטק:

תודה רבה. חבר הכנסת מיכאל רייסר ויתר על רשות הדיבור. רשות הדיבור לחבר הכנסת תופיק זיאר, ואחריו — לחבר הכנסת מרדכי בריאון; ועדיין אינני רואה אותו.

תופיק זיאר (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, למדתי את המספרים על חלקו של משרד השיכון בכלל תקציב המדינה כמשך השנים האחרונות. מאז שנת 1980, והתברר לי שחלקו הוא כירידה מתמדת ודרסטית. היום חלקו של תקציב משרד השיכון והבינוי המספרים הם כדלקמן: בשנת 1980 — 3.8%; בשנת 1981 — 3%; בשנת 1982 — עלייה ל-4%, בגלל הפיצויים למפוני סיני; ב-1983 — ירידה ל-2%; ב-1984 — 1.4%; וב-1985 — 1%. נוסף על זה, ידוע שהשנה יש קיצוץ בתקציב של המשרד.

אשר למספר המועסקים בענף הבנייה — רק בשנה שעברה, שנת 1984, היתה ירידה מ-86,000 ל-79,000, זאת אומרת ירידה של 7,000 מועסקים. ברור שהשנה, שנת 1985, עוד אלפי מועלים ומועסקים לא ימצאו לעצמם מקום תעסוקה בענף זה.

לפי דעתי, התמונה קודרת, ופניו של משרד השיכון מיועדות לא לצמצום נוסף אלא לשיחוק מוחלט כמעט. ברור שיש סכנה גדולה של אבטלה נוספת בשנה הזאת. למרות זאת, הבנייה נמשכת והתקציבים הענקיים נמשכים לבנייה בשטחים הכבושים.

ברצוני להתרכז במצב האוכלוסייה הערבית. הדבר הברור הוא, שכבודו השר לא הזכיר אפילו במלה אחת את המגזר הערבי, המהווה 16% עד 17% מכלל אוזרחי המדינה. גם בסקירה של השר שחולקה היום ניסיתי למצוא משהו על המגזר הערבי, אבל כאילו המגזר הזה איננו קיים. אני חושב שיש סכנה גדולה בכך שמתעלמים ממגזר שלם, מיותר מ-700,000 אזרחים של המדינה. אני חושב שמשרד השיכון הוא המשרד שמתעלם יותר מכל משרד אחר מקיומה של האוכלוסייה הערבית.

אדוני השר, מצוקת הדיור במגזר הערבי היא מצוקה קשה מאוד, משתי סיבות בעיקר: 1. המחסור בקרקע אחרי ההפקעות הגדולות שהקיפו לא פחות מ-80% מהאדמות השייכות לאוכלוסייה הערבית; 2. ההתעלמות של משרד השיכון, מצוקה זו קיימת בכל מקום, מנצרת עד הכפר הקטן ביותר. למשל, בנצרת הגיע המצב לכך שכבר הדירה הוא גבוה יותר משכר הדירה בירושלים, בחיפה או בתל-אביב. בלתי אפשרי למצוא דירה בשכירות, ומי שכבר מצליח למצוא צריך לשלם מראש שכר דירה בעד חודשים מספר, אם לא בעד שנים מספר.

זו אחת הסיבות שדוחפות את האנשים לעבור לנצרת-עילית. אני מבקש ממכוד השר תשובה על השאלה למה משרד השיכון איננו מוכר דירות לאזרחים ערבים בנצרת-עילית ובהריבה מקומות אחרים, אלא רק ליהודים. אם מישור מצליח במקרה, בגלל מצוקת הדיור, להגיע לנצרת-עילית ולמצוא שם דירה והוא קונה אותה, הוא קונה אותה מבעליה היהודים ולא ישירות ממשרד השיכון. זה דבר שאי-אפשר להסביר אותו אלא במדיניות גזענית אנטי-ערבית, ואני חושב שיש צורך לשנות זאת.

מאיר כהנא (תנועת כך):

כלא ספק, הוא צודק. זאת גזענות.

היו"ר א' שוסטק:

ערב טוב, כהנא.

תופיק זיאר (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):

בעניין המשכנתא קיימת גם כן הפליה, והיא היתה קיימת תמיד. אבל היה שוויון בסכום המשכנתא שהיתה מקבלת משפחה ערבית שבני הזוג התחתנו לפני 1970. זה היה קיים עד שנת 1974. בשנת 1984, משרדך, אדוני השר, החליט להחיל את האפליה גם פה. והיום, זוג ערבי, מקבל לא יותר מ-50% מסכום המשכנתא שמקבל זוג יהודי.

מצוקת הדיור קשה במיוחד בערים המעורבות. אביא כמה דוגמאות. ביפו — המצב טרגי. כל התוכניות שמשרד השיכון מגיש זה כמה שנים, הן כולן תוכניות על הנייר. אחרי כמה שנים בודקים, ומוצאים ששום דבר לא זו, שום דבר, אפילו דירה אחת לא נבנתה. וכך וחוזרים ומדברים על תוכניות חדשות. בשבוע שעבר שמענו על תוכניות, ונקווה שהפעם התוכניות לבניית 450 יחידות דיור ביפו יצאו לפועל.

בחיפה המצב גם כן קשה. בעכו העתיקה, המכנים נופלים לבדם, בלי שום עזרה, בלי שום אפשרות לתקן אותם. זה כנראה חלק מהתוכנית להעביר את ערביי עכו העתיקה לכפר אל-מכר.

לפני כמה חודשים ביקרה ועדת הפנים של הכנסת בעכו, וכל חברה נבהלו מתנאי הדיור, שהם מימי הביניים. יש מקומות שלא רואים את השמש כלל ויש בהם רטיבות מקסימלית. אני חושב שהגיע הזמן לטפל גם בבעיה הזאת.

מאיר כהנא (תנועת כך):

נכון.

תופיק זיאר (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):

אתה...

מאיר כהנא (תנועת כך):

אנחנו כבר נטפל בזה.

היו"ר א' שוסטק:

תמשיך.

תופיק זיאר (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):

אני אמשיך, אני אמשיך. אני רוצה לגעת בפרויקטים, בדברים שקיימים במגזר היהודי ולא קיימים במגזר הערבי. כך המצב כמעט בכל הפרויקטים השייכים לענף הבנייה, אבל אזכיר רק שניים מהם.

פרויקט שיקום שכונות קיים רק אצל היהודים. הוא לא קיים במגזר הערבי, אף שכל אחד יודע מה המצב במגזר זה. מדברים פה על שיקום שכונות מקריית-שמונה עד אילת. זה בסדר, זה יפה מאוד. אבל, קריית-שמונה ואילת נבנו לפני 25 או 30 שנה, וכבר יש בהן שכונות ותיקות. בנצרת, הקיימת אלפי שנים, בשפרעם, בכפר-כנא, בטייבה, בטירה, בסח'נין, הקיימים לפחות מאות שנים, ככולם, יש שכונות ותיקות. ואפילו פרוטה אחת לא ניתנת, פרוטה אחת. אלה מיליונים של דולרים שיכולים להקל על מצוקת הדיור במגזר הערבי.

במשך השנים שעברו, 590 מיליון דולר הוצאו על שיקום שכונות, מהם 418 מיליון דולר מכספי הממשלה, שהם כאים גם ממסים שאנחנו משלמים. האזרח הערבי משלם כפי שמשלם האזרח היהודי ומגיע לו ליהנות מהכסף הזה.

הפרויקט השני הוא פרויקט "בנה ביתך". הוא לא קיים כלל. קיים דבר הפוך — הריסת בתים, צמצום שטחי הבנייה בכפרים הערביים, העדר תוכניות-אב בכפרים הערביים וסיפוח קרקעות ששייכות לכפרים הערביים למועצות יהודיות.

עצמו מייד ובמוזמן, היינו, לכל הפחות 20,000 דולר. לזוג צעיר, לחיל שאל, שאל השתחרר מזה"ל, אין בדרך כלל 20,000 דולר פנויים. הם גם לא יכולים לעמוד בהחזר של 150 דולר לחודש, וודאי שהיום, בשכר שאנחנו קובעים, הם לא יכולים לקחת הלוואות כאלה.

למשרד השיכון ולממשלה אין ברירה: מוכרחים להנהיג מסלול סיוע נוסף של דירות להשכרה, במחירי שכירות חודשית עד 100 דולר לחודש, או לחלופין עד 15% מהשכר הממוצע במשק.

מורי ורבותי, אנחנו עומדים בפני אבטלה גדולה כנען הבנייה. אם יש עוד פועלים יהודים בבנייה, לא תהיה להם עכשיו עבודה. התוכנית היחידה שתאפשר לתת להם תעסוקה היא רק בנייה של דירות להשכרה. לשם כך לא צריך כסף מהממשלה, צריך לתת קרקע ממינהל מקרקעי ישראל, ויבואו יהודים מחוץ-לארץ ויבנו דירות להשכרה. אם אין מצווה לעשות אבטלה בארץ, אם יש מי שלא רק מדבר נגד אבטלה אלא רוצה לתת תעסוקה, הדבר היחיד שיכול לתת היום תעסוקה הוא בנייה של דירות להשכרה.

אוריאל לין (הליכוד):

אפשר לשאול שאלה?

אברהם יוסף שפירא (אגודת ישראל):
בבקשה.

אוריאל לין (הליכוד):

איך אתה רוצה להבטיח את השיעור של שכר הדירה? נניח שהמדינה תיתן קרקע במחירים מוזלים ויבנו דירות להשכרה, איך יובטח המחיר?

אברהם יוסף שפירא (אגודת ישראל):

הגשנו תוכנית למשרד הבינוי והשיכון, ובהן יש אפשרות להשכיר דירה לזוג צעיר ב-100 דולר לחודש. אינני מדבר על דירות להשכרה במחיר 800 דולר לחודש, אני מדבר על שכר דירה עד 100 דולר. יש תוכנית, אם אתה רוצה, אמסור לך אותה.

אני אומר לירידנו, השר דוד לוי: בכל ההסכמים הקואליציוניים אנחנו עמדנו על נושא דירות להשכרה, אך כל עוד אתה שר במשרד הזה לא נשיג בנייה של דירות להשכרה — אני לא מאמין שאי-פעם יהיו דירות להשכרה.

באירופה לא מכירים דבר אחר אלא דירות להשכרה, בארצות-הברית ברור לכולם שיש דירות להשכרה. דווקא פה, כמדינה כה ענייה, מכריחים אנשים להגיע למצב שהנינים שלהם עוד יחזירו את המשכנתא על דירתם.

חלק מהאינפלציה הוא בגלל ספסרות הקרקע שעושה מינהל מקרקעי ישראל עם הממשלה. אם אתם תמכרו את הקרקע בזול, ודווקא לדירות להשכרה, יוכלו לקלוט עולים, יוכלו לתת להם דירה, יוכלו להעסיק את פועלי הבניין — ואין הרבה פועלי בניין יהודים. כשהופעתי בארגון הקבלנים בחל-אביב שמעתי שהפועלים האחרונים עומדים לצאת מהענף, יצטרכו להביא פועלים מספרד ומטורקיה לבנות בארץ.

הפתרון הוא לפתוח פעם אחת ולתמיד אפשרות לבנות דירות להשכרה, ויש חברות גדולות מארצות-הברית שרוצות לעשות זאת.

אני פונה לשר הבינוי והשיכון בדבר אחרון. אני יודע שבכל שכונה אתם משתדלים לבנות בית-כנסת, כפי

אמל נסראלדין (הליכוד):

אל תעודד בנייה לא-חוקית.

תופיק זיאר (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):

אני לא מבין את העברית שלך. אני ישבתי בממשלת הליכוד? איש לא מעודד בנייה כלתי חוקית. זה תירוצן גועני מהמדרגה הראשונה, וכשאתה אומר אותו, זה תירוצן קווילינגי. יש תוכניות שמבוצעות במגזר היהודי ולא מבוצעות במגזר הערבי, תוכנית "בנה ביתך", למשל, ויש מחסור בקרקע. אין קרקע.

אני מבקש לבדוק את הדברים האלה. יש דברים שהם באמת בושה, מבחינה אנושית, מבחינה לאומית, מכל הבחינות. זאת בושה שהדברים האלה יישארו כפי שהם. הרבה דברים טעונים בדיקה מחדש ושינוי גישה אליהם. תודה רבה.

הי"ד א' שוסטק:

תודה רבה. רשות הדיבור לחבר הכנסת מרדכי כר-און — הוא איננו. רשות הדיבור לחבר הכנסת וידן עטשי — איננו. הושימה המתקדמת לשלום גם כן לא מסרה שום שם. רשות הדיבור לחבר הכנסת אברהם יוסף שפירא, ואחריו לנציג מורשה, אם הוא יהיה, ואחריו — לחבר הכנסת דוד דנינו.

אברהם יוסף שפירא (אגודת ישראל):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה, יש בעיות דיור רבות לציבור החרדי. הציבור החרדי סוכל מבעיות ייחודיות בתחום הדיור. הדברים נובעים מכמה וכמה סיבות אובייקטיביות וגם סובייקטיביות. עיקר ההחלטה של משרד השיכון צריכה להיות לאפשר לציבור החרדי לרכוש במרוכז דירות בשכונות חדשות בירושלים, והציבור החרדי רוצה לגור במרוכז, כי היהודי החרדי צריך בית-כנסת, מקווה, תלמוד תורה ומסורות דת.

אינני נכנס לעצם סוגיית הגטאות, אבל יש משהו עקרוני. ניקח, למשל, את פסגת-זאב בירושלים. שם מוכרים דירות במחירים ווליים יחסית ומבוקרים על-ידי משרד השיכון. יש שם גם הלוואות כסך 5.5 מיליוני שקל. הציבור החרדי, מהסיבה שצינתי קודם, לא יכול לרכוש שם דירות, ולכן הוא מפסיד את המחירים הזולים וגם את ההלוואות המיוחדות. בשעתו הבטיח משרד השיכון לבנות דירות לציבור זה בראס-עמר, מול פסגת-זאב, והדבר לא הגיע בכלל לביצוע. נתנו הלוואות בקריית-רמות. שם יש כ-140 דירות שמועדות לציבור החרדי, אבל לא עברו שלושה שבועות ומשרד השיכון החליט לבטל את ההלוואות הללו, אף שבפסגת-זאב ההלוואות עוד ניתנות.

אני רוצה לציין, שכני ישיבות מקבלים סיוע לשיכון כמו בני מיעוטים. אם בשעת חתונתם הם עדיין לומדים בישיבה, ובגלל זה טרם הלכו לצבא — ואינני רוצה כרגע להיכנס לנושא — לפחות את ההטבות שאינן קשורות בגובה המשכנתא צריכים לתת להם כמו לכל ציבור אחר.

יש הרבה מה להוסיף, אבל, אני רוצה להתרכז בעיקר בדירות להשכרה. הייתי מבקש משר השיכון, אם הוא יכול, לשמוע מה שאני אומר. בשיטה הקיימת, שלפיה המשרד מסיע אך ורק לרוכשי דירות, אין כמעט סיכוי לשפר את המצב. בשלב זה, גם אחרי העדכון שייכנס לתוקפו מחר, הסיוע הממשלתי בלי הלוואות הבנקים מגיע עד ל-25% ממחיר דירה סטנדרטית בערים לא-מרכזיות. יחד עם ההלוואה המשלימה, שהיא צמודה לריבית חודש ונושאת ריבית גבוהה יותר מהסיוע הממשלתי, מגיע הסיוע לכל היותר עד 35% — 40% ממחיר הדירה. אם כן, זוג צעיר חייב לשלם כל חודש כ-150 דולר על 40% מערך דירתו, ואת 60% הנותרים עליו לגייס בכוחות

נקיטת צעדים חמורים נגד חברה שבונה נתונה בידי הנהלת המשרד בלבד. מלבד במקרים בודדים, אין המשרד נוהג להפעיל אמצעים מתאימים נגד החברות. למשרד הבינוי אין כלי חשוב, שהיעדרו שולל מהמשרד את האפשרות לאלץ את התכרות לבצע את המוטל עליהן על-פי החוקים. כלי זה הוא הערבויות שהחברות נותנות. אני מציע שהמשרד יקפיד ביותר להבא על יישומו של סעיף הערבויות בחוזי המסגרת.

רכותי חברי הכנסת, התוצאה מהעדר הפיקוח היא פגיעה באזרחים, אשר עמלו להשיג אמצעים לרכישת הדירה המיוחלת. הפגיעה אינה רק באיתור במסירת הדירה אלא גם בליקויים החמורים המתגלים מייד עם קבלת הדירה — רטיבות, סדקים, קירות עקומים, עבודות ריצוף פגומות וגימור כרמה שאינה נאותה.

לעתים מפגע הרטיבות כה חמור, שאין אפשרות מגורים כדירות אלה. הסבל לדיירים הוא רב. אומנם המשרד מתריע בפני הקבלן, אולם מה ערכה של התרעה בלא סנקציות בעדה? המשרד חייב לעשות, כדי למנוע הישנות התופעה החמורה של רטיבות בבנייה למגורים. הרטיבות פוגעת בכריאות הדיירים וברוחותם. על זה כבר נכתב הרבה ונאמר הרבה. אזרחים רבים, אשר אין ביכולתם להתמודד עם הקבלנים, נפגעים קשות וכריאותם עלולה להיזקק.

עניין אחרון הוא הבעיה החמורה של אי-הקמת בתי-כנסת בשכונות החדשות. המשרד הקים ומקים, בשנים האחרונות, שכונות חדשות ואפילו ערים חדשות בלא בתי-כנסת. לדעתי, בתי-הכנסת חייבים להיות חלק אינטגרלי מהשכונה. נוצר רושם שבית-הכנסת הוא בבחינת כן חורג. הרי בית-כנסת אינו מוסד לדתיים בלבד — "כי ביתי בית-תפילה ייקרא לכל העמים". גם לאנשים הבאים לבית-הכנסת פעמים מספר בשנה, ואפילו פעם אחת בשנה, מגיע מבנה ראוי לתפילה.

דוגמה למצבים כאלו היא שכונת גילה בירושלים. במשך שנים רבות נאבקים התושבים על הקמת בתי-כנסת. שכונות אחרות בירושלים סובלות מבעיה דומה — מעלה-האדומים ושכונות אחרות ברחבי הארץ. אני מדבר על שכונות בסדר גודל של 20,000 תושבים, לעומת זאת, יש לציין כי בעיר עמנואל, שהיא בת כ-4,500 תושבים, הוקמו ארבעה בתי-כנסת גדולים ושני בתי-כנסת נוספים עומדים בבנייה. על כך יבורך סגן ראש הממשלה ושר הבינוי והשיכון מר דוד לוי.

לדעתי, עם הגשת תוכנית בנייה חייבים המוסדות המוסמכים לכלול הקמת בתי-כנסת במסגרת הקמת מוסדות הציבור. בתי-כנסת חשובים לא פחות מבתי-ספר, גני-ילדים ומוסדות ציבור אחרים. המתפללים הם אזרחי מדינת ישראל וכאים למקום תפילה.

אני פונה מעל במה זו לסגן ראש הממשלה ושר הבינוי והשיכון מר דוד לוי לתת חשומת לב לנושא הזה כדי למנוע הישנות מקרים מסוג זה.

היורד א' שוטק:

תודה רבה. רשות הדיבור לחבר הכנסת מאיר כהנא, ואחריו — לחבר הכנסת שבת וייס.

מאיר כהנא (תנועת כן):

אדוני היושב-ראש, כנסת. נכבדה, סקירת שר הבינוי והשיכון — כדאי לעשות סקירה על אותם שטחים, שבהם אין בינו ואין שיכון, כלומר, אין בינו יהודי ואין שיכון יהודי. כוונתי לקיפאון בכינוי ושיכון ביהודה, שומרון ועזה. כוונתי לאי-בינוי יישובים יהודיים חדשים.

שהחייבתם בהסכמים הקואליציוניים. אבל, הייתי אומר שאין כזה דבר בתי-הכנסת במקומות החדשים הם קטנים מאוד. הציבור החדש שנכנס לאזור חדש סובל מאוד משירותי דת לא מספיקים. צריך להסיר את הקיפות של יהודים דתיים. הם צריכים להיות יכולים לגור יחד, ושהיו להם כל שירותי הדת, ושיוכלו לגור במקום משפחות ברוכות ילדים. בציבור שלנו, בדרך ה', הגידול הטבעי הוא לא כשיעור 2%. בציבור שלנו יש במשפחה 10 ילדים, ולכן הגידול הטבעי הממוצע בארץ מגיע ל-2%. הציבור הזה לא יכול לגור בדירה של 60 מטר, הציבור הזה אין לו מאין לקחת 20,000 דולר. הציבור הזה עומד פה ומתחנן בפני משרד השיכון: תורידו את התקרה הזה שאסור לבנות דירות להשכרה. תודה רבה.

היורד א' שוטק:

תודה רבה. רשות הדיבור לחבר הכנסת דוד דנינו, ואחריו — לחבר הכנסת מאיר כהנא.

דוד דנינו (חזית דתית לאומית):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, היום אנו דנים אומנם בסקירת שר הבינוי והשיכון על פעולות משרדו, אולם אי-אפשר לעבור לסדר-היום על המקרה החמור שאירע בשבוע שעבר. אזרח, שהוא במקרה צלם עיתונות, הוכה באופן ברוטלי, בין שהיה סיבה מוצדקת למעצרו ובין שלא הייתה. באירוע זה הגיעה האלימות המשטרתית לברוטליות שאין כמוה. זה דבר מזעזע ופוגע בדמוקרטיה הישראלית. הממונים על שמירת החוק הפכו למפריי החוק מן הסוג הגרוע ביותר. לתומנו חשבנו ששר המשטרה החדש יכניס רוח חדשה למשטרה, אך מסתבר שלרוע החדשה יש גם אופי מסוים. לפני חודשים מספר פיטר שר המשטרה קצין שאפשר לעצור המחתר לרחוץ בים. על ענישה מרחיקה לכת כזאת לא שמענו במקרים הרבים של הכאת אזרחים תמימים על-ידי שוטרים.

רכותי חברי הכנסת, כימים אלה אני עומד להציע הצעה לתיקון פקודת המשטרה, כדי שאנשי משטרה יעמדו לרין בבית-משפט אזרחי ולא בבית-דין משמעתי. זה ימנע את הביזיון של אי-הצדק כלפי האזרחים.

ועכשיו — לעניינינו. משרד הבינוי והשיכון חולש, מטבע הדברים, על תקציבים גדולים. דווקא משום כך הפיקוח והביקורת על משרד זה צריכים להיות ענייניים, ואני מבקש לעמוד על שלושה עניינים.

הראשון הוא עניין מסירת העבודות לחברות בנייה. משרד הבינוי והשיכון הזמין ומזמין פרויקטים לבנייה בלי להוציא מכורים לקבלת הצעות שהן נוחות ביותר למשרד. מסירת עבודות אמורה להיעשות על-פי קריטריונים ברורים, שימנעו פגיעה באזרחים העומדים להשתכן. קריטריונים משמעותם סדרי מינהל, סדרים הנוגעים לכל חברות הבנייה אפשרות התמודדות, וכן סדרים לדיונים בקבלת החלטות.

אדוני השר, אני יודע שנעשה מאמץ להקטין את מספר המשפחות המתגוררות בצפיפות ובתנאי דיור קשים. אך לצערי, אופי הבנייה אינו חואם את הסטנדרטים המקובלים בבנייה הציבורית.

חברי הכנסת, במסגרת ביצוע הפרויקטים יש אלמנט חשוב — פיקוח עליון על ביצוע הבנייה. במסגרת הפיקוח העליון צריך היה לעשות פיקוח פתח באתרי הבנייה ולבדוק חומרי הבנייה. הפיקוח, לדעתי, לקרי, והוא לקוי מפני שאין כופים אותו בדרך כלל. בידי המשרד מצויים אמצעים מגוונים, כדי לכפות על החברות ביצוע סעיפי ההסכם. ההחלטה על

השמאלנים החולניים. אדוני השר, אינם רלבנטיים. לא מפיהם אנו חיים.

אדוני השר, עלה רש. שיהיה בינוי ושיכון יהודי בתוך שכם, בתוך טול-כרם, בתוך ג'נין, בתוך כל אתר ואתר בארץ היהודים, ארץ-ישראל.

היורד א' שוסטק:

תודה רבה. רשות הדיבור לחבר הכנסת שבח וייס, ואחריו — לאחרון המשתתפים בדיון זה, חבר הכנסת אוריאל לין.

שבח וייס (המערך):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, תחילה אני מבקש להעיר הערה לעצם הדיון ולסדרי הדיונים על סקירת שרים על פעולות משרדיהם. כמי שיושב פחות או יותר באנסמבל הקבוע של המליאה, אני עוקב זו השנה הרביעית אחרי סקירות אלו. אין ספק, שסקירות שרים על משרדיהם היא אירוע פרלמנטרי חשוב, חשוב מאוד, משום שהכנסת היא בראש ובראשונה זרוע מפקחת, וזו הזדמנות יוצאת מן הכלל לכנסת לעסוק בפקודת ממשל על הזרוע המבצעת. אבל אנו שקענו, כנראה, בתוך איזה ריטואל שאינו מסוגל עוד לקום לחיות הדרושה לו.

לפני כשנתיים הצעתי ליושב-ראש הכנסת, ואני חוזר על הצעה זו באמצעותך, אדוני סגן יושב-ראש הכנסת: עלינו לתת, לפי הערכתי, צורה חדשה לדיונים אלה, כדי שיהיו חשובים, שכן המשרדים מתכוננים ברצינות יוצאת מן הכלל אליהם. אני רואה את הסקירות ואני רואה את השרים יושבים שעה, שעה וחצי, מאזינים לדיון, ונוצרת אסימטריה בין מידת הרצינות שבה השרים אכן מתכוננים לדיון זה למידה שכנגד שהכנסת צריכה להחזיר להם.

הצעתי היא זו: א. אחרי הנחת הסקירה על-ידי השר הנוגע בדבר, נעבור היישר לדיון. הדיון יהיה בנוי בצורה של שאלות בעל-פה, פשוט שיחה בין השר ובין חברי הכנסת היושבים באולם המליאה, שקראו את החובלה. להתמודדות כזאת, אני חושב, כל שר יהיה מוכן, ואחר כך, אם יהיה צורך, יובאו גם דברי סיכום של השר. זה לגבי הצד החיצוני, וזה לא מפאת איזו תאווה למשחקי חברה כאן, בכנסת. אבל זהו הדיון השישי על סקירות שרים, והסדר הוא כזה: חלק מחברי הכנסת נרשם ואינו מגיע כלל לדיון; חלק נרשם, מגיע לדיון, מוסר את דבריו, מוסר אותם לעיתונאים או לעיתונאים שלו, מסתלק מהאולם ומשאר אוחתו כאן להאזין; חלק לא נרשם לדיון ולא בא ויודע שיש דיון; וחלק לא נרשם לדיון ולא בא, כי אפילו אינו יודע שיש דיון כזה, כי איננו מסתכל על לוח האירועים של הכנסת. זו פחות או יותר החלוקה.

אמנון לין (המערך):

וחלק לא נרשם ויושב ושומע נאומים.

שבח וייס (המערך):

נכון, אבל אלה אינני רוצה לציין לשבח, כי זה כאילו שאנחנו נשבח את עצמנו.

על כן, אשמח מאוד אם תעביר הצעה זו, אדוני היושב-ראש — — —

עדנה סולודר (המערך):

לפני שנתיים נערך הדיון בצורה כזאת. הדיון היה הרכה יותר חי. כל מי ששאל נשאר לקבלת תשובה.

שבח וייס (המערך):

נכון, זה היה בדיון על סקירת שר החקשורת מרדכי צפורי. אני השתתפתי בדיון ההוא.

המדיניות היום היא של שמעון פרס וסיעתו. זאת כניעה מבישה והתרפסות מחפירה לפני האמריקנים. הם החליטו לשים קץ להקמת יישובים יהודיים. הם החליטו לשים קץ לבינוי ושיכון בשטחי ארץ-ישראל ששוחררו בשנת 1967. והליכוד, החלק הטפל של הזוג המוזר — הסכים. למעשה, דהיפקטו, הסכימה תנועת בית"ר, אנשי ויבטונסקי, אנשי מנחם בגין, לקיפאון, לבגידה בארץ-ישראל.

והצו האלוני נכתב ונחתם בתורתנו הקדושה. "וירשם אתה וישבתם בה". בשכר שתירש — תשכ, וכן להיפך. "במה ירשם? בישיבה". אם אין ישיבה, לא נהיה ביהודה וכשומרון. נפקיר את יהודה, שומרון ועזה, נפקיר את השטחים, את הנס הגדול שהעניק לנו הקדוש ברוך הוא ב-1967.

כאשר יואב, שר צבא דוד, עמד במלחמה עם עמון וערב, אמר: "חזק ונתחזק בעד עמנו ובעד ערי אלונינו — והי יעשה הטוב בעיניו". ואומר על זה הרד"ק: שלא יכבשו אותם אויבנו וישבו בהן, כערם, כי אם יעשו כן לא יהיו ערי אלונינו אלא ערי אלוהים אחרים.

שכם היום איננה עירנו, ולא חברון, לא ג'נין ולא טול-כרם. הפקרנו אותן כמרידינו. גזענו? כאשר יהודי באשר הוא יהודי אסור לו לגור בשכם — אין גזענות יותר מזה. כאשר יהודי באשר הוא יהודי אסור לו לגור בטול-כרם — חייבים לחוקק חוק נגד זה.

אם מחר יגיע משה כהן לשכם ויבקש לקנות שם בית, הממשלה הזאת לא תיתן לו. אם משה כהן יגיע לקאדי בשכם ויצא מהקאדי בשם אחד מהן, ייתנו לו לקנות בית בשכם. יש בינוי ויש שיכון בשכם — לערבים. שנתיים, שנתיים.

על הפטוק בחומש, "לא תחנם", אומרים חז"ל: לא תיתן להם חנייה בקרקע. וכן פסק בעל ה"בית יוסף" ב"שולחן ערוך": "אין מוכרים להם בתים ושדות בארץ-ישראל". לא מספיק. שאנחנו מוכרים להם בתים ושדות, הפכנו את היהדות. את ה"שולחן ערוך", ולא מוכרים בתים ושדות ליהודים בארץ-ישראל.

אני פונה לשר הבינוי והשיכון, שהוא יהודי חם, יהודי טוב, לזעוק נגד הקיפאון המביש. נגד חילול השם הזה. ואל לנו לדאוג ממה שיאמרו הגויים בוויינגטון, וגם לא ממה שיאמרו המתגויים בכנסת. המתיוונים. הלא השמאלני שמתנגד ליישוב יהודי בשכם מסופק למעשה שמא באמת אין לנו זכות להתיישב כיפה, או בעכו, או ברמלה, או כלור, שעד שנת 1948 היו כולן ערים ערביות וכולן ניתנו לערבים על-ידי האו"ם. וליתר דיוק, השמאלני הזה בתוך תוכו חושש שמא אין לנו, לעם היהודי, זכות להיות כאן כלל וכלל.

איך הגענו כאן ב-1880, כ"ל"ו, "תוככי ציון", ומצאנו פה ארץ עם ערבים, רוב ערבי. הגענו לכאן ושרנו "אנו באנו ארצה, אנו באנו ארצה". הערבי עמד שמה ואמר: מה פתאום "אנו באנו ארצה", אתה ממינסק, אתה מפינסק.

יהודי שאין לו הבנה שיש אלוקים בישראל, שהוא נתן לנו, הוא העניק לנו את הארץ, ושחררנו לארצנו, יהודי שאין לו המושגים האלה בתוך תוכו, חושש שמא באמת אין לנו כאן זכות. אבל מכיוון שגם אין לו האומץ לקום ולהגיד לערבי: אני גולן, קח את הקיבוץ שלי — גם אומץ אין לו — ולכן הוא חייב, למען המצפון שלו, להילחם, להיאבק נגד יישוב יהודי בשכם. אם אין לנו זכות בשכם, אין לנו זכות במשמרה-עמק. אברהם אבינו לא היה חבר בקיבוץ משמר-העמק.

ואתו דבר, ספסרים לחוד ואנשים אמידים לחוד. לפעמים זה אותו דבר, ובמקרים רבים לא. כמה ועדות יושבות בעיריות עד שמרשים להוסיף מרפסת או חדר? אילו מדידות צריכים לעשות? אפשר היה לעשות בתקציב זה דברים מהפכניים לייפוי ערינו ולהרחבת השירותים דווקא בשכונות. יש להרחיב את השיטה שנקטתם בשיקום השכונות, כי יש מקומות שאינם מורוגים כשכונה, אבל גרים בהם אנשים עמלים רגילים, פקידים, פועלים ושכירים, לא אמידים. רוב העיריות בישראל מתחרות ביניהן מי תכביר יותר בשכר-עשרה פרוצדורות, כדי שלא לאשר כלום.

צריכה להיות גם ליגליזציה של חלק מהבניה הבלתי-חוקית, ואחריה — הפעלת חוק. יש איוזתאווה לסחוב מצבים בלתי ליגליים לאורך דור. והרי יש ביהדות כל מיני דרגות של שמיטה, של פתיחת דף חדש וכו'. צריך לחשוב גם על העניין הזה.

ההערה החמישית — אני רוצה להביע הערכה רבה מאוד לכמה פרויקטים שבוצעו בירושלים ובמקומות אחרים בחקופתך, שבהם היתה הקפדה רבה מאוד. הבתים נבנו מאבן טובה, עם צורה חיצונית נאותה, עם "עטיפה" נאותה, מדרגות מסודרות, מוצקות, מחומרים עמידים. עדיין יש בארץ בניה שכבר בשלב ה"עטיפה" אתה רואה דרכה את תוכן הבית, אינך צריך עיני נטגן. זה קורה בהרבה מאוד שכונות, בעיר שלי ובמקומות אחרים. חרדי מדרגות בנויים כך, שבית שיש בו הרבה ילדים, והוא שוקק חיים — באופן טבעי הילדים גם יכולים לפגוע ולהרוס. ועלייך כך, בתוך פרק זמן קצר מאוד, הבתים האלה נראים רע מאוד. ואז, במקום תרבות של מגורים מתפתחת שם תרבות של מתגוררים. זה מתחיל להיות לא פה, וכשאנשים קצת מתעשרים, קצת מסתדרים, הם עוזבים, ומתחילה הניידות הנוראה הזאת. אני חושב שיש מעט מאוד אומות שמתקיימת בתוכן גידות כזאת, שאנשים עוברים בתקופת חייהם שבע, שמונה, חשע או עשר דירות, עם הסדרה, עם ההובלה, הוצאת הילדים מסביבתם וכיוצא באלה.

ההערה האחרונה שלי היא בעיקר כלפי דבריו של ידידי חבר הכנסת אברהם שפירא. אינני חושב שבניה להשכרה ראויה לעידוד מופרז. היא לא כדאית מבחינה כלכלית. ברמה ובסגנון של השימור שאנחנו מורגלים בו, אלה תהיינה שכונות זיועה. אנשים בקושי שומרים על בתיהם, איך הם ישמרו על בתים לא-להם? לי לא מפריע שהמדינה עוזרת וגורמת לכך שלכל אזור במדינת ישראל, ובכלל זה זוגות צעירים, בשלב מסוים, ורצוי מוקדם ככל האפשר בתיהם, יהיה נכס אחד בן-קיימא. על כן המיתולוגיה של דיר להשכרה אינה נראית לי, ואינני מציע שתלך בכיוון זה.

ההערות של חבר הכנסת שפירא שצריך לסייע גם לאנשים חרדים ולאחרים — הן ודאי במקומן. לא יכול להיות אדם בישראל ירצה להפלות בין אנשים מפאת דתם, גודל משפחתם או מסיבות אחרות.

וכאן אני חוזר לנושא התכנון. צריך לתכנן כך שבעתיד יהיו מינימום התנגשויות בין ציבור דתי לציבור חילוני. זה אפשרי במידה מסוימת, לא מוחלטת. את זה כדאי לעשות לא עלידי גטאות, אלא עלידי כל מיני סידורים של פריסת כבישים וכן הלאה, שלא יעברו דווקא באזור של ציבור דתי או שמועד לציבור דתי. בחיפה התנסינו בכך והצלחנו לא רע.

הי"צ א' שוטסקי:

תודה רבה לחבר הכנסת שבת וייס. חבר הכנסת, חבר הכנסת מרדכי בראון שלח לי התצלול, הוא היה כל הזמן

נדמה לי שכדאי לשקול, ברשותך, אדוני היושב-ראש, את העניין הזה, פשוט מפאת כבודיה של הכנסת ומפאת כבודם של השרים: יושבים פה שרים, יושבת פה הפקידות הבכירה שמכונה את החומר, ואנחנו לא עושים את זה טוב.

לגופו של עניין — הערות אחרות. הערה אחת הייתה רוצה להעיר בנושא של דרכו מירב הסמכויות במשרדך. זה נושא ששייך לכלל הממשלה, בלא ספק. זה מצב שנמשך והוא בלתי נסבל. איוזתאווה לפיצול סמכויות. ובחברה שבה התרבות האדימינסטריטיבית היא תרבות אנטי-תיאומית, יש בה יסודות ניא-רפיאודליים, כשעוד נוסף על הכול באופן פורמלי הסמכויות מפורזות, קשה מאוד לבצע דברים. זהו אחד התחומים שבהם הפיצול הוא ממש מעיק, שלא לדבר על איוזתאווה של "עשה לך את הדברים לאט" כמוסדות התכנון, מתוך התנהגות שתהליך מסובך וארוך הוא גם רציני. זה כמו אותה הנחה מוטעית שקיימת באוניברסיטאות, שקורס קשה הוא גם חשוב. אין שום קשר, אין שום קורלציה, בין השניים. יכול להיות טיפול ארוך ומסובך ומייגע ורצון כפילויות ובלתי-רציני ביותר. זו גם תאווה להתיש את האזרח כמוסדות התכנון, וזה מייקר, וזה מייקר מאוד מאוד. ממשלת האחדות הלאומית היא אולי ההודמנות לטפל בעניין זה. יש די תלאות הכאות כתוצאה מן הקושי לעבוד בממשלת אחדות לאומית, אבל את התועלות צריך להוציא ממנה. פה מוכרחים להזיז משהו. ואתה, כבעל דבר וכסגן ראש הממשלה, תניע את הדבר הזה, תעורר אותו. הייתי מעדיף שבעניין זה תסעיר אותנו, כי בעניינים אחרים אתה אולי יוצר פלוגתא שגורמת אי-נוחות להרבה מאוד אנשים. אבל, זה נושא שכדאי לטלטל אותו. זאת היתה הכוונה כשינינו את שם המשרד ואת המבנה שלו.

ההערה השנייה היא בעניין הקרקעות. אני חוזר על זה מדי פעם בפעם. אם יש דרך, פעם אחת, במהלך אחד חשוב, להוציא הרבה ישראלים ממצוקה מתמדת — הרי זה עלייך כך שבאופן חד-פעמי יסייעו להם בהענקת קרקע, ולא יסבכו אותם כלל חיייהם בהתחזות חובות. מוכן שצריך לקבוע כאן קריטריונים כדוקים מאוד. אני מדבר על אנשים שאין להם. צריך לתת להם פעם אחת. משום שאלה שיש להם, מבחינה ליגליסטית ודאי יש להם כדון, אבל מנקודת ראות נורמטיבית, אני מניח שבחלקם היו זרזים במניפולציות וידעו מתי לקנות ומתי למכור, קיבלו אינפורמציה באיזה שטח עומדת להיות בניה וכן הלאה. חברה החותרת לצדק, לא כל שכן חברה שיש בה סוציאליסטים פורמליים וסוציאליסטים לא פורמליים, צריכה לתת לפעולה כעניין הזה ולבצע אותו.

ההערה השלישית מתייחסת לסוג הבניה. בשלב התכנון צריך לעשות מאמץ עליון. שדווקא שכונות שמועדות לאנשים שאינם אמידים ייבנו במקומות יפים. בעניין זה יש ניסיון גרוע מאוד מהעבר. בנושא הזה אני בהחלט מוחת ביקורת גם על תנועה. אני רואה בחיפה בתים שנועדו באמת לאנשים שאין להם ממון מטפסים על מורדות נוה-שאנן, ארבע קומות למטה וארבע למעלה, כדי לחסוך מעלית. ושם גרות משפחות מרובות ילדים, שם האם צריכה לסחוב סלים עם מצרכי המזון, ארבע קומות למעלה וארבע למטה, ולרוב זו מין סמטה שהאוטובוס אינו מגיע אליה. ולעומת זאת, דווקא ליד האוניברסיטה יש בתים חד-קומתיים, וכן הלאה.

הערה רביעית — יש לעשות צעד מהפכני בתחום רישוי הבניה במקומות שהם כבר בנויים. כוונתי לתוספת קומות לתוספת של אחוזי בניה, בכל מקום שזה אפשרי. צריכה להיות תרבות יותר גמישות בעניין זה. אבל, צריך לעשות אותה כך שלא ייבנו מזה ספסרים ואנשים אמידים, אינני אומר שזה

תוכרת מ' ישיבה ק"י
— סקירת שר הבינוי והשיכון על פעולות משרדו —

ההערה השנייה קשורה בנושא אחר. בבעיית המיוחדת של עולים רווקים, ובדומה לזה — של משפחות ישראליות חד-הוריות. הדבר מוכר ודאי לשר היטב, הוא איננו חדש, אבל הוא עדיין לא נפתר. יש מאות, אם לא אלפים, של עולים חדשים שהגיעו מארצות המערב ומרוסיה. מאחר שגורלם הוא כזה שהם נשארו רווקים, הם נמצאים במצב שבעצם אינו מאפשר להם להגיע לידי שיכון מניח את הדעת. בעיה דומה יש למשפחות חד-הוריות. הכוונה היא לסוגים שונים של משפחות כאלה: גרושים וגרושות, אלמנים ואלמנות, אמהות אשר מגדלות את ילדן בלא אב. בכל מקרה, מצבם ירוד ממעצן של משפחות דו-הוריות, משום שבמשפחה חד-הורית יש רק מפרנס אחד, ובמשפחה דו-הורית יש על-פי הרוב שני מפרנסים או מפרנס וחצי, ונקודות היכוי שמשרד הבינוי מקנה להם הם מקבלים מידה פחותה של תמיכה. המצב כיום הוא כזה, שמשפחות חד-הוריות אינן מסוגלות להגיע לשיכון, אלא אם כן יש להן תמיכה מהורים או ממקורות אחרים.

דבר זה מוזמן לנו, כמובן, להעיר הערה נוספת אשר עלתה כאן בהזדמנות קודמת, ואני עצמי השתתפתי בדיון בעניין דירות להשכרה. נדמה לי שבשנתיים זה אנחנו מרברים ומרברים, וכל הצעדים שאנחנו נוקטים אין בהם כדי להזיז את העניין מן המדמנה שהוא נמצא בה. הניסיון להוסיף ולתקן את שיעורי הפחתה, שהיה לאחרונה במליאה ובוועדת הכספים, לא יביא את הגאולה, ומשרד השיכון טרם מצא את הדרך לפתח ולטפח דירות להשכרה בקנה-מידה רציני, והדבר עדיין רחוק מלהשביע רצון. ייתכן שאילו נפתר הדבר בצורה מניחה את הדעת, היינו יכולים אולי לתת פתרונות, לפחות חלקיים, לאותם עולים רווקים ומשפחות חד-הוריות.

ההערה השלישית קשורה לעבודת הפועלים מהשטחים. הדוח של השר מעיד, שמספר המועסקים בבנייה הבאים מתחומי הקו הירוק ירד משנת 1975 עד שנת 1984 מ-90,000 ל-79,000. ואילו מספר המועסקים מהשטחים עלה מ-36,000 ל-43,000. הבעיה הזאת היא בעיה מורכבת, ואינני רוצה להיכנס לתוכה כרגע. אני רוצה לזכור בה רק מילות אחד ספציפית: העסקה של העובדים הנמצאים היום תחת פיקוחה של מדינת ישראל היא כהחלט דאגה שצריכה להטריד אותנו, אבל נדמה לי שקורה פה דבר ברור אחד, והוא שהמצב הנוכחי של עבודה זולה יחסית בענף הזה מונעת את פיתוחו ואת המודרניזציה שלו. יש כמובן תהליכים כאלה, אבל לא במידה מספקת. אם אנחנו משווים את תהליכי הכנייה שלנו לאלה שקיימים בארצות-הברית, אנחנו רואים שהם מאפשרים בנייה מהירה, יעילה, בקצב גבוה, ולפי דעתי, כסופו של חשבון, מבחינת הכלכלה הלאומית — גם יותר זולה. בגלל מצאי של עבודה זולה, התהליכים האלה של מודרניזציה בבנייה אינם מתקדמים בקצב שצריך היה לקדם אותם.

ההערה האחרונה כתחום הענייני: אני רוצה להוסיף רק מלה אחת בעניין המשכנתאות, שנדונו בהרחבה על-ידי עמיתי יאיר צבן ואחרים. יש ליקוי אחד, שאני רוצה להסב אליו את תשומת הלב של השר — אם כי אני מתאר לעצמי שהעניין כבר עלה לפני — וזה המקרה של אנשים צעירים אשר הוריהם יכולו לקנות להם דירת קטנה לפני שהתחתנו, דירת חדר או חדר וחצי. הנער או הנערה הגיעו לגיל צבא או גמרו את הצבא, רצו לצאת מהבית והבא היה במצב לא רע ויכול היה להעזר להם לעצמו קנייה של דירת חדר אחד. והנה הם הגיעו לגיל 22, 23, מתחתנים, וכרגע יש להם הדירה הזאת הם לא נזאים עוד לעזרת משרד השיכון, אם הם נשארים רווקים, בגיל 27 יגיעו מחדש לזכאות, אך אם התחתנו יאבדו את זכאותם לתמיד.

באולם, ורק במקרה יצא כאשר קראתי בשמו. אני מקבל את ההתנצלות שלו, כי אני מעיד שהוא כאמת היה באולם כל הזמן. לכן אני נותן לו רשות הדיבור. ואחריו — לאחרון, לחבר הכנסת אוריאל לין.

מרדכי בריאן (התנועה לזכויות האזרח ולשלום):

כבוד היושב-ראש, הרשה לי להודות לך על כך, שאכן אפשרת לי לומר את דברי. אני מקווה שלא אאריך מדי.

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה, אדוני השר, אני רוצה להעיר חמש הערות לגופם של העניינים. אבל, לפני כן, אף על-פי שירידי חבר הכנסת צבן אמר שהוא יימנע מלמתוח ביקורת על סגן ראש הממשלה, אני אינני רוצה להתאפק, ואני חושב שחובתי כאיש האופוזיציה לומר כמה מלים כעניין זה. נראה לנו שיש פגם יסודי בסדרי שלטון ובנהלים של הדמוקרטיה, אם יושב שר שבע שנים בממשלה אשר יצרה את ה"תשתית הכלכלית" — ואני מדבר בעדינות — של אותו משבר שאנחנו כלואים בו היום. הוא לא התפטר או מחה איזו מחאה בולטת נגד הדברים שירידי והוא עשו בשעתם, וגרמו לכך שהחוב החיצוני יוכפל והחוב הפנימי יגיע למה שהגיע. ועכשיו, כאשר הממשלה מנסה ללכת בדרך מסוימת — אומנם היא אינה מקובלת עלינו בשלמותה ויש לנו ביקורת עליה — הוא ממשיך לשבת בממשלה, אבל בפומבי מותח ביקורת על מדיניותה. הדבר נראה לנו פגום מבחינה עקרונית. נדמה לי שמן הדין שלפחות שר היושב בממשלה ישאר את הביקורת לאופוזיציה ולא ינסה ליהנות מכל הצולמות.

אני רוצה להגיע לגופם של הדברים, וכאמור, אני רוצה להעיר חמש הערות. הערה ראשונה — נמסר לי מאנשים שעוסקים בדבר, שכרגע בונים בשטחים המוחזקים כ-3,600 דירות. מאחר שאינני בטוח כנתון הזה, אשתמש בנתון שמופיע בסקירת השר עצמו ובכמה שנאמר לנו על-ידי היום על-פה. לפי הנתון הזה בשנה שעברה היו 900 התחלות בנייה בערי פיתוח, באזורי פיתוח כתחום הקו הירוק, ו-1,400 התחלות בנייה בשטחים המוחזקים. ובכן, 900 דירות ב-40 ערי פיתוח, אם אינני טועה, אשר מאכלסות לפחות רבע מיליון אנשים, ודאי יותר מזה, לעומת 1,400 באזור שבו גרים, אליבא דאלה שמפרידים, 50,000.

יש כאן כמובן גם ויכוח מדיני, אבל נדמה לי שדברי השר עצמו העידו על כך, שאלה מתושבי ערי הפיתוח, אשר בשנים האחרונות התעוררו לטעון על טענת קיפוח במדיניות אשר יצרת: הגברת המצוקה, או לפחות אינה פותרת את בעיות המצוקה בגלל הצנייה משאבים בנימוקים מדיניים, טענו טענה צודקת, והשר עצמו, בדבריו, העיד עליה, כאמור.

נדמה לי שהטענה ששמעתי, או שקראתי אותה בחבורת, כאילו בערי הפיתוח אין דרישה באותה מידה לדירות, היא טענה מטעה, משום שאילו היינו נותנים בדימונה ובקריית-גת ובשרות ובאופקים אותם תנאים למשכנתאות שניתנים בגדה המערבית ובגולן ובצוועת-עזה, היו בהחלט מופיעות דרישות גם שם, ונדמה לי שבשנתיים או שצודקים אלה שטוענים שהמדיניות המונעת מסיבות אידיאולוגיות או פוליטיות יצרת עיות חברתיות ממדרגה ראשונה.

והדבר בולט, כמובן, כאשר אנו רואים, למשל, שכפרסומי משרד השיכון יש פתאום הכתנה בין רמות ובין רמות-חדרים. מה היא ההבחנה? ההבחנה היא שימות-חדרים, לפי עניית ידיעתי, היא שכונה אשר שיוכן אשר בו ניתנים תנאי מימון עדיפים, בעוד כלל עם ישראל צריך להסתפק במה שנקרא רמת הרגילה.

כי היא שיקפה מנטליות שדומה לי שעוד לא השתחררנו ממנה לחלוטין. משום כך אני מעלה את הדבר הזה — "מסתדרים" אמירה זאת משמעותה, שאין לנו תשובה מתקבלת על הדעת מבחינה כלכלית-לוגית, אבל אנחנו מניחים שיש אותם משאבים סמורים אשר מאפשרים רכישת דירה. המשאבים הסמורים האלה, נוסף על הסיוע התקציבי שמקבלים מאוצר המדינה, הם תמיד סיוע מסיבי מהמשפחות של רוכשי הדירה, סיוע מסיבי מהמשפחות, שאין לו אח ורע בשום מדינה בעולם. לפעמים סיוע זה מגיע כדי קורבן כלכלי עליון, שהמשפחות וההורים מקריבים למען ילדיהם כדי שיוכלו לרכוש דירה, ואני מכיר לא מעט מקרים שמדובר בחיסול חשבונות חיסכון למטרה הזאת.

בכלל, אנחנו במדינת ישראל רגילים לכך שהמשפחות עושות כל מאמץ לסיוע לבניהם לרכוש דירה, וזה דבר כמעט מקובל. הייתי אומר, בדרך של כדירות הדעת, שבחקוקה שהייתי רוצה לא העלינו בדעתנו שאנחנו נחתך עם בחורה שהוריה לא יוכלו להרשות לעצמם לרכוש דירת מגורים משותפת. זו היתה פחות או יותר המנטליות בתקופה שהיינו רחוקים.

אם כן, אני עובר לחלק הרציני יותר. לדעתי, הבעיה של השיכון אינה רק בעיה של שיוכן, אלא היא גם בעיה של ירידה מישראל. אחת הבעיות, אחד המרכיבים או המניעים לירידה מישראל — זאת היא הבעיה של מציאת שיוכן בתנאים מתקבלים על הדעת לזוגות הצעירים משוחררי צה"ל.

אף-על-פי שאי-אפשר להתכחש להישגים האדירים, בלא שום הפרזה, בתחום השיכון ובתחום הבינוי בישראל, ודי רק אם נשווה את מצבן של הרכה ערים חשוכות בישראל לפני מלחמת ששת הימים לעומת מצבן כיום, דומני שאת פריצת הדרך בתנאי היסוד של ענף הבנייה עדיין לא עשינו. יותר ויותר אני נמצא תחת הרושם, שהבעיה איננה בהכרח בעיה תקציבית, ואינה רק בתחום זה, אלא בהרכה תחומים אחרים. בעייתנו המרכזית היא בעיית חשיבה. אנחנו עוד לא הגענו למצב שאנחנו מסוגלים לחשוב כפתרון בעיות בדרך הנכונה, ובהרכה מקרים זה אשר מונע את האפשרות לפתור בעיות. אני רוצה לנגוע בכמה נקודות שמצביעות, לדעתי, ומוכיחות שצריך בעייתנו הוא בחשיבה נכונה.

גם אם משרד השיכון ינסה לעשות מאמצים, כדי להשיג פריצת דרך בהרכה תחומים חשובים, יש לנו מערכת כה כבדה אשר שותפה להחלטות, עד שאותה מערכת לא תיתן לקבל החלטות נכונות. בדרך של קבלת סמכויות וחלוקתן, בדרך של קביעת עמדות כוח, אנחנו יוצרים מערכת מורכבת שאינה מסוגלת לקבל החלטות נכונות ולהשיג פריצת דרך בתחום הבינוי.

ניקח לדוגמה את הנושא של רכישת דירה, אשר עד היום לא יכול להיעשות בלי שיהיה סיוע תקציבי מסיבי, וכפי שאמרתי, גם סיוע של המשפחה. הדבר הראשון הוא הרישוי, וגנע בזה חבר הכנסת שבח וייס. הרישוי מסובך. מורכב, ארוך מדי, מפותל מדי, ואינו פועל בקצב האפשרי מבחינת המנגנונים המקצים לעשייתו. למה זה חייב להיות כך? זה לא ברור. זו רק שאלה של קצב עבודה, של תרבות עבודה ושל חלוקת סמכויות. חבר הכנסת וייס, אתה יכול לשאול אותי שוב: מה זה, הם אינם מכינים? ודאי שהם מכינים, אבל יש לנו תרבות עבודה מסוימת.

שבח וייס (המערך):
הם נהנים מזה.

נדמה לי שזה פגם ואי-צדק. נדמה לי שצריך היה לבדוק את העניין מחדש ולראות אם לא צריך לעזור להם להגיע לאותה דירה שזוגות בדרך כלל לוקחים על עצמם — דירה של שני חדרים או שני חדרים וחצי — ולא להישאר בדירות הקטנה שהאב הצליח באיזו צורה לתת. אולי זה דבר שולי, אך כדאי היה לתת עלי את הדעת.

ההערה האחרונה, אדוני היושב-ראש, אינה קשורה בדיון הזה דווקא. אני חבר כנסת חדש, וראיתי שרים מספר מציגים את תוכניות משרדיהם — זה חזר גם היום. אך הטענה אינה מכוננת במיוחד לשר הבינוי והשיכון — ואני טוען על סגנון ההצגה של המשרדים. לא הכול טוב ויפה, אך כל הדוחות ששמעתי, או כמעט כל הדוחות ששמעתי, היו שירי הלל למשרדים. זה כמובן טבעי. הייתי מצפה מהשרים, להציג בפנינו גם את הבעיות שבעבודת משרדיהם.

שר הבינוי והשיכון ד' לוי:
לא שמעת את הסקירה.

מרדכי בריאון (התנועה לזכויות האזרח ולשלום):
שמעתי את הסקירה בתשומת לב רבה, אדוני השר, מהתחלה עד הסוף, ולא היית מתגוררים שבהם.

שר הבינוי והשיכון ד' לוי:

לצערי הרב, או שלא רשמתי או שלא התרשמתי. אני הבעתי את הראגה שלי לענף הבנייה נוכח הקשיים. הבעתי את דעתי לגבי המשכנתאות. הבעתי את דעתי על הצמצום של הענף שבו אנחנו נמצאים זה שנתיים, אם אתה רוצה בהזדמנות זו לנגח אותי — — —

מרדכי בריאון (התנועה לזכויות האזרח ולשלום):
לא, לא, אני לא נגחן.

שר הבינוי והשיכון ד' לוי:

ועל רקע כל אלה אילו הייתי אומר שאני מתפטר עכשיו, היית מברך אותי.

מרדכי בריאון (התנועה לזכויות האזרח ולשלום):
להתפטר — מסיבות אחרות, לא מהסיבה הזאת, חס וחלילה. אני גם לא טיפוס נגחן ואיני מנסה לנגח בהזדמנות זאת.

שמתי לב לדברים האלה. אבל היה לי רושם שלא הוצגו לבית ההתלכטיות השונות שקיימות בתוך המשרד, למרות הדברים שאתה מתקן עכשיו. לא התרשמתי באופן גרוע במיוחד מההצגה שלך, אלא בסך הכול שהשרים, העולים הנה, רואים בזה עניין פוליטי ומתארים הישגים עצומים. וזה בסדר. הייתי רוצה שיוחד מקום לשתף אותנו באותן התלכטיות, שאתה ודאי משתף בהן את אנשיך והן לא סודיות ביותר ואפשר להציג אותן לבית.

היור"א' שוסטק:

תודה רבה. רשות הדיבור לאחרון המשתתפים בדיון — חבר הכנסת אוריאל לין.

אוריאל לין (הליכוד):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה, לפני שנים רבות, אינני זוכר כמה שנים, כשרכישת דירה בישראל היתה פלא כלכלי, שאלו שר שיוכן במדינת ישראל, דומני שזה היה שר השיכון לשעבר, המנוח מרדכי בנטוב ממצ"ם: איך רוכשים דירה בישראל? איך זוג צעיר בישראל יכול לרכוש דירה? תשובתו היתה קצרה ופשוטה: מסתדרים. זו היתה חשוכתו. אני זוכר את התשובה הזאת בערך 25 שנה לאחר שקראתי אותה בעיתונות,

בכנסת, שהפחת על דירת מגורים שמושכרת, או דירה המשכרת למגורים, יהיה הפחת היראלי. שימו לב, אנחנו לא נותנים הטבת מס, אלא אנחנו נותנים לאדם רק את מה שמגיע לו, את הפחת היראלי על-פי ערכה היראלי של הדירה. זה נחשב לחקיקה מתקדמת, והיום זה מאפשר יותר מבעבר להשכיר דירות מגורים מתוך המלאי הקיים. אלה דירות שהמדינה השקיעה בבנייתן, אבל לא כל המלאי הקיים עדיין מנוצל, ואנחנו עוברים לבנייה להשכרה.

בתקופה שבה עבדתי באוצר הוצע וחוקק חוק טוב למדי לעידוד בנייתן של דירות מגורים להשכרה. לא חלפה שנה, והחוק הזה נשחק כולו בחוק האינפלציה. הוציאו ממנו את כל תוכנו, את כל העידוד. הקבלנים כבר היו מוכנים להקים 5,000 דירות, והיו הבטחות מפורשות, על-פי חוק ספציפי שנחקק, זמן קצר לאחר מכן רוקנו את החוק הזה מתוכנו, כל המוטיבציה פסקה וגוועה. קשה לי להבין למה זה קרה. אלה הן דוגמאות המראות איך המערכת שלנו מתפקדת.

אדוני היושב-ראש, רציתי רק להוכיח תזה פשוטה, ואני אעמול ואנסה להוכיח אותה מפעם לפעם, שבעייתנו היא לא תקציבית, בעייתנו היא בחשיבה נכונה. אני מדבר כרגע במערכת השלמה, לא על כל משרד בפני עצמו. אנחנו איבדנו את יכולת החשיבה הנכונה, ואנחנו חייבים לחזור אליה, כי הרבה דברים ניתנים לפתרון לא דרך התקציב.

אני רוצה להביא דוגמה הפוכה. מצד אחד, אי-אפשר לשכור דירות למגורים, משום העלות גבוהה ואין לנו עידוד מספיק לבניית דירות מגורים להשכרה. מצד שני, יש 180,000 דירות של "עמידר" ו"עמיגור", כפי שכתוב בסקירה שלפנינו, שמושכרות בחת"מחיר של 2 דולרים לחודש. מדוע אנחנו צריכים לתת סובסידיה בהיקף כזה, כשחסרים לנו תקציבים ואנחנו חייבים באמת לצאת מהדבר הזה, אם בדרך של מכירת הדירות האלה ואם על-ידי הגעה בתוך תקופת זמן סבירה ובקצב ראוי לשכר דירה מתקבל יותר על הדעת? לא ייתכן שמצד אחד יהיה שכר דירה נמוך עד כדי גיחוך ומצד שני תהיה חוסר יכולת לשכור דירה.

אני רוצה להדגיש את הדברים שאמר חבר הכנסת שבח וייס, והדו"ח יאתם במלואם, על החשיבות של הצד האסטרטגי של דירות למגורים. מפעם לפעם אנחנו שומעים על בינוי השכונות ועל התכנון הסביבתי, ומדי פעם שואלים אותנו למה אנשים כונים דירות מגורים גדולות מעבר ליכולתם, ומשתמשים במונח "דירות פאר" לחיזור דירות ששטחן מעל 110 מטר מרובע. בואו לא נהיה כל כך קרתניים בנושא הזה. נושא המגורים הוא נושא שאנחנו יכולים בהחלט וצריכים להרשות לעצמנו לשפר אותו במובן הפיסי, במובן המרחב ובמובן הסביבתי, ולא להכניס אותו במסגרת של אותם פתרונות תקציביים, או פתרונות של צמצום. תודה רבה לכם.

היו"ר א' שושטק:

תודה רבה. תם הדין. האם השר רוצה להשיב היום?

שר הבינוי והשיכון ד' לוי:

כן.

היו"ר א' שושטק:

בבקשה. אני מזמין את שר הבינוי והשיכון להשיב.

שר הבינוי והשיכון ד' לוי:

אדוני היושב-ראש, רבותי חברי הכנסת, הקשבתי בקשב רב לדברי חברי הכנסת. ברור שיש כאלה המעוניינים לדעת בתחום מוגדר ומסוים מה ניתן לעשות, מה נעשה ומה צריך

אוראל לין (הליכוד):

החלק השני — מיסוי. האם יש היגיון מדוע יהיה מיסוי על דירות מגורים בישראל? הלוואי שהדבר הבסיסי ביותר, שכל אורח זכאי להשיגו, האם יש היגיון שיוטל על כך מיסוי? אני מודה, במידה מסוימת, שכאשר הייתי כמינהל הכנסות המדינה ראיתי את הדברים בראייה חד-צדדית למדי. כפי שמקובל. אבל, בראייה ממרחק רב יותר, למשל, ראו את מס ערך מוסף — בשיעור של 15%, 17%, 15%. כרוך השם חזרנו ל-15%, מהר מאוד — מס ערך מוסף בשיעור של 15% על דירות מגורים חדשות.

האם מישהו מעלה בדעתו — ודאי שכן, אבל זה נשחק — איזה נטל זה? איזה תוספת זו לעלות הדירות? ולא רק מס ערך מוסף של 15%. על כל מיליון שקל לרכישת דירה, עוד 150,000 שקל מס ערך מוסף, ואנחנו יודעים שהרוכש לא מסוגל לשלם את זה. כיוור לנו שידו של הרוכש לא משגת, על-פי כל היגיון כלכלי, לרכוש דירה בישראל, ומי שרוכש דירה חדשה וזוגות צעירים — מוטל עליהם מס ערך מוסף בשיעור של 15%.

ולא רק מס ערך מוסף. יש גם מסים עקיפים על חומרי בניין, על אבזרי בנייה. עשינו כעבר צעדים מספר לביטולם, ולא יכולנו לבטלם לחלוטין משום שהם מהווים הגנה על תוצרת הארץ. אני שואל: הגנה על תוצרת הארץ לייצור חומרי בנייה, האם זה מצדיק להגדיל את הנטל, להגדיל את המעמסה על זוגות צעירים שצריכים לרכוש דירות?

אני מביא את כל הדוגמאות האלה לא-משום שאני מציע כרגע הצעה אופרטיבית לשינוי: את המסקנות יוציא משרד השיכון, ואני מקווה שגם שר השיכון. אני מניח שהוא כבר הסיק אותן בעבר. אני מביא את הדוגמאות האלה, כדי שנבין כאילו מוסרות חשיבה אנחנו אחוזים במדינת ישראל. גם כשאנחנו מגדירים יעד פשוט וברור שצריך להגיע אליו וגם כאשר נגדיר את הדרך להגיע ליעד הזה, לא נוכל לעשות את זה, כי אין לנו יכולת החשיבה והוצאת המסקנות האופרטיביות כפי שצריך, ואני מדבר על עצמנו כמערכת שלמה.

ומחירי הקרקע: לא כדאי לחזור ולדבר שוב על מחירי הקרקע, כי הדברים נאמרו כאן היום.

ומעבר לזה, עוד לא פתרנו את הבעיות הטכנולוגיות של משך זמן הבנייה. בעצם אין סיבה מדוע נפגר לעומת ארצות אחרות בעולם. אצלנו, דרך אגב, כונים כרמה גבוהה, גבוהה מאוד, אין שום ספק בכך, אבל למה אנחנו צריכים זמן כפול ויותר מכך כדי להקים מבנה מגורים? הרי לא ייתכן שלא נוכל לייבא את הטכנולוגיה המהירה יותר למדינת ישראל. יש לדרך ולהחליט בדבר הזה, ואני מקווה שהשר ייתן לנו הסברים על כך בדברי תשובתו.

ויש אלמנט נוסף — אלמנט הרווחים, שלדעתי הם מופרזים, בכל הנוגע לקבלנים פרטיים.

דירות להשכרה — מובן שאי-אפשר לצפות שזוג נשוי ישלם יותר מ-25% או עד כדי שליש ממשכורתו החדושה נטו שלם שכירות לדירת מגורים. כך מקובל בעולם, כך זה נורמלי, אך מעבר לזה זה מופרז, זה לא מאפשר לקיים חיים בצורה סבירה. כמובן, אם מקבלים סיוע מהמשפחות ומההורים — כן; אבל, אנחנו כרגע רוצים להניח שיש היגיון בדברים. שליש מההכנסה נטו — זה בסדר, אך אין אפשרות לשכור דירה במחירי כאלה, ויתכף נראה איפה האבסורדים. קודם לכן, יש עדיין מלאי קיים של דירות מגורים בישראל שאינן מושכרות. בזמני עשיתי חקיקה "חשובה", שקבענו, ועכשיו הביאו חקון

אחרים התקרמו, היה להם בסיס כלכלי שדרכו ובאמצעותו יכלו לשפר את תנאי חייהם, יכלו להתקדם, יכלו לטפס ולעלות בסולם ההצלחה, ואילו הוא ואחרים נשארו שקועים ותקועים. בעת משכר, אם באותו מקום אין תעסוקה הולמת, הוא נקבר עוד יותר ומרוחק עוד יותר לאותו מקום. גם על כך צריך לשים לב ולראות מה קרה.

מאז הופעלה השיטה, זה קצת למעלה מחמש שנים, 130,000 זכאים רכשו את דירותיהם.

מדרכי בראון (התנועה לזכויות האזרח ולשלום): באיזו שנה?

שר הבינוי והשיכון ד' לוי:

מאז סוף 1979 ועד 1984.

130,000 בתיאב. לא עוד מישהו קבע להם היכן לגור, אלא הם בחרו — זה המפנה הגדול — היכן כדאי להם לגור, היכן הם רוצים לגור. זה שימש להם מנוף לחיים. זהו, לדעתי, הצעד הגדול שהביא לפתרונות חיוביים וגם להעלאת סטנדרט הכנייה. יש שוני בין אותו בלוק של 12 קומות, עם כל מה שאמיתי, לבין אותה דירה הנותנת לאדם התחלה חדשה, תחושה חדשה, סיכוי חדש, בסיס חדש ובשיטה פרוגרסיבית.

נכון שזה קשה. הרי מי היה יכול להעלות על הדעת שהכול ישתנה כלכלית והתחום הזה יישאר שמרן במאת האחוזים? כאשר לקחתי על עצמי את הסיכון הזה ב-1979 אמרתי אז, שזה יעמוד כל עוד אותם כללים כלכליים יישמרו במשך. זוהי גישה פרוגרסיבית, והיא נוחתת סיוע גדול יותר ככל שמצבו הסוציו-כלכלי של אדם חלש יותר. היא מהווה אחוז מסוים מהכנסתו. אין אנוחנו מכיאים בחשבון את ההכנסה של בן הוגו. גם זה צריך לזכור. אינני אומר כדי לגרוע, אלא כדי להמחיש את האחריות שכדבר.

אבל, כאשר משתנים תנאים, כאשר היום השכר הוא כמות שהוא ומה שצפוי לו, הרי הדעתי אז, ששגמת התוכנית היא בכך שאנוחנו משתתפים אותה על אותו עיקרון שהיה מקובל כמרוצת השנים, שהשכר שומר על הריאליות שלו. ברגע שיש שחיקה בשכר ושחיקה רצינית, הרי זה מתנקס באותו כלי.

עם זאת, מרי פעם בפעם אנוחנו מחפשים פתרון שימנע פגיעה חמורה וישראל עד כמה שאפשר את הכלי הזה. זה נכון, אני חי בתוך מציאות מסוימת. אני יזמתי אז חוק להנזר להשכרה עם ההקלות. אבל מה? היתה לי ברירה להתנגש עם שר האוצר ועם ועדת הכספים בלא הצלחה. זאת השאלה. הרי אי-אפשר להתנתק לרגע קט ממכלול אחד גדול כאילו אין קשר, ולאחר מכן לעמוד ולדרוש קיצוצים וצמצומים וגידרות — וכל אלה חלו על המשרד שלי יותר מעל כל משרד אחר.

אני רוצה לחזור ולומר: הכלי הזה חיובי, פרוגרסיבי ועם השינויים המתחוללים צריך לשכלל אותו. אסור לגרום לכך, שאנשים יתחילו — ואני כבר יודע, יש גם חברי הכנסת וזאת זכותם, שמקימים ארגונים של דירים — זכאים — אם חלילה תהיה תחושה שהנה המדינה עומדת לחזור לשיטה הישנה, הרי יהיה משכר, כי היא לא תוכל לחזור, והמשכר הכלכלי שיווצר יהיה גדול מכפי שידענו ככל תחום אחר.

לכן, גם לחברי הכנסת אני יכול לומר: הבעת דאגה — כן; להציע גישה לחיקוק — כן; להפיח מין תקוות שהוא אצל אנשים שערך שמו על מוסר החזורים כמו שעון שווייצרי בדיק ובאמינות — אם נתחיל להפיח בהם תקוות שהוא הרי במו ידינו נפגע גם בכלי החשבון הזה וגם בכלכלה בכלל. אנוחנו

לחקן, והדברים נרשמים. יש חברי כנסת אחרים המדברים בצורה כוללת ומערכבים גם מטריית רבות ומורכבות בצורה פשטנית, ולהם הפתרונות. יש גם כאלה שנתלים בסממה כלי לדרת לעומק הבעיה ורואים בה את הפתרון, כאילו רק ננסה אותה, כל בעיותינו יפתרו.

בעיות השיכון במדינת ישראל ידעו תקופות קשות ומצוקות, ידעו גם שינויים מרחיקים לכת, ידעו גם שיפורים גדולים ומהפכות גדולות, ומי שענינו בראשו יכול להתרשם מהדוגמה שחבר הכנסת וייס הביא, של אותם מכנים, עם גשרים באמצע, ארבע קומות למעלה וארבע קומות למטה והאם המטופלת בילדים עולה ויורדת במדרגות עם סלים — ואני מכיר מחזות כאלה; או הדוגמה של הבלוק שבו יש 300 ילדים, ואתה שואל את עצמך איך אדם יכול לישון ולקום נורמלי לעבודה, איך בתנאים אלה ילדים יכולים להתפתח לדור שאנוחנו רוצים שיהיה טוב יותר מהדור שלנו. אבל יש גם תופעות אחרות, חדשות, ששינוי בלא היכר את הנוף שלנו. את הבנייה שלנו, את הערים ואת העיירות שלנו. אם לא עושים את ההבחנה, הרי תהיה תחושה, שלדעתי עולל ליצור אותה כמוחנו כאשר המציאות היא אחרת, כאילו אנוחנו קופאים על שמרנו ואין התמודדות וחיפוש דרך, או דרכים חדשות וגישות חדשניות.

מאחר שתחום זה של הבנייה ידע חמורות גדולות מאוד, אני משתומם לפעמים כשאני רואה אנשים שחיים בפיגור של עשר שנים כאשר להסברים, ודאי שהמשכנתא היא בעיה קשה. השאלה היא האם לנוכח בעיה קשה מרימים ידיים ואומרים: מפאת מצבה של המדינה, אין מתמודדים עמה ויימשך המצב שלפיו תקציב המדינה יממן הכול. האם מדינת ישראל יכלה להרשות לעצמה את זה? והאם יכלה המדינה להרשות לעצמה גישה האומרת, שנסייע לחוקים, ובכל החלשים, שאנוחנו מגדירים אותם כחלשים, נמשיך לטפל בשיטת ה"מגיע"? גם אלה בעיות קשות מבחינה חברתית, והן קשות באופן מיוחד כשאנחנו נושא באחריות וחייב גם לומר לאו במקום שצריך לומר זאת וחייב לשנות כיוון והרגלים.

שיטת הדיור להשכרה היא שיטה קלה מאוד בחזיונות, אבל קשה מאוד במציאות הישראלית. במה הדברים אמורים? האם בניית דירות להשכרה פירושה פתרון בעייתו של הוגו הצעיר, החלש והבינוני? אני אומר באופן מוסכם, שהיא לא תפתור את בעייתו.

שבח וייס (המערך):

היא תרע את המצב — — —

שר הבינוי והשיכון ד' לוי:

היא תרע את המצב.

וכדי לעשות חשבון כלכלי — כל כלכלן מתחיל יכול להוכיח לך שזה יהיה שכר דירה, שאיש לא יוכל לעמוד בו, מלבד אלה שיש להם הוצאות מוכרות. לאלה משרד הבינוי והשיכון לא צריך לדאוג, וודאי שלא צריך לתת הטבות מופרזות על חשבון דברים חיוניים אחרים.

השאלה השנייה היא מה בעצם נוצר כתוצאה מכך, שחלק קטן יכול היה לרכוש את דירתו וחלק גדול נשאר סמוך על שולחן הממשלה כנתמך, כנוקם, ומפאת המנטליות שלו בשנים מסוימות גם פחד. התוצאה הישירה והברורה היא, שחלק גדול נשאר לגור באותם מקומות שאליהם הגיע עם עלותו ארצה, כשכר דירה הולך וכתברה ציבורית במקום הולמו. המוטיבציה היא מאותו אדם והאלה, והוא מקנא שלאחר 20 ו-30 שנה

חוברת מ' ישיבה ק"י
— סקירת שר הבינוי והשיכון על פעולות משרדו —

הרי אין שום סיבה הגיונית שהקרקע תימצא בידי משרד החקלאות. במקרה זה משרד החקלאות. תמיד כאשר אתה מעלה דבר כזה, הדבר מתקבל כאילו אתה רוצה לנגוס ממשרד אחר. ההיגיון לא פועל פה, לא בממשלות הקודמות וגם לא בממשלה זאת. אבל אין זאת אומרת שאני מרים ידיים. אני מדבר על קרקע לבנייה. נכון שיש חכנון כפול, שיש כפילות, ועל זה אני מתריע ואת זה העליתי בוועדת השרים לענייני כלכלה ובוועדה מיוחדת שהוקמה לבחון את כל נושא התכנון, ואינני מתכוון להרפות מן הנושא או להרים ידיים.

גם את נושא הרישוי הגדתי בממשלה ובוועדת השרים כדבר שממשיך שיטה עות'מאנית. לשם עצמאות ישראל עוד לא הגיעה.

שבח וייס (המערך):

אבל שם אפשר היה לפתור את זה ב"בקשיש". כאן — גם זה לא.

שר הבינוי והשיכון ד' לוי:

נכון. כאן יש לך דברים שהדעת לא סובלת אותם. יש דברים שתקועים שנים ואתה זועק ואתה מתריע ודבר לא עוזר. דיברתי עם ראש הממשלה, רציתי לדעת אם יש לו כוונה לשנות זאת או לא. אם הוא לא יכול, אני לא אגרום בגלל זה למשבר. אם הוא יכול ורוצה, יש כוח פריצה ומהפכה שממשלות היא גם תפקיט. הכוונה לחיסכון רב, לפישוט, לקיצור הליכים, לדחיפה של יוזמות פרטיות. אני שמח שבעניין זה הוא אמר לי: "אני אתך, ואעמוד בכל כוחי". הכנתי נייר שיענה על כל הנקודות שהועלו כאן, והוא יוכא לממשלה. אני מקווה שממשלה זו תהיה לה הזכות לומר: זה שנינו שחוללה הממשלה הזאת, זה שינוי רציני מהותי.

מס ערך מוסף — אתה יודע שעמדתי על זה ב-1979 והנהגתי את זה. אתה יודע איך זה התפתח. בכלל, נגוד עלי להיאבק על כל דבר צודק, והמאבק שלי מעמיד אותי כבריון, הנושא בכלל יורד וההתייחסות איננה לגופו של עניין. הנהגתי את מס ערך מוסף, ולאחר מכן שרי האוצר וועדות אחרות ירדו מזה — לא שאינני מחפש פתרונות, אני פתוח לרעיונות חדשים, אין לי קונצפציות.

לעניין קרקע חינוס — כססמה זה דבר טוב, בפועל יש בזה הרבה קשיים, וגם משמעות פרדוקסלית. אם חינוס — למי? ואם כן — איפה? ובקרקע כזאת, במקום כזה — מי רשאי לגור ומה עתידה של הקרקע. הרי באותה גישה של רצון לעזור אתה יכול להפוך את הקרקע לאמצעי לעזרה. מה זה חשוב מה אתה נותן לאדם? אם האקוויולנט יכול להיות סיוע נוסף, תן, ולא שכרת את השוק, לא שמת כחם על מקום מסוים ולא גרמת לספקולציות.

לכן, בעניין זה של קרקע חינוס — אינני תומך. אני אומר זאת בגלוי. אם חיתן, נחית, קרקע חינוס בקריית שמונה ובבית שאן, וחיתן אותה קרקע בירושלים או בתל אביב, בזה פתרת דבר? או חיתן במקום מסוים בתל אביב, מה השגת בזה? הבעיה מורכבת מאוד. אתה רוצה לעזור? — תגדיל את הסיוע. נכון שבמיסוי וכרישוי וכל התהליך הזה, שאני קורא לו תהליך הייסורים, דרושה רבייה בתכלית. אני חושב שהגענו לשעת כושר שבה רבייה זו אפשרית. היום השתכנעתי יותר בכך.

אני רוצה לגעת בכמה נקודות נוספות. עניין בתייכנסת — ככל שכונה שאנחנו בנינו, שמנו דגש בתייכנסת, בגילה — שני בתייכנסת, כרמות — שני בתייכנסת,

יודעים באילו מעגלים פיננסיים הדבר הזה חלוי ובאיזה תקציב ומה מצבו של תקציב המדינה. לכן, לדאוג — כן: להקל — כן: למצוא את הגישה שלחקופה הקשה הצפויה תהיה תשובה ובלכך שהוכיח לא יישא בנטל הכבד, שימנע ממנו אפשרות לעמוד באותם החוזים, שהם לא יהיו חלק שלא יוכל לעמוד בו — זאת חובתנו. להקל עליו ולמצוא כל דרך לשכלל את הכלי הזה. מכאן ועד לציפיות, שפירושן שהכלי הזה יישבר או שהממשלה תישא בעיקר הנטל, אני חושש מאוד שבמהרה נגיע למסקנה שדחפנו לדבר מסוכן ביותר.

יש מסלול נוסף. מדוע אנחנו צריכים לראות באילו הכול מתפתח רק סביב המשכנתאות? המסלול הנוסף הוא השתתפות בשכר הדירה בשוק החופשי. אלפי זכאים הולכו בכיוון זה והם מקבלים השתתפות בשכר הדירה במקום שבו בחרו לגור. כמו כן, גם עולים שאינם רוצים שמלכתחילה תקבע להם איפה יגורו ומעוניינים לראות איפה יוכלו להתאקלם, שוכרים לעצמם דירה בשוק החופשי ומקבלים השתתפות בשכר דירה שמגיעה עד כרי 75% משכר הדירה, והזכאות שלהם נשמרת ומתעדכנת. יש אחרים שאינם יכולים במצבם הסוציאלי לשכור דירה, ולרשותם מעמדים דירה ציבורית בשכירות. לכן אין מסלול אחר. זה מה שאני מנסה להסביר, ופירטתי זאת בסקירתי. יש מסלולים מספר, וכל אחד בפני עצמו הוא תשובה ספציפית לאוכלוסייה ספציפית. אין אנו כופין. גם זוג צעיר, אם ירצה לשכור דירה בשוק החופשי לשנה-שנתיים, לשלוש שנות הנישואים הראשונות, זכאי להשתתפות בשכר דירה, ועד שיתחוק, זכאותו נשמרת, והוא יוכל לרכוש דירה.

בכלל, לגבי ההשוואה עם העולם, מאחר שהוויכוח הוא כן, אני רוצה לומר: בדקתי את הנושא, ביקרתי במקומות, ואני מבקש לנהוג זהירות במושג של 25% משכר העובד. יש ערים שאפילו 60% מהשכר לא חמצא בהן דירת חדר-דחצי בשכירות, ואני יכול לציין באילו מקומות באירופה ובארצות-הברית. אל נעשה הכללות. בזה יש לנו מצב מיוחד, יש חולשות כלכליות מסוימות, ואנו מחפשים את הדרך הפרוגרסיבית ביותר.

מדברים אתי גם על שיטת הבנייה בארצות-הברית, לא זו בלבד שלמדנו אותה, גם עשינו כמה ניסיונות. ובכן, חברי הכנסת, אין מוטיבציה, אין משיכה לקנות דירות כאלה. נכון שאתה יכול לומר: נעשה ניסיון, נשנה הרגלים. אבל דירה שאין בה ריצוף, אדם לא נכנס לגור בה. דירה שהמחיצות בה הן כמו בארצות-הברית, אין קונים אותה. עשינו כמה ניסיונות לגבי דירות שבבנייתן השתמשו בגבס דק או בתומרים ידועים השונים בתכלית ממה שרגילה להם האוכלוסייה בישראל, ואין מעוניינים בהן. אין אתה יכול לחייב אדם לרכוש דירה כזאת, והוא הולך לדירה השנייה. לחייב את כל הבונים לבנות רק בזה? — הם מסכימים, אם חיתן להם התחייבות רכישה. מתקציב המדינה מוכנים לעשות כל דבר, מכספם לא. צריך לראות גם את האינט האחר הזה.

ניתחנו מסלול נוסף, והוא שינה את הסטנדרטים בערי הפיתוח, מסלול "בנה ביתך". זה מסלול נוסף, אחר, והאוכלוסייה בוחרת בו אם הוא משתלם לה, והוא נותן לה את האפשרות לגור בתנאים שהיא חפצה בהם. מסלול זה הוסף ותרם רבות לערי הפיתוח, ומי שמסייד ורואה לא יאמין למראה עיניו — שכונות חדשות וחדירות קמו בערי הפיתוח על-ידי אותם אנשים, אותם תושבים, בסיוע קטן יותר של המדינה.

גם קרקע היא פרובלמה. זה המאבק שלי, לא רק בממשלה זו, שקרקע שמיועדת לבנייה תועבר למשרד הבינוי והשיכון.

אדוני היושב ראש, שאר ההצעות שהועלו כאן נרשמו וטופלו. נכון שהסקירה היא ארוכה והתחומים הם רבים מאוד. יש צד אחר של המטבע. אשרינו שיש התמודדות עם בעיות של בנייה, של פיתוח, של יישובים חדשים, סלילת כבישים — כל אלה הם עשייה אחת גדולה שלא פסקה אף לא ליום אחד. תודה.

היור"ר א' שוסטק:

תודה לשר הבינוי והשיכון וסגן ראש הממשלה על סקירתו וחשובתו, ואנו עוברים לסיכומים. אני מזמין את חברת הכנסת ערנה סולודר.

ערנה סולודר (המערך):

כבוד היושב ראש, חבר הכנסת, אני רוצה להביא את הצעת הסיכום של הסיעות הליכוד, המערך, החזית הרוחנית הלאומית, ש"ס, שינוי, אגודת ישראל, מורשה ואומץ:

הכנסת רושמת לפניה את דברי סגן ראש הממשלה ושר הבינוי והשיכון, כפי שנשמעו היום בסקירתו ובדברי תשובתו בכנסת בדיון במדיניות משרדו.

היור"ר א' שוסטק:

תודה רבה. אני מזמין את חבר הכנסת תופיק זיאר.

תופיק זיאר (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):

אדוני היושב ראש, חבר הכנסת, אני מתכבד להביא את הצעת הסיכום לדיון על סקירת שר הבינוי והשיכון, מטעם החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון:

1. הכנסת מציינת בדאגה את הקיצוצים החוזרים בהקצבות לאבטחת שיכון אנושי לחושבי שכונות העוני, כשבאותו זמן גדלות ההוצאות להתנחלויות בשטחים הכבושים, בניגוד לאינטרס השלום ולצרכים החיוניים של האוכלוסייה הרחבה חסרת הדיוור האנושי בישראל. הכנסת קוראת להפסיק את ההקצבות להתנחלויות ולהעביר תקציבים אלה לשיקום שכונות ולאבטחת פתרונות דיור לנזקקים.

2. הכנסת מציינת בכיקורת את האפליה הלאומית במדיניות משרד השיכון, המתעלם מהצרכים החיוניים של האוכלוסייה הערבית הסובלת ממצוקת הדיור, העדר תוכניות בנייה לשיכונים חדשים, ובמיוחד לזוגות הצעירים בערים ובכפרים. הכנסת מגנה את האפליה הלאומית הנהוגה כמתן משכנתאות למשפחות הערביות.

3. הכנסת קוראת לממשלה להחיל את פרויקט שיקום שכונות וחיקות ותוכנית "בנה ביתך" במגזר הערבי.

4. הכנסת מכיעה את דאגתה נוכח תנאי השיקום והדיור החמורים השוררים בשכונות הערביות בערים המעורבות יפו, עכו, לוד, רמלה וח'פה. וקוראת למשרד השיכון לעבר תוכנית לשיקום ולבניית בתי מגורים לחושבים הערבים בשכונות אלה.

5. הכנסת קוראת למשרד השיכון לפתח ולעודד תוכניות לבניית דירות בהשכרה חדשית בכל אזורי ישראל.

היור"ר א' שוסטק:

חברי הכנסת, אנו נגישים להצבעה.

ה צ ב ע

הצעת הסיכום שהובאה על-ידי חבר הכנסת ח' זיאר לא נתקבלה.

הצעת הסיכום שהובאה על-ידי חברת הכנסת ע' סולודר נתקבלה.

במעלה האדומים — בית-כנסת גדול, ויש עוד. עם זאת, אני רוצה לציין שכשקמה הממשלה הזאת, הוחלט שתקציב כתיבת הכנסת יוצא ממשרד הבינוי והשיכון ויועבר למשרד הדתות. כך קרה. כי כך הוחלט. אני מקווה שמשרד הדתות יעשה טוב יותר ממשרד הבינוי והשיכון. אני רק יכול לומר, שאשמת מאוד לעזור, אם יתגלה קושי.

שמאי ממשלתי — ודאי יש כאן בעיה שחוזרת על עצמה, ואני יכול לומר שאלה שהעלו את הבעיה צודקים, העליתי את הנושא בוועדת שרים לכלכלה והעניין הועבר עכשיו לבידור, בהשתתפות שר המשפטים שהוא הממונה כחוק על השמאי. אני מקווה שיזוז משהו.

להעביר את שיקום השכונות לידי הרשויות המקומיות? — בכל מצב אחר אני מוכן לבדוק את הנושא. במצב זה, היום, להעביר את השיקום לידי הרשויות המקומיות, בידוענו מה מצבן של הרשויות המקומיות? אינני רוצה להוסיף.

אהרן נחמיאס (המערך):

ריחיים על צווארך.

שר הבינוי והשיכון ד' לוי:

נכון. איני רוצה להוסיף.

לגבי הבנייה לאוכלוסייה הערבית, זה נכון, יש בעיות. יש בעיות של קרקע ושל תכנון וגם של הרגלים. כשאנחנו בונים או דוחפים לבנייה מסוימת, אזי היא נשארת כאבן שאין לה הופכין. ועם הסוגיה הזאת אנחנו חייבים להתמודד. אמרתי מעל הדוכן הזה לפני שבוע, שהמשרד שוקד על תנופה בתחום הזה. אין זה אומר שאנחנו לא בונים. אני רוצה להסיר את ההאשמה הזאת. אנחנו בונים גם בתל-אביב, גם ברמלה, גם כלוד, גם כנצרת, גם במעלות-תרשיחא, גם בח'פה. ואינני רוצה למנות. ונמשך לבנות. אנחנו רוצים לבדוק עכשיו את שיטת "בנה ביתך" במגזר הערבי, ועל זה אנחנו שוקדים במשרד הבינוי והשיכון. מי ייתן שנמצא שיחוף פעולה בעניין הזה. יכולה להיות כאן גם מהפכה טובה. לי, בכל אופן, יש כל הרצון ללכת לכיוון זה.

אדוני היושב ראש, יש נקודות נוספות שאותן לקחנו לתשומת לבנו, רשמנו אותן ונבדוק אותן. כמו העניין של מי שהיתה לו דאגה להורים וקנה דירת חדר או חדר וחצי, וכינתנים התחתן והוא נחשב כבעל דירה ולא זכאי. בעניין זה אנחנו חייבים לבדוק ומדי פעם בפעם אנחנו בודקים קבוצות וסוגיות, כדי לתת תשובה עליהן.

יחידים — ציינת עולים חדשים, רווקים לרוב — אלה יש השתתפות בשכר דירה בשוק החופשי, ואנחנו עכשיו מגדילים אותה באופן משמעותי. לא יקרה שום דבר אם שני יחידים, שני רווקים יגורו בדירה, ואז יזכו בהשתתפות בשכר דירה שהיא גבוהה יותר, למעלה מ-50% ממה שנדרש מהם.

קריאה:

הם יתחתנו בינתיים.

אלעזר גרנות (מ"ם):

שלושה בדירה אחת...

שר הבינוי והשיכון ד' לוי:

יכולו להתחתן, וודאי שהזכאות שלהם. אינני רוצה להזכיר תקופות. אינני רוצה להזכיר תקופות אחרות ותנאים אחרים, וודאי וודאי שצריך לראות כל בעיה ומידת הרבייה והאפשרות לעזור.

ה. הצעת חוק איסור הכחשת השואה, התשמ"ה — 1985* (קריאה ראשונה)

נחקקים חוקים שחלים גם על מי שאינם אזרחי מדינת ישראל. זו שאלה משפטית עקרונית. נדמה לי שבנושא הזה — אני אומר שנדמה לי — צריך לפחות לבדוק ולתהות ולהחליט באחריות.

גם לא אכחיש שמה שעורר אותי להביא את הצעת החוק הזאת בדחיפות היה מה שקרה בגרמניה בעת האחרונה. הניסיון של המפלגה הסוציאליסטית הגרמנית להביא את חוק איסור הכחשת אושביץ, והניסיון השני של משטרו של קהל לענות את החוק הזה ולהפוך את החוק שבא מטעם הסוציאלי-דמוקרטים ולקבוע בו סימטריה בין פשעי הנאצים ובין הסבל של אותם גרמנים, שלאחר המלחמה ודאי שסבלו. אבל, רובם היו נאצים, בכל ארץ שהיו; ועצם הניסיון להשוואה כזאת — והרבה נחקל, וברור הזאת נחקל, והסוציאלי-דמוקרטים שהציעו את החוק הם שהצביעו נגדו כפי שהוכח בסופו של דבר בבוטסתג — גם בו יש יותר משמית של הכחשת השואה. אם יש מי שיכול להציע גזירה שווה כלשהי למאורע התד-פעמי הזה בתולדות האנושות, יש בדבר הזה ניסיון של הכחשת פשעי הנאצים. ואם היינו צריכים הוכחה לכך, בא האירוע החמור של כיטבורג והוכיח מה היתה כוונתם של אלה שבאו לשנות את אותו חוק של איסור הכחשת אושביץ.

אני סבור, שגם מנקודת ראות זו, מנקודת ראות של מחאה — אני יודע שמשוכן לחוק חוקים של מחאה, אבל אני מדבר כאן על העתיו ולא על החוק כשלעצמו. מבחינת העיתוי, חבל שהעניין נדחק כל כך, חבל שלא היתה רגישות להביא את הדבר אפילו מוקדם יותר ולהסמיכו למה שקרה שם, כדי שהחשבה מכאן היתה בעת ובמועד.

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, נדמה לי שסביב חוק כזה הכנסת כולה יכולה להתאחד. אני יודע שיש כמה נושאים חשובים, כפי שמאמתי, גם אם לא את כולם מניתי, שצריכים להידון בעת הכנת החוק לקריאה שנייה ולקריאה שלישית. אני בטוח שכל חברי הכנסת המתעניינים בכך יוכלו לתרום את תרומתם בוועדה, כדי שהחוק יצא שלם ככל האפשר.

אני, כמובן, מציע להעביר את הצעת החוק לוועדת החוקה, חוק ומשפט, לשם הכנת החוק לקריאה שנייה ולקריאה שלישית.

היו"ר א' שוסטק:

תודה רבה. נרשמו כמה חברי הכנסת. אני רק מבקש שלא ישתמשו בזכותם המלאה ויקצרו בדבריהם.

רשות הדיבור לראשון הדוברים, חבר הכנסת יצחק ארצי, ואחריו — לחבר הכנסת מאיר כהנא. הוא איננו באולם. אם כן, אחריו — חבר הכנסת אוריאל לין.

יצחק ארצי (המערך):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, אני חושב שאנחנו חייבים תודה לחבר הכנסת אלעזר גרנות, שיום את החוק והביא אותו לדיון בקריאה הראשונה. לכאורה הדבר הזה נראה פרדוקסלי, שדווקא איש שמאל, שחוקה שהוא איש המגן על חירויות האזרח, איש שרוצה להגן על חופש הדיבור והמחשבה, מביא חוק שכמהותו מגביל את החופש בסוגיה מסוימת. אמרתי שזה דבר פרדוקסלי לכאורה, משום שאנחנו

היו"ר א' שוסטק:

חברי הכנסת, אני עוברים לסעיף האחרון בסדר-היום: הצעת חוק איסור הכחשת השואה, התשמ"ה — 1985, מאת חבר הכנסת אלעזר גרנות. חבר הכנסת אלעזר גרנות, בבקשה.

אלעזר גרנות (מפ"ם):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, אני מתכבד להגיש לכנסת לקריאה ראשונה את חוק איסור הכחשת השואה. אני מתכבד, מפני שאני רואה חובה להגיש הצעת חוק זאת. בעיקר מפני שהיא קשורה בקשר כלשהו בחוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם.

במהלך הדיון בחוק זה היו ניסיונות להביאו לחוק דיני עונשין מגיל, ואני התנגדתי לכך. ראיתי בחוק הזה חוק מיוחד, בעיקר משום שהזוועה הזאת של הכחשת השואה והכחשת הפשעים של הנאצים כלפי העם היהודי וכלפי האנושות הפכה לסימן היכר של האנטישמיות החדשה.

מי שעוסק בדברים האלה יכול לבוא ולהציג מספר מדהים של מסמכים של אנשי מדע, כביכול, המוכיחים באותות ובמופתים שכל סיפור השואה לא היה ולא נברא, והכול פרי דמיונו של העם היהודי הפתלתול הזה, הערום, שהמציא את השואה הזאת כדי לסחוט כסף מן העם הגרמני האציל, ולסחוט את אהדת העולם למען הקמתה של מדינת ישראל. הדברים הנוראים האלה מופצים, נשמעים, נכתבים, נמכרים —

מרסם גלזר-תפסה (הליכוד):

נלמדים.

אלעזר גרנות (מפ"ם):

— ונלמדים.

ההכחשה היא לא רק כלפי הפשעים שבוצעו כלפי העם היהודי. מנסים להכחיש שנעשו פשעים כלשהם כלפי עם כלשהו, לא נעשו פשעים גם לא כלפי רוסים, ולא כלפי היוונים, ולא כלפי הפולנים, כלפי שום עם לא נעשו פשעים. הדברים האלה יותר משהם מכוונים נגד העם היהודי הם מכוונים לכתיבה מחודשת של ההיסטוריה, הם מכוונים להבליטציה של הנאציזם ושל מי שפעלו בשמו.

אמת, גם הדמיון הפרוע ביותר קשה לו להמציא המצאה שטנית כזאת, שבתוך מדינת ישראל יהיו כאלה אשר יקומו ויגידו את הדברים הנוראים האלה. לכאורה נשאלת השאלה כשביל מה כל העניין הזה. אני רוצה לומר, שאכן בדיון שהיה בוועדת החוקה, חוק ומשפט עלתה השאלה של האוניברסליות של החוק הזה. העניין לא פשוט: האם אנחנו מחילים את החוק הזה גם על אנשים שאינם אזרחי מדינת ישראל, לפחות בשעה שהם נמצאים בגבולה של מדינת ישראל? האם מי שפרסם ספר בחוץ-לארץ ואחר כך שווה בישראל, האם חל עליו אותו כלל שחל על מי שהיו נאצים ועוזריהם? לטעמי, מי שמכחיש את השואה הוא גורל עזריהם של הנאצים. אין עזרה גדולה יותר לנאצים מזה של מי שבא ומכחיש שהם פשעו. העניין לא הוכרע. הקשר הרופף הזה שבין החוק הזה והחוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם, אפילו כעניין זה של המינוח כפי שהוא מופיע כאן, שמשאיר עדיין פתח להכחזה בנושא הזה. אני יודע שיש כמערכת החקיקה הישראלית נטייה, ואני אינני יכול להתנגד לה באופן טוטלי, שרק במקרים יוצאים מן הכלל

* רשומות (הצעות חוק, חוב' 1743).

לכן, חושבני שעלינו להתאחד בתמיכה בחוק הזה ולהצביע בעדו כמעמד כמעט מיוחד במינו, ולא כמעמד של ספסלים ריקים ושל שולחן ממשלתי ריק מנציג כלשהו של ממשלת ישראל.

היור"ר א' שושטק:

תודה רבה. רשות הדיבור לחבר הכנסת אוריאל לין, ואחריו — לחבר הכנסת שבח וייס.

אוריאל לין (הליכוד):

כבוד היושבי ראש, כנסת נכבדה, לדעתי יש מעט מאוד חוקים שמאירים באור כה חזק את משמעות קיומו של העם היהודי במדינת ישראל, והצעת החוק שלפנינו היא אחד מאותם חוקים מעטים. דומני שהמשמעות המקופלת בחוק הזה היא הרבה מעבר לעצם העובדה, שמי שיכחיש את השואה בישראל, ולדעתי גם במקום אחר בעולם, מבצע מעשה של עבירה פלילית. לדעתי, שגיאה חמורה אנחנו עושים במדינה, שאיננו משננים לעצמנו מספיק את משמעותו של נושא זה ואת הקשר ההדוק שלו לעצם קיומנו, ואנחנו לוקחים אותו כמובן מאליו.

לדעתי, אם היינו מפיקים את הלקחים האמיתיים מהשואה, לא רק בדרך של לימוד שגורתי של ההיסטוריה, אלא בהבנת הקשר הישיר של השואה לקיומנו כאן, הרבה מאוד מההחלטות שאנחנו צריכים לקבל, בכל תחומי החיים, בחלק רב מתחומי החיים, היו נכונות יותר, קולעות יותר, פשוטות יותר.

יש חשיבות עצומה לזיכרון השואה, משום שזיכרון השואה בעצם מלמד אותנו דברים שהם בעלי ערך עליון לקיומנו כאן, ואם לא נדע להפיק את הלקחים האמיתיים, השגיאות שנעשה יכולות להיות חמורות מאין כמותן.

לדעתי, המסקנות והלקחים שעולים מהשואה, והם רבים, שניים מביניהם הם העיקריים: הראשון הוא, שאנחנו למדנו שאם אתה רוצה להתקיים, אתה חייב שיהיה לך הכוח להגן על עצמך. פשוט, חד וחלק, חוק הגיונלל במערומיו. אתה רוצה להתקיים כאומה, אתה רוצה להתקיים כפרט השייך לאותה אומה, קיום פיס'י, כלי חוכמות, בלי פילוסופיות — אתה צריך להיות חזק. זוהי מסקנה פשוטה מאין כמוה, ומי שביזכרנו ובכוונותיו הטובות מסוגל לטשטש את משמעות הלקח הזה, עושה לעצמו, לחבריו ולאומתו ולמדינתו, לדעתי, שירות רע ביותר.

המסקנה האחרת היא — להתנער מכל שרידי האשליה, אם ישנם כאלה, שאם הורגים אותך ומשמירים אותך, יהיה מישהו אחר שיהיה מוכן להציל אותך ולסייע לך. אין דבר כזה. אף לא אחד יסייע לנו.

האם באמת אנחנו, שלמדנו את השיעור בצורה האכזרית ביותר, מבינים את הלקחים האלה? האם ההחלטות שלנו נגזרות באמת משני לקחים פשוטים אלה, שאם לא נשכיל ולא נדע להיות חזקים בכוחות עצמנו, בכל הזמנים, אין לנו זכות קיום, ואין לנו על מי לסמוך כלל?

נמצאת לפנינו עכשיו הצעת חוק שבאה בעצם לתקוף את אחת התופעות אולי הכי מקברות שהשכל והדעת האנושית יכולים להעלותן, משום שכסופו של דבר, חוץ מעצם מעשה השואה, אי אפשר לתאר דבר יותר זועמתי — והמלה זועמתי איננה המלה שיכולה כלל לתאר את תופעת השואה, אבל, לאחר שהדבר הזה נעשה, עוד קם חלק מהאנושות, שיכול לסתוף אחריו זרמים אחרים באנושות, ולומר לך: לאחר

מדברים כאן על סוגיה שהיא יחידה במינה. הסוגיה הזאת מצדיקה התייחסות מיוחדת. זה לא עוד נושא אחר, שלגביו אפשר ליישם את הכלל, שמתוך לכל אדם לחשוב כאוות רצונו ולהתבטא כאוות רצונו. מי שמנסה להכחיש את השואה, מי שמנסה, מתוך כוונה, להגן על העושים או על המעשים — כמעט מוציא את עצמו משורות החברה האנושית, ומשום שהוא מוציא את עצמו מתוך החברה האנושית הכללים המקובלים והשגורתיים החלים על כל אדם אינם חלים עליו. העונש, כמובן, עומד בפרופורציה. החוק מבטא את הרצון להוקיע מתוך החברה האנושית אנשים אשר מחשבתם מעוותת עד כדי כך, שהם יהיו מסוגלים, על-ידי הזדהות, להצדיק מחר מעשים מסוג זה. זוהי מהותו של החוק. לכן, יש הצדקה לכך שנוותר לגביו על כמה כללים שהם אבסולוטיים.

שאלה שנייה: מדוע דרוש החוק במדינת ישראל? אנחנו יכולים לצאת מתוך הנחה, שאנחנו מחוסנים מפני האפשרות הזאת, שלחוק זה יש הצדקה בגרמניה ובמקומות אחרים בעולם שבהם, כפי שאמר חבר הכנסת גרנות, הופיעו חיבורים אשר מכחישים כליל את קיום השואה, אשר אומרים שזו המצאה יהודית לצורך עשיית רווחים; שבהם יש דור חדש של ניאורנאצים, שמשבשים את כל העניין הזה. לכן, יש לכך מקום בגרמניה ואולי במדינות אחרות, אבל מדוע לחוקק חוק כזה בישראל?

אני מצטער לקבוע שאכן החוק הזה נחוץ גם בישראל. אנחנו חברה מעורבת מאוד. גם בארץ קם דור חדש, אשר אינו יודע את זוועות השואה ולפעמים אינו מתעניין בזוועות השואה. המדינה שלנו היא מדינה פתוחה, מדינה אשר אליה באים אנשים מכל חלקי העולם, אנשים בעלי דעות שונות, ביניהם אנשים ממדינות שבהן כוצעה השואה. חיים בתוכנו מיעוטים, ואולי ההזדהות הנפשית שלהם עם הנושא אינה כל כך עמוקה. כל הדבר הזה מחייב התייחסות מיוחדת, והעיתונות מצטטת מדי פעם אמירות מסוג זה: "חבל שהם לא גמרו אתכם". האמירות האלה באות מכל מיני חוגים, גם מחוגים יהודיים. מכאן עד לתפיסה של הכחשת השואה המרחק אינו רב. לכן, טוב שהחוק הזה יהיה קיים. אולי לא תהיינה הזדמנויות רבות ליישם החוק בחיים היום-יומיים, אבל הוא כעין אזהרה. הוא שייך לאותו קודקס של נורמות שאנחנו רוצים להנהיג במדינת ישראל.

החוק, כפי שאמרתי, מתכוון להעניש את אלה אשר באים לפאר את עושי הזוועה הנאצית ואת המעשים של הזוועה הנאצית. חוק זה נושא סמנים של חוק פלילי. הוא מבוסס על הכוונה — המעשה צריך להיות מברצע מתוך כוונה להכחיש או לפאר, וכתב האישום צריך להיות מוגש על-ידי היועץ המשפטי ולא על-ידי אדם פרטי.

אני רואה שיש הצדקה לחוק הזה כחוק נפרד. היו כאלה שהיו סבורים שיש מקום לחוק הזה כתוספת לחוק לעשיית דין בנאצים ועוזריהם, והיו כאלה שהיו סבורים שדי שהחוק יהיה חלק מהחוק הפלילי. ובכן, החוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם נוגע לנושא מיוחד במינו, ואיננו צריכים להוסיף עליו ולא לגרוע ממנו. אשר לחוק הפלילי, כאן איננו מדברים על עבירה שגרתית, אשר יכולה להשתלב ברשימה הארוכה של העבירות הפליליות.

מדינת ישראל, כמדינה יהודית, כמדינה ציונית, המדינה של העם אשר עבר את השואה, זקוקה לחוק אשר עשרות שנים מאז השואה, כאשר התודעה מתרופפת, יגן על הערך של אותו אירוע החד-פעמי שעבר על העם הזה, שהעם אינו מוכן שמישהו יעשה אותו פלסטר.

היורד א' שוסטק:

תודה לחבר הכנסת אוריאל לין. רשות הדיבור לחבר הכנסת שבח וייס, ואחריו — לחברת הכנסת עדנה סולודר.

שבח וייס (המערך):

אדוני היושב-ראש, חבר הכנסת, בסוף ינואר השנה, יחד עם קבוצה של ישראלים, רובם ממשפחת "תאומי מנגלה", יחד עם סטפן גרייזק וחבר הכנסת דב זילנסקי, סיירו בעיר טרנוב. במסגרת הסיור שנקרא "אוליצה ז'ידובסקה", רחוב היהודים, נמצאת אנדרטה ועליה חרותים הפסוקים האלה: "מכאן נשלחו בשנה זו וזה, כיום זה וזה, 728 פולנים למחנות ריכוז".

הצירוף הזה, שבמסגרת רחוב היהודים, וזה שמו עד עצם היום הזה, עומדת האנדרטה הזאת הוא אחת הדוגמאות של הניסיון לצמצם את מרכזיותו של העם היהודי בזוועה הזאת. ואני מזכיר מדינה שדווקא בה חיויות השואה היא חיויה לאומית-תרבותית מרכזית עד עצם היום הזה. ואפילו במדינה כזאת, שבה קבורים רוב היהודים שהוכחדו בשואה, ושורב היהודי הוכחדו, שם השקר חקוק בסלע.

בראשית פברואר 1985 פרסם העיתון המרכזי בגרמניה המזרחית תיאור מפורט של ביקור המשלחת של "תאומי מנגלה" באושריץ ושחזור צעדת המוות בפרטי פרטים, אך לא הוזכרה בשום דרך, ישירה או עקיפה, במאמר המפורט הזה. בקומוניקט, שמדובר ביהודים, "תאומי מנגלה", והתאריך הכולל — חוץ מיהודים, וזה עיתון רשמי.

באחד המסמכים שנתגלו אחרי השואה, בין היתר מצאנו מכתב שליווה משלוח מיוחד מאוד, של יותר מ-100 גולגלות שנשלחו על-ידי אייכמן למכון לחקר אבות הס"ס בשטרסבורג — והם הזמינו גולגלות של יהודים וקומיסרים קומוניסטים. אבל, הקומיסרים הקומוניסטים של מוזר גרמניה, שנכחה מהם העובדה שמדובר ביהודים, מדובר בארצות, שבהן מטפלים טיפול נוקב בנאצים, וגם שם מבקשים להוציא אותנו מן העניין.

חבר הכנסת אלעזר גרנות, יום ההצעה, ציין שיש לתופעה כחש השואה מגמות אנטישמיות ברורות. אין ספק בכך. יותר מזה: הן ברור כלל מתלונות אל ניסיון לבטל את הלגיטימיות ואת הצורך שבהקמת מדינת ישראל. משום שמדינת ישראל הוקמה, בין היתר, כמעין פיצוי מצד האומות הגאורות על האסון שקרה לנו בשואה. אם עשינו כאן איזו "מרמה" היסטורית, הרי "חטפנו" את המדינה על סמך אותה "מרמה". ואכן, לרוב, האנשים שעוסקים בכחש השואה מתנגדים לעצם קיומה של מדינת ישראל. ואגב, כחש השואה נפוץ מאוד בעולם הערבי בהקשר הזה. לדאבון הלב, הוא נפוץ גם בקרב קבוצות מסוימות במדינת ישראל. אני אומר זאת, לדאבון לב, בהקשר האתני, כי הייתה רוצה שנקיים כאן מידה גרדשה של אתונה וסולידריות בין כל אזרחי מדינת ישראל.

ברור לי שהחוק הן יהיה קשה לביצוע. אז מה? אם הייתי מנסה לטפל בו מבחינה משפטית — ופה אני מזדהה מאוד עם ההערות של חבר הכנסת אוריאל לין — אזי אפשר למצוא אין סוף נימוקים מדוע אולי לא צריך היה לחוקק אותו. בדרך כלל אני נגד הצהרות חוק. כאן אני כולי כעד הצהרת חוק.

גם אני תומך בעיקרון האוניברסליות. אני מצטרף להערה של חבר הכנסת אוריאל לין, ואני מברך אותך על היוזמה, חבר הכנסת גרנות.

היורד א' שוסטק:

תודה רבה. רשות הדיבור לחברת הכנסת עדנה סולודר.

שעשיתי לך כל מה שעשיתי לך, בעצם לא עשיתי לך דבר. זהו בעצם התופעה שהחוק הזה בא לתקוף אותה.

אני רואה קשר ישיר ביותר בין הצעת החוק שלפנינו ובין תופעות חמורות המתרחשות היום במדינת ישראל, של רצח יהודים על שום שהם יהודים. זה קורה במדינת ישראל. זה לא נעים, מאוד לא נעים, אבל בשנים האחרונות אלה נעשים לא רק כמעשי חבלה, אלא כרצח ישיר, פיסי, בסוגים חודשים של טרור, של יהודים על שום שהם יהודים. זה קורה במדינת ישראל, במדינה שקמה על בסיס ערכי הדמיון, שאנחנו רוצים להגן על חיו של היהודי בכל זמן ובכל עת. ואנחנו מתעלמים מזה במקצת. אני אומר באחריות: אנחנו מתעלמים מזה בדעתנו. זה איננו הזמן לרון על כך. אבל אנחנו איננו מסיקים את המסקנות הנחוצות מהעובדה שכאן, במדינת ישראל, רוצחים יהודים בשיטות שונות על שום שהם יהודים.

לדעתי, ואין לי שום פקפוקים בכך, החוק הזה צריך להיות חוק אוניברסלי. חבר הכנסת גרנות, איני יודע מדוע הצליח מישהו לנטוע פקפוקים בלבך.

אלעזר גרנות (מפ"ם):
משפטנים.

אוריאל לין (הליכוד):

איני יודע. תראה, אני משפטן בזכות עצמי, איני מזלזל במשפטנים, אבל אני חושש תמיד מהדפורמציה הפרופסיונלית, שכאשר עומד דבר שמהותו ברורה לחלוטין ומשמעותו ברורה לחלוטין, גם אז יבואו לך כל הפילוסופים האקדמיים מקרב המשפטנים וישאלו, האם זה צריך להיות חוק טריטוריאלי, מוגבל למדינת ישראל, על-פי עקרונות החוק הפלילי וכד' וכד'. מתחילים להרצות לנו כל מה ששמענו בשנה א' ובשנה ב' באוניברסיטה.

מהי מטרת החוק הזה? מטרת החוק הזה לומר לכל אדם שמבצע את הפעולה, שבמדינת ישראל הוא יהיה איש פלילי. ואם הוא עשה את הפשע הזה בארצות-הברית, כאשר הוא יבוא לישראל, פה הוא יועמד למשפט. איני אומר שנלך לחפוס אותו בארצות-הברית, אבל אין לו מקום במדינת ישראל; חד וחלק. פה צריך לעשות ניתוחים של משפטנים? אנחנו כל הזמן נתקלים בחוכמת היתר הזאת, בהתחכמות היתר הזאת, בכאילו העמקה, שאנשים מעמיקים בתוך הנושא, משום שאי-פעם הם למרו מקציע מסוים. גם כאשר אין צורך בדבר הזה.

מסיבה זו אני גם מציע — והחוק יועבר לוועדת החוקה, חוק ומשפט, ואני מקווה שהיא תקבל זאת — שהמלים המופיעות בסעיף 2, "בכוונה להגן על מבצע פשעים", יושמטו, כי הן מיותרות לחלוטין, ואני מקווה שהוועדה תתכונן בכך. אין בעמשה. אין צורך בהוכחת כוונה. אין תוכיח כוונה? מישהו יבוא ויגיד לך, שבאופן מדעי הוא מעלה פקפוקים, על-פי דוקומנטים שמישהו מכחיש, ואנחנו נצטרך להוכיח שהוא עשה זאת בכוונה להגן על מבצעי הפשעים? המעשה של הכחשת השואה הוא כשלעצמו דבר כה נחשב, כמעט כמו זוועות השואה עצמן. אנחנו איננו צריכים להוכיח שהוא עשה זאת בכוונה להגן על הפושעים הנאצים.

בוה אני מסיים באמת. אני רק רוצה לציין, כי מי שמבצע את המעשה הזה הוא לא רק מסייע לנאצים, הוא בעצם נותן לגיטימציה לפשע של השמדת עם. כל מי שיכחיש את השואה, הוא לא רק מסייע לנאצים, אלא הוא נותן לגיטימציה לפשע של השמדת עם ככל מקום בעולם. תודה.

חוקים שנועדו לפתור בעיות שהיינו צריכים להתמודד אתן בדרך של חינוך. אני רוצה להצביע על שני ניסיונות שנעשים בארץ להתמודד עם הנושא בדרך של חינוך בקרב הבנים שלנו והדורות שגדלים כאן, עלימנט שנוכח ולא נשכח, נדע ולא נסלח. האחד הוא ניסיון שנעשה כל השנים, כ"יד ושם", בבית לוחמי-הגיטאות ובבית-מדרשו. אני יודעת שבבית לוחמי-הגיטאות מקימים עכשיו אנף שלם, לא להדרכת נוער ותלמידים מישראל — אלה פוקדים את הבית במשך כל השנים, והיום עושים, בשותפות עם אוניברסיטת חיפה, קורסים ללימוד הנושא; מקימים שם אנף מיוחד לסמינרים לסטודנטים מחוץ-לארץ. שיבואו לשהות כאן חודשים מספר עך שנה, וללמוד מהמקורות ומההיעוד שקיים בבית הזה את נושא השואה. אני חושבת שזאת אחת הדרכים החשובות שבה אנחנו בישראל יכולים להתמודד עם הבעיה הזאת, גם מבחינה אוניברסלית.

ונושא שני, הקיים אף הוא בשנים האחרונות, זה הניסיון לשלוח מדי שנה קבוצה של ילדים, בדרך כלל בני כיתות י"ב, לביקור באתרי ההשמדה בפולין. שמעתי כמה מהבנים האלה — אני יודעת שהקבוצות האלה נשלחות גם מבתי-ספר בערים: אנחנו, התנועה הקיבוצית, שולחים מדי שנה כ-40 ילד בקבוצה כזאת — ואני חושבת שהביקור שלהם בשממות של מה שהיה גטו או בשתיקה הרועמת באושביץ — חינוך טוב יותר מזה לא יכול להיות. וכאשר הם חוזרים הם בעצם מעידים, שאם משהו החזיר להם את התודעה של הצינונות ושל השורשים ושל זה שהמקום שלנו הוא כאן, זה הביקור שם. ואילו היתה התודעה הזאת נחלת כולנו, אולי לא היינו נזקקים לעגן בחוק את המובן מאליה.

אבל, כפי שאמרתי, אי-אפשר להתנגד להצעת חוק. אני מברכת את חבר הכנסת גרנות על ההצעה, אבל אני מקווה שכשום פנים ואופן לא נטפל בנושא הזה בהצעת חוק כלכלה.

הי"ר א' שוסטק:

תודה רבה. רשות הדיבור לחבר הכנסת אהרן נחמיאס, אחרון המשתתפים בדיון.

אהרן נחמיאס (המערך):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, גם אם נותרנו מעטים כאן באולם בעת דיון בחוק איסור הכחשת השואה, הרי אנחנו כאן מייצגים את העם היהודי על רוב עדותיו שנמצאות בארץ: הנה אלה מתימן וממרוקו, ואלה ילידי הארץ — חבר הכנסת אלעזר גרנות אינו פליט השואה, וגם אדוני היושב-ראש בא לישראל לפני השואה — ואני רואה בזה סמל של ההזדהות שלנו עם שני חברי הכנסת שהם אודים מוצלים מאש השואה, חבר הכנסת שבח וייס וחבר הכנסת יצחק ארצי.

ואני רואה אפילו מקריות נוספת: פתחנו את הישיבה היום בהצעה לסדר-היום של חבר הכנסת יצחק ארצי, על מלאת 44 שנים לרצח 12,000 יהודי יאסי שברומניה. והנה, אם שם נאמר "בכל דור ודור חייב אדם" — יש אומרים — "לראות את עצמו", ויש אומרים — "להראות את עצמו", הרי המובן של הדבר הזה הוא כמעט זהה. לראות ולהראות: לראות כאלו הוא היה שם, להראות את עצמו, להגיד: גם אני. אם כך, צריך להראות את זה; לא רק לראות את עצמו אלא גם להראות את זה כלפי חוץ. להראות את זה קבל עם ועדה, לומר זאת בכל מקום שרק אפשר.

יש המתווכחים לגבי החוק הזה: מדוע? מה הסיבה שאנחנו צריכים לחזור על כך כמה פעמים, עשרות פעמים? למעשה, כל המקורות שלנו רצופים בדברים על יציאת מצרים.

ואחריה — לאחרון המשתתפים בדיון, חבר הכנסת אהרן נחמיאס.

עדנה סולודר (המערך):

כבוד היושב-ראש, חברי הכנסת, לכאורה נדמה לי שאין שני דברים מנוגדים כמו זיכרון השואה והחוק שאנחנו נדרשים לחוקק נגד הכחשת השואה, כאן בישראל, ארבעים שנה לאחר השואה. עם זה, אנחנו עדים — וחברים הזכירו זאת כאן — לניסיונות הולכים ורבים בעולם הגדול לטשטש את אירועי השואה, להעליםם ולהכחישם. לאחרונה היינו עדים לחוק הכחשת אושביץ ולוויכות הציבורי העולמי סביב ביקורו של רייגן בביטבורג. אבל, השאלה היא האם נוכל להילחם בתופעות האלה בדרך של חקיקה. ואם כבר חקיקה, האם בכלל יש עונש כבד דיו לניסיון הציני של הכחשת אירוע כה מזעזע בהיסטוריה שלנו כמו השואה, ובפרט בישראל, המקום היחיד שהפך בית במלוא מובן המלה לניצול השואה. הרי אנחנו מחפשים ואוספים יום ולילה, במשך שנים, שבדי עדויות, מסמכים ותיעוד מאותה תקופה, על-מנת שיהיו לנו ולדורות הבאים עדות ומוכרת, כדי שלא לשכוח. מדי שנה ביום הזיכרון אנחנו נשבעים מחדש את שבועת הנדר של משורר השואה, יצחק קצנלסון, לזכור ולא לשכוח.

אני שואלת שוב: האם אנחנו זקוקים לחוק? האם בכלל ניתן להכחיש את השואה? ואם כן, האם העונש של שלוש שנים הוא שירותי? מצד שני, אי-אפשר להתנגד להצעה כזאת. חבר הכנסת וייס, שנוהג לא אחת לבקר הצהרות חוק, כפי שהוא אומר, הדגיש שבמקרה הזה הוא דווקא מזדהה עם הצורך בחוק כזה, שאולי יותר מאשר יש בו משהו ממשי יש בו הצהרה נגד התופעה שהולכת ומכרסמת היום בעולם. וקשה לי להעלות על הדעת — אם כי בתקופתנו כל דבר יכול לקרות, אפילו כאן בישראל — שגם בישראל אפשר שיקום מישהו וינסה להכחיש את האירוע הנורא הזה.

אני, כידוע, אינני ניצולת השואה. לדאבוני, מעולם לא זכיתי לבקר באתרי השואה. כל מה שאני יודעת וחשה בנושא הזה, כמו רבים מבני דורי, בא לי מפגישות עם ניצולי שואה. כשהיינו ילדים הפגישת הראשונה היתה עם ילדי טהרן שקלטנו במשקים, עם חברים שאנו חיים אתם. במשקי חלק גדול מחברי המשק חיו את השואה. הסיפורים שהיו מודקים במשך שנים עולים ומתגלים. רק בשבוע האחרון, חבר שהיה נער בשואה, בפולין, ולראשונה בקיץ זכה לנסוע ולעבור את מסלול הכריחה שלו, סיפר במשך את חוויותיו מהביקור הזה. לאט לאט מתגלים סיפורים במשימות בר-מצווה, כאשר ילדים מתעדים את תולדות הוריהם, שחלקם כבר אינם. אינני יודעת מי מחברי הכנסת ראה או קרא את ספרי העדות שיצאו לפני שנה בביקור לוחמי-הגיטאות. מי שלא קרא, אני ממליצה לקרוא. אלה סיפורים אישיים, לכאורה מאוד לא דרמטיים, אבל הם מתעדים תקופה בדרך של חוויות אישיות.

כל זה כנראה לא די בו בשביל שנוכח ולא נשכח. ולכן, היום אנחנו מחוקקים חוק ומנסים להתמודד בדרך של חקיקה עם ניסיונות לשינוי נורמות ולשינוי התייחסות גם בעולם וגם כאן בארץ. ומדובר בנורמות שהיו לנו לאבן פינה. אנו מחוקקים את החוק הזה, כדי להתמודד נגד ניסיונות להכחיש את השואה, אפילו בדור שלנו, שחווה את הניסיון הציני ביותר של השמדת עם. אבל, אני אומרת שוב: השאלה היא, האם החוק הזה יוכל להתמודד עם הניסיונות הציניים האלה. עם זה, כפי שאמרתי, לא ניתן להתנגד לחוק כזה.

אני רוצה להדגיש דבר שכבר אמרתי גם בדיון על החוק כנגד הגזענות. אני חושבת, שלאחרונה אנחנו מביאים לכנסת

חוברת מ', ישיבה ק"י, כ"ו בחמוז התשמ"ה (15 ביולי 1985)
— הצעת חוק איסור הכחשת השואה; מסמכים שהונחו על שולחן הכנסת —

עכירה כי הבאתי שתי דוגמאות של הכחשת השואה, הבאתי אינפורמציה קודם כול כדי לגנות אותה. ולכן נדמה לי שסעיף 4 נחרץ.

אהרן נחמיאס (המערך):

אם הוא נחרץ, הוא זקוק לשיפוץ.

שבח וייס (המערך):

בסדר, נשפץ.

אהרן נחמיאס (המערך):

אם הוא לא יושפץ, אני חושש מאוד שיהיה פרסום ויבואו ויטענו שכאילו הביאו את זה ממוכאות אחרות או הביאו את זה בצורה של "מכיל דבר בשם אומרו", לא שלי, וזה יתפרסם פה במדינת ישראל. את זה אני לא רוצה.

צריך למצוא דרך כלשהי של חסימה. כל יראה וכל ייזכר כדבר הזה, המעטה והכחשה של השואה במדינת ישראל, ואפילו יהיה זה מעט שבמעט. לא אצלנו, לא בישראל, לא במדינת היהודים. צריך למצוא דרך לחסימה. שיפוץ — אתם תחשבו, תדונו, תלבנו, תשפצו את זה.

בסוף, אני רוצה להגיד לך, אדוני היושב ראש: אני לא הייתי בשואה, אבל אני רק יכול לחזור ולהגיד, שחסד עשה עמי הקדוש ברוך הוא שאני נשוי לניצולת השואה. זו מצווה, מצווה שהתגלגלה לידי, שהיא ואני מקיימים את המצווה "כל ישראל ערבים זה בזה". תודה רבה.

היו"ר א' שוסטק:

אני מעמיד להצבעה את הצעת חוק איסור הכחשת השואה, התשמ"ה—1985. מי בעד העברת הצעת החוק לוועדת החוקה, חוק ומשפט, ירים ידו.

ה צ ב ע

ההצעה להעביר את הצעת חוק איסור הכחשת

השואה, התשמ"ה—1985, לוועדת החוקה,

חוק ומשפט נתקבלה.

היו"ר א' שוסטק:

פה"אחר העברה הצעת החוק לוועדת החוקה, חוק ומשפט.

1. מסמכים שהונחו על שולחן הכנסת

על שולחן הכנסת החלטה בדבר אישור הוראות בצו הסדרת יכוא טובין (הפקדה) (תיקון מס' 11 ותיקון מס' 12), התשמ"ה—1985. תודה.

היו"ר א' שוסטק:

תודה. הישיבה הבאה מחר בשעה 15:00. ישיבה זו נעולה.

הישיבה ננעלה בשעה 21:03.

וכי לא מספיק לומר זאת פעם אחת, פעמיים, עשר פעמים? אבל זה מוזכר מאות פעמים, על כל צעד ושעל — "כי עבד היית במצרים", "הוצאתיך מארץ מצרים" וכו' וכו'. זה נעשה כדי שלא נשכח. וגם כאן אסור לנו לשכוח בשום אופן ופנים.

גם אם יש קושי בביצוע החוק, ואפילו יהיה קושי, כדאי שיהיה אתנו החוק הזה, ילווה אותנו, וידעו כל עמי העולם שאנחנו לא נוכל לשכוח. חשוב שהוא יהיה. לצערי הרב, אני רגיל להשתתף זה שנים רבות בעצרות לזכר השואה והגבורה, ולא חמדי אני רואה את הקהל שצריך להיות כעורב כזה, שצריך להזדהות. שצריך לקום ולהתייחד עם זכר הקורבנות.

האם לא מנסים להשכיח את השואה? וראי שמנסים להשכיח את השואה. האם לא מנסים להמעיט את מספר של הנספים בשואה? וראי שעושים זאת. עושים זאת כדי לגנוח את העם היהודי, עושים זאת על כל צעד ושעל, כדי לנסות ולכרסם, והם מכרסמים. וכאשר חוזרים על הדברים האלה, משהו נדבק, כתורה של הנאצים: השמן, השמן, משהו יידבק; אותו דבר: הכחש, הכחש, משהו יידבק, משהו יהפוך להיות אמת בעיני העולם. ולכן החוק הזה, שבא לאסור הכחשת השואה, צריך להיות חלק בלתי נפרד מהחוקים שלנו, מהחיים שלנו. מהווייתנו כעם היהודי.

ואף-על-פי-כן לא מסתדר לי סעיף 4, מפני שסעיף 4 בא שוב לדבר על העניין של הכוונה. אני מיעץ לך/חבר הכנסת גרנות, אני מיעץ לחברי — — —

אלעזר גרנות (מפ"ם):

הדבר בא להגן על עיתונאי הכותב ומציין וחוזר על דברים שנכתבו בספר.

אוריאל לין (הליכוד):

סעיף 4 בסדר, סעיף 2 לא בסדר.

אהרן נחמיאס (המערך):

לא, לא. אני רוצה לפנות לחברי בוועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת: הדבר הזה יבוא בפניכם כדי שתכינו אותו לקריאה שנייה ולקריאה שלישית. לא רציתי לחזור על ההערות שהעיר חבר הכנסת אוריאל לין לגבי סעיף 2. אבל לי לא מסתדר סעיף 4. מה אומר סעיף 4?

שבח וייס (המערך):

לשיטתך, חבר הכנסת נחמיאס, עברתי היום, בנאום שלי,

היו"ר א' שוסטק:

הורה למוכיר הכנסת.

מוכיר הכנסת ש' יעקבסון:

ברשות היושב ראש, הנני מתכבד להודיע, כי הונחה היום